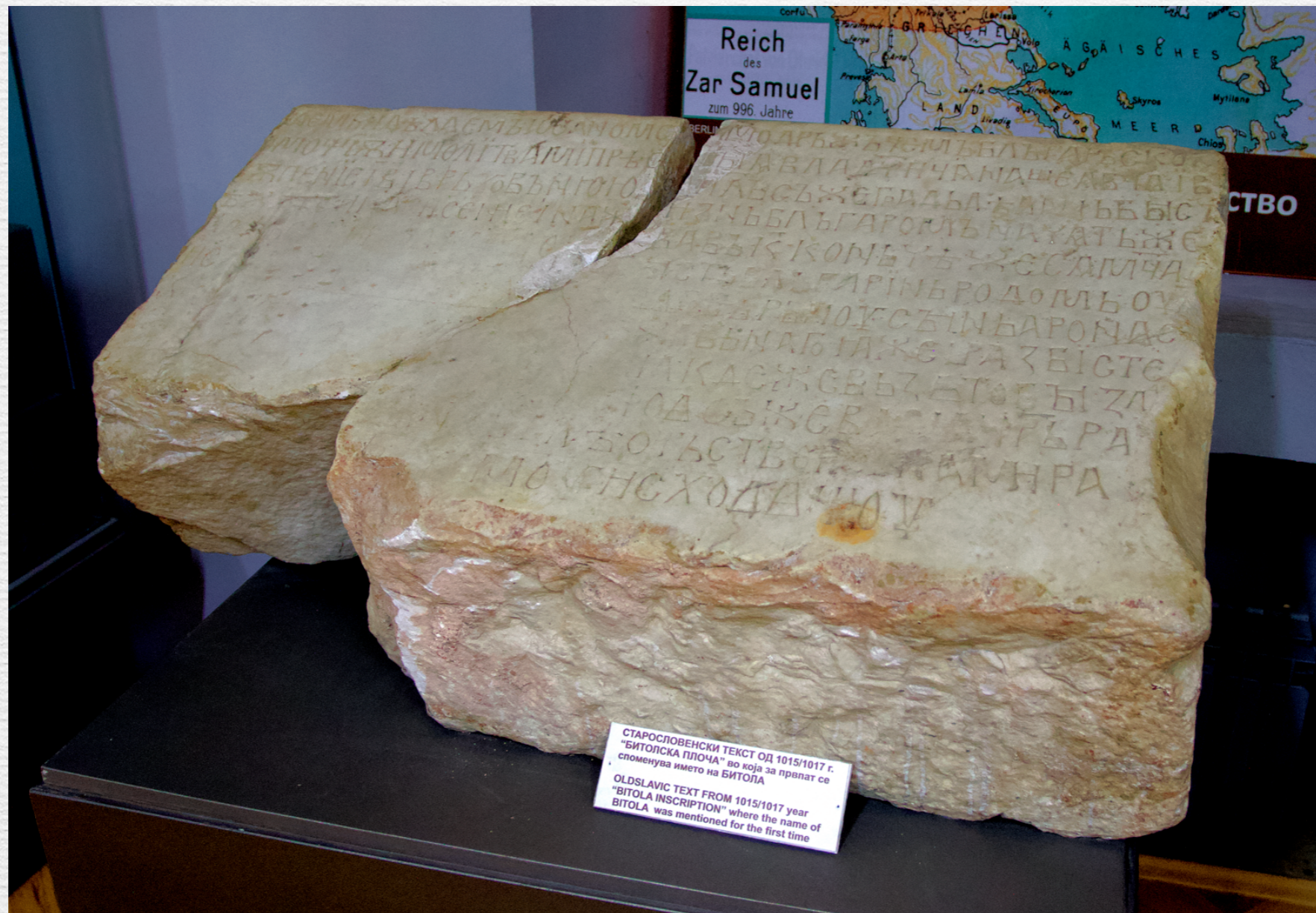

“Marble, Stone and Iron Bends Speaks”. New Facts and Readings of the Bitola Inscription based on a Digital 3D Model

Project “Digitalization of the Macedonian Linguistic Heritage”
Sebastian Kempgen, University of Bamberg, Germany

Pt. 1: «Inscriptions in the Monastery of Sveti Naum» (2015)

Pt. 2: «The Tombstone of Sveti Kliment (Ohrid)

and the Bitola Inscription»

(2023)

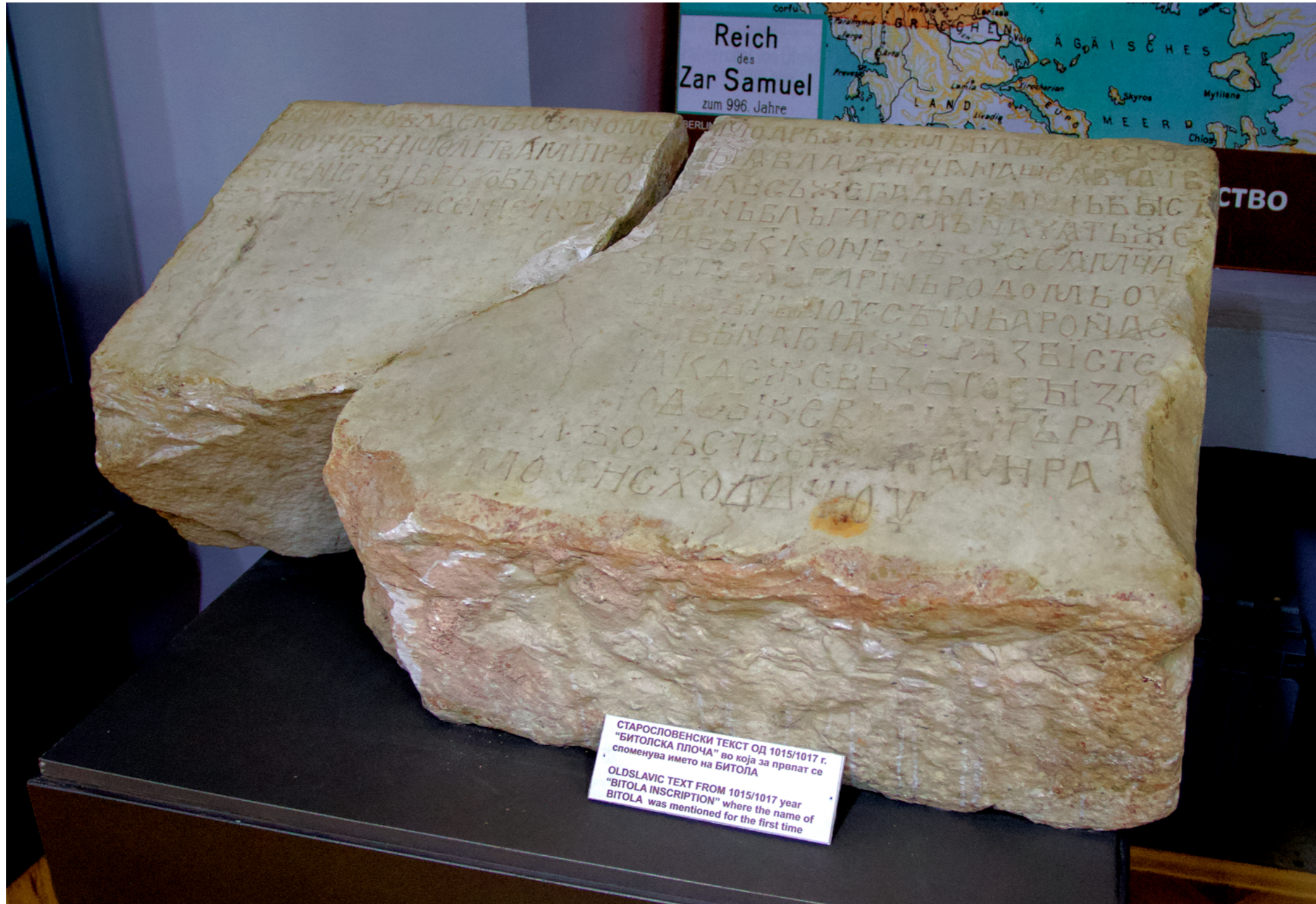

Република Македонија
МИНИСТЕРСТВО ЗА КУЛТУРА

part II.2: Bitola Inscription, Bitola

I. Intro: Basic Facts

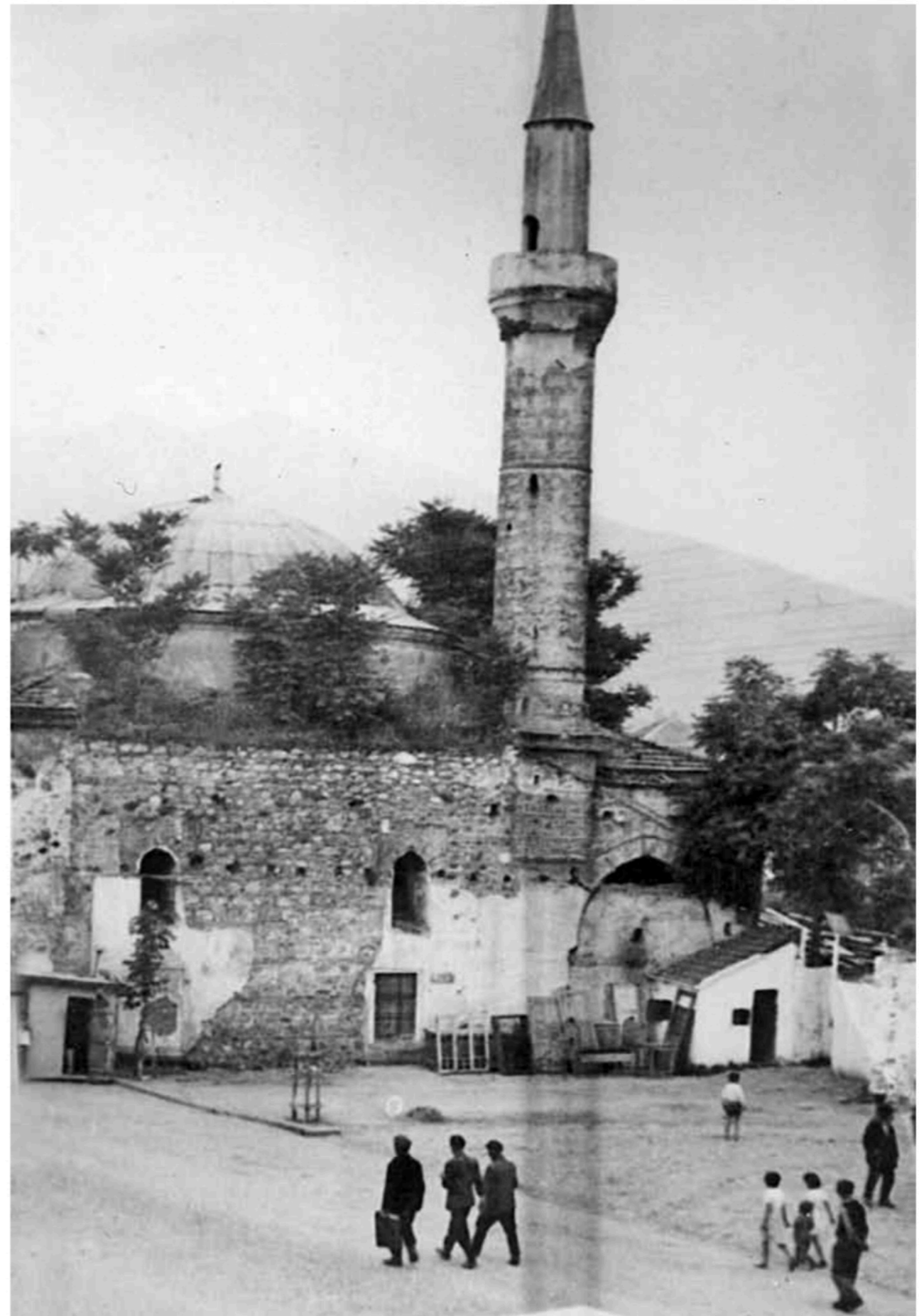
“NI Institute and Museum Bitola”

A museum gallery with a wooden floor and several glass display cases. The cases contain various artifacts, including what appear to be inscriptions and small objects. The lighting is warm and focused on the exhibits. A yellow text box in the foreground contains the text "Bitola Inscription".

Bitola Inscription

[† ВЪ ЛѢТО СФКГ ОТЬ СТВОРЕНІА МНРА ОБНОВИ СА СЪ ГРАДЬ
 1 ЗНАД]АЕМЪ И ДѢЛАЕМЪ ІУАНОМ САМОДРЪЖЦЕМЪ БЛЪГАРЬСКО[МЪ
 2 И ПОМОЩІИ И МОЛІТВАМИ ПРѢСТЫА ВЛАДЧНЦА НАШЕА БЦА І В[Ъ З
 3 АСТ]ЖПЕНІЕ ТѢ І ВРЪХОВЗНЮЮ АПЛЪ СЪ ЖЕ ГРАДЬ ДѢЛАНЬ БЫСТ[Ъ НА
 4 ОУБ]ѢЖИЩЕ И НА СПСЕННЕ І НА ЖИЗНЬ БЛЪГАРОМЪ НАЧАТЬ ЖЕ [БЫ
 5 СТЬ] ГРАДС[Ъ Б]Н[Т]ОЛА МЦА ОКТОВРА ВЪ К. КОНЬЧѢ ЖЕ СА МЦА...
 6 НСХ[ОДАЦА СЪ САМОДРЪЖЦЬ Б]ЫСТЪ БЛЪГАРИНЬ РОДОМЪ ОУ[Н
 7 ОУ]К[Ъ НИКОЛЪИ ЖЕ І РИФУНМНА] БЛАГОВѢРЬНОУ СЪИНЬ АРОНА С[АМО
 8 НЛА]Ж[Е БРАТА СЖЦА ЦРѢ САМОДР]ЪЖАВЪНАГО И ЖЕ І РАЗБІСТЕ[ВЪЦІ
 9 ПОНѢ ГРЪЧЬСКѢ ВОІСКѢ ЦРѢ ВАСІЛ]ІА КДЕ ЖЕ ВЪЗАТО БЪИ ЗЛА[АТО]
 10 ФОА СЪ ЖЕ В ... ЦРѢ РА[ЗБІЕ
 11 НЬ БЪИ ЦРЕМЬ ВАСІЛІЕМЪ] СФКВ ГО ЛѢТ[А] ОТЬ СТВОРЕНІА МНРА
 12 [ВЪ КЛЮЧН І ОУСЪПЕ ЛѢТОУ СЕ]МОУ НСХОДАЦОУ

**1956: Demolition of Mosque, slab
found, used as doorstep**

Сл. 1, Џамија Сунгур Чауш, 1435

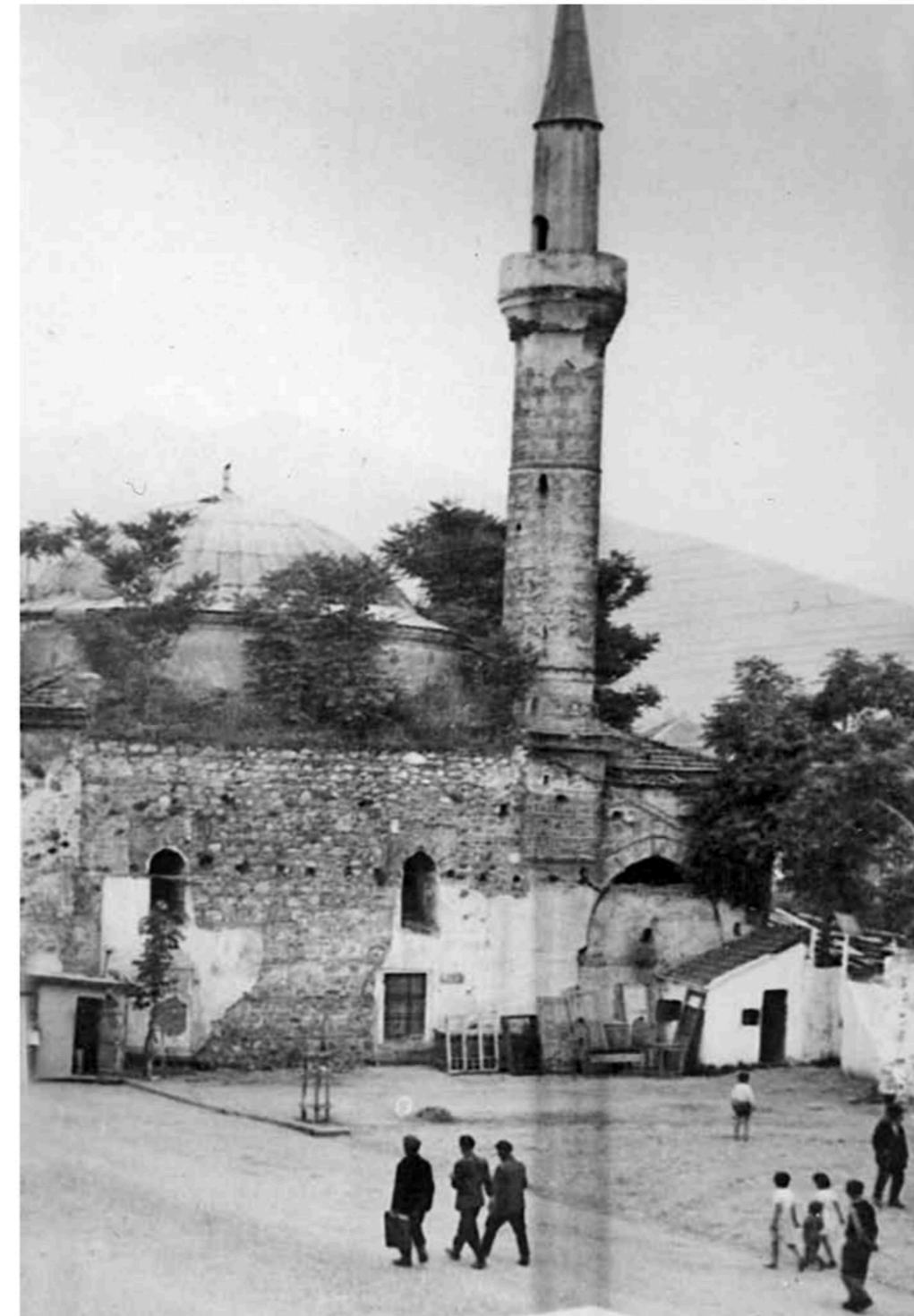
1956: Demolition of Mosque

Сл 4, Џамијата Сунгур Чавуш Беј

Mihajlovski, Novi podatoci p. 203; Wikipedia mk

› 2 different mosques shown in literature!
So far unnoticed...?

Сл. 1, Џамија Сунгур Чауш, 1435

Former Location of Mosque

Old Bazaar

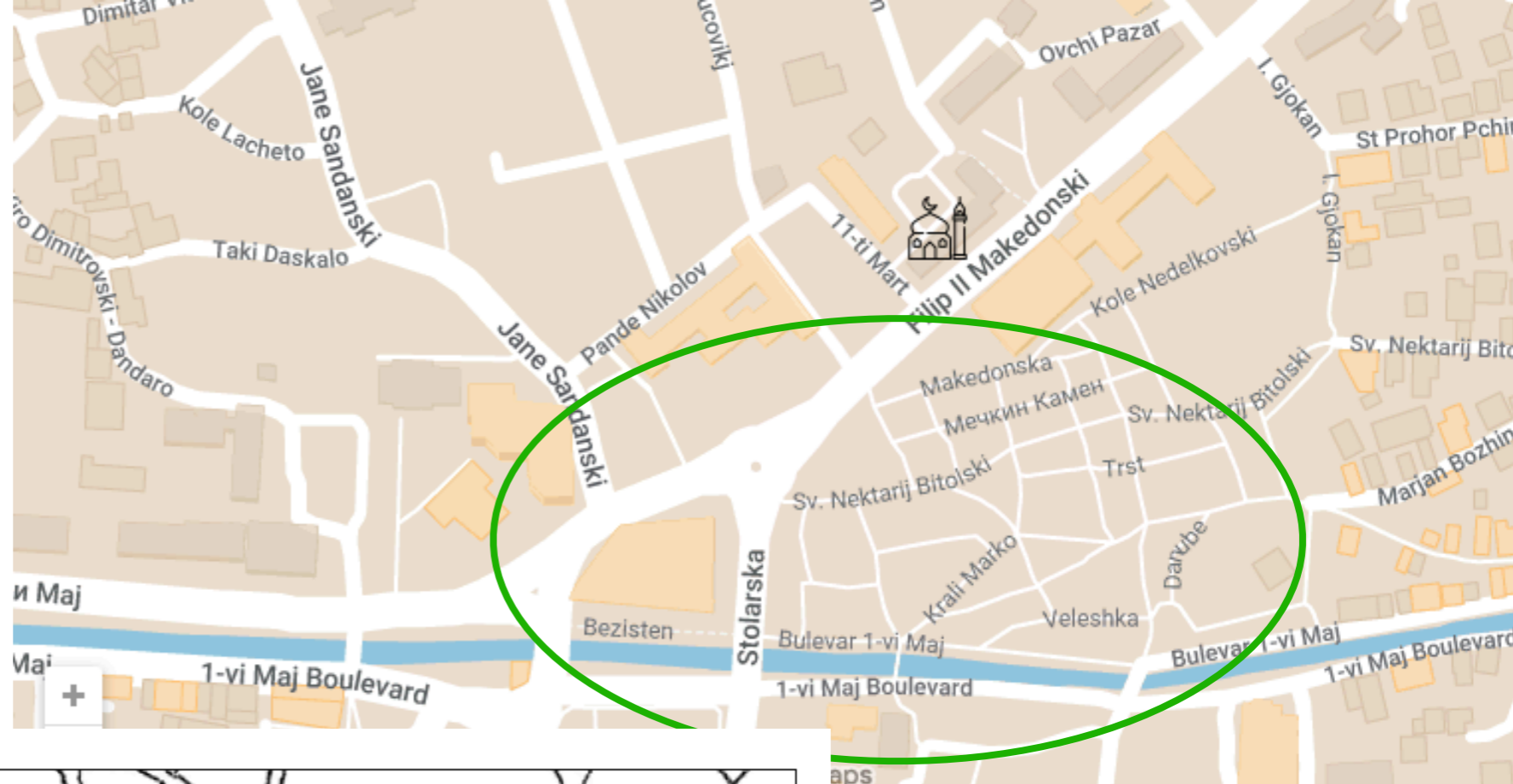
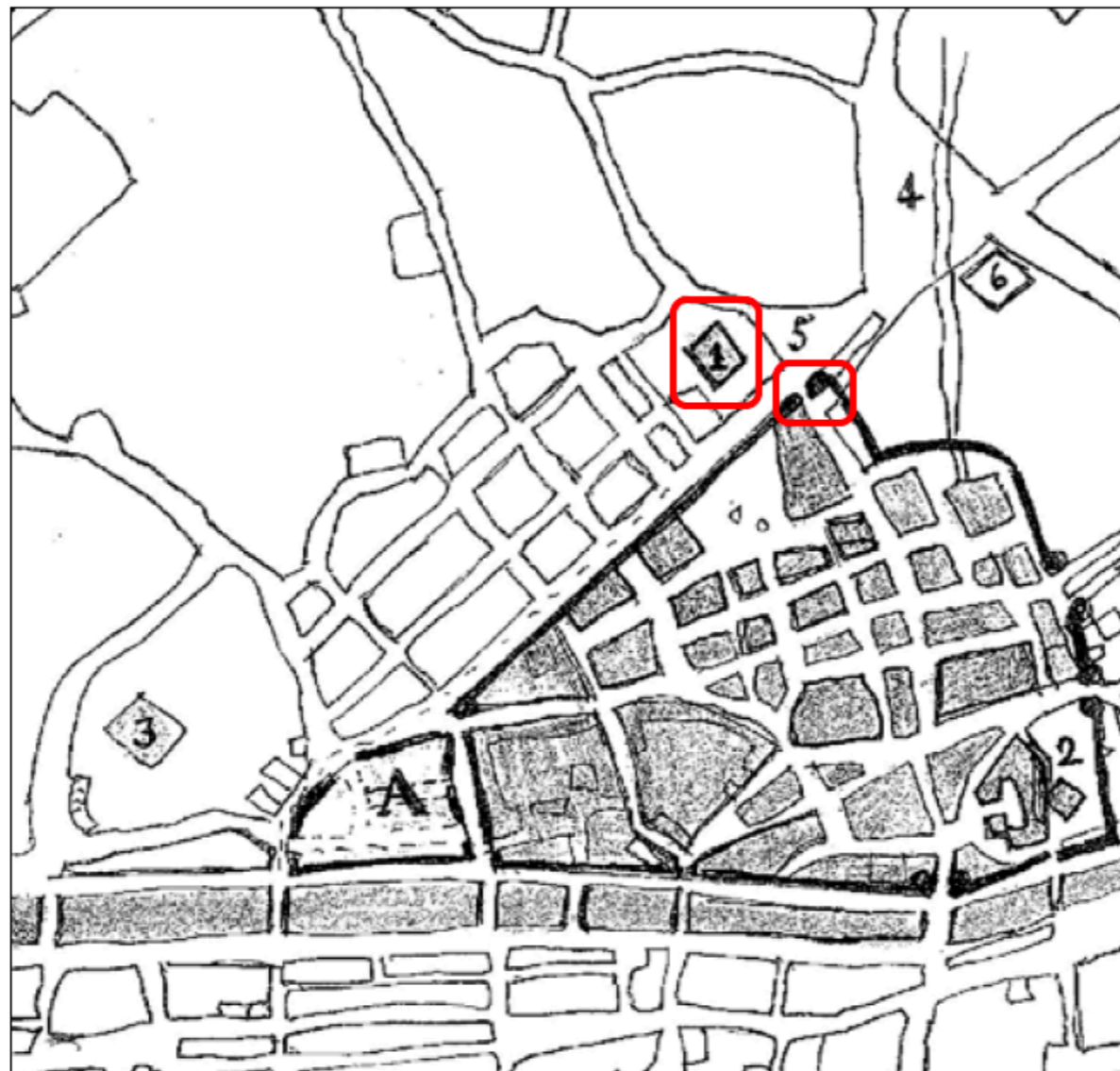

Fig. 6 The Fortress and the palace (A), 1. Sungur Cavus mosque, 2) Hacı Bey mosque, 3) Ishakkiye mosque, 4) Sheep market, 5) Wood market, 6) Deboy ham-tam.

Сл. 6 Мапа тврђаве и палате (А); 1) џамија Сунгур Чавуш; 2) џамија Хаџи Беј; 3) џамија Исакија; 4) Овчја пијаца; 5) Дрвени пазар; 6) хамам Дебој

1 Mosque
5 Entrance to fortress

(from Mihajlovski)

SPERARE
boutique

АДВОКАТ

АДВОКАТ

МЕНУВАЧНИЦА
ИВА-ДИ
EXCHANGE OFFICE

Bitola Bazar
today

Origin of the stone slab?

Heraclea Lyncestis (outside Bitola)

2. Presentation in the Museum

“Curiously, the stone was displayed upside down for decades, with the empty back side facing upwards. This was to prevent people from reading what was written there. The stone is now displayed the right way up, but as an Old Slavic inscription with no reference to Bulgaria and no reference to the text.”

(https://de.wikibrief.org/wiki/Bitola_inscription)

**СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
“БИТОЛСКА ПЛОЧА” во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА**

**OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017 year
“BITOLA INSCRIPTION” where the name of
BITOLA was mentioned for the first time**

Foto

Presentation in 2007

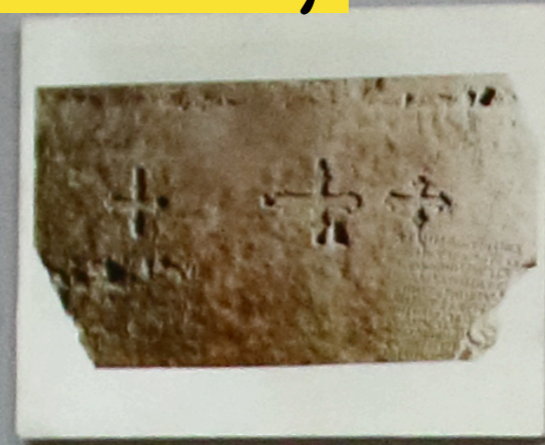

Access
somewhat
restricted

Presentation in 2013

Presentation today

Και τὸν ἐπίσκοπον Βουτέ-
λεως εἰς τὴν Πελαγονίαν καὶ
εἰς τὸν Πρίλαπον καὶ εἰς τὴν
Δευρέτην καὶ εἰς τὸν Βελεσσόν,
κληρικούς τε καὶ παροίκους τε.

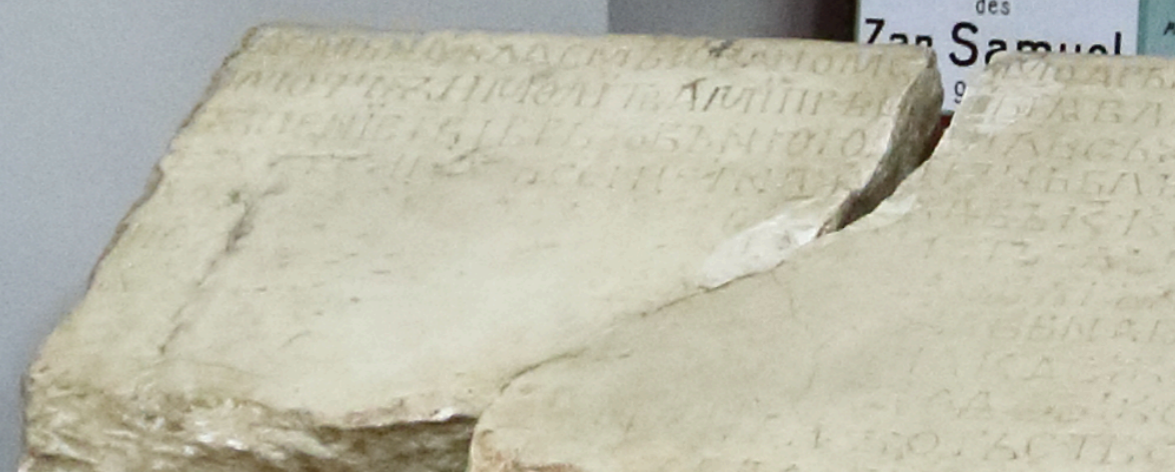
ΧΡΗΣΙΜΟΝ ΟΔ ΒΑΣΙΛΕΥΣ Η ΔΑ ΟΚΡΙΔΕΚΑΤΑ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΙΑ,
Η ΞΙΤΑΤ „ΕΠΙΣΚΟΠΗ ΤΑ ΒΟΥΤΕΛΕΟΣ (ΒΙΤΟΛΑ)“, 1019
DOCUMENT BY EMPEROR BASIL II ABOUT THE ARCHBISHOPS OF OMSO AND
A QUOTE „BISHOP OF BOUTELOS (BITOLA)“, 1019

ΦΕΙ ΗΝ ΑΩΤΙΦΑΝΣΙ
ΗΝ ΑΚΤΑΡΟ ΛΟΥΚΑ
ΤΣΑΜΟΝΗΤΙΜΕΤΣ
ΦΑΛΓΑΡΑΝΗΤΙ
ΤΗΝ ΑΤΕΡΗΝΕΚΑΤ
ΔΙΕΠΙΣΤΕΥΣΕΝ
ΗΝ ΕΜΑΡΧΙΣΤΑΥ
ΙΣΟΑΡΕ ΤΕΡΕ
ΦΑΛΓΑΡΑΝΗΤΙ
ΑΤΟΤΙΣΤΕ
ΤΣΑΝΗΤΙΦΗ

ΣΙΕΤΟ ΣΦΑ
ΔΙ
ΑΝΗΕ ΠΠΧ
ΦΕΛ ΖΙΛ

ТІСІТ ОД ВІСІТ. ІКОСІСІА ТО НАРІДІА НА
ІМІ СІАМІКІ. ПОСІВІТІА НА УГОДІВІТІ
НОМІТІА НІМІТІА І ПРІСІВІТІА І ВІСІТІА ДІАМІ.
ТІСІТ ТІМІА ПІСІВІТІА І ПРІСІВІТІА І ВІСІТІА
ТІА ДІАМІ. ТІСІТ ТІМІА НА СІА СІАМІ ТІСІТ
ВІТІА ІСІ ПІСІВІТІА І ПРІСІВІТІА І ВІСІТІА

ΜΑΝΑΣΤΗΡΣΚΑ ЦРКВА СЪ АМАНΤΑ, ΠΡΩΤΗ,
СΕΒΕΡΝΑ ΠΕΛΑΓΟΝΙΑ,
ΜΟΝΑΣΤΗΡΥ СРЦКВА СЪ АМАНΤА, ΠΡΩΤΗ,
ΝΟΤΗ ΠΕΛΑΓΟΝΙΑ

3. Scanning in the Museum (2023)

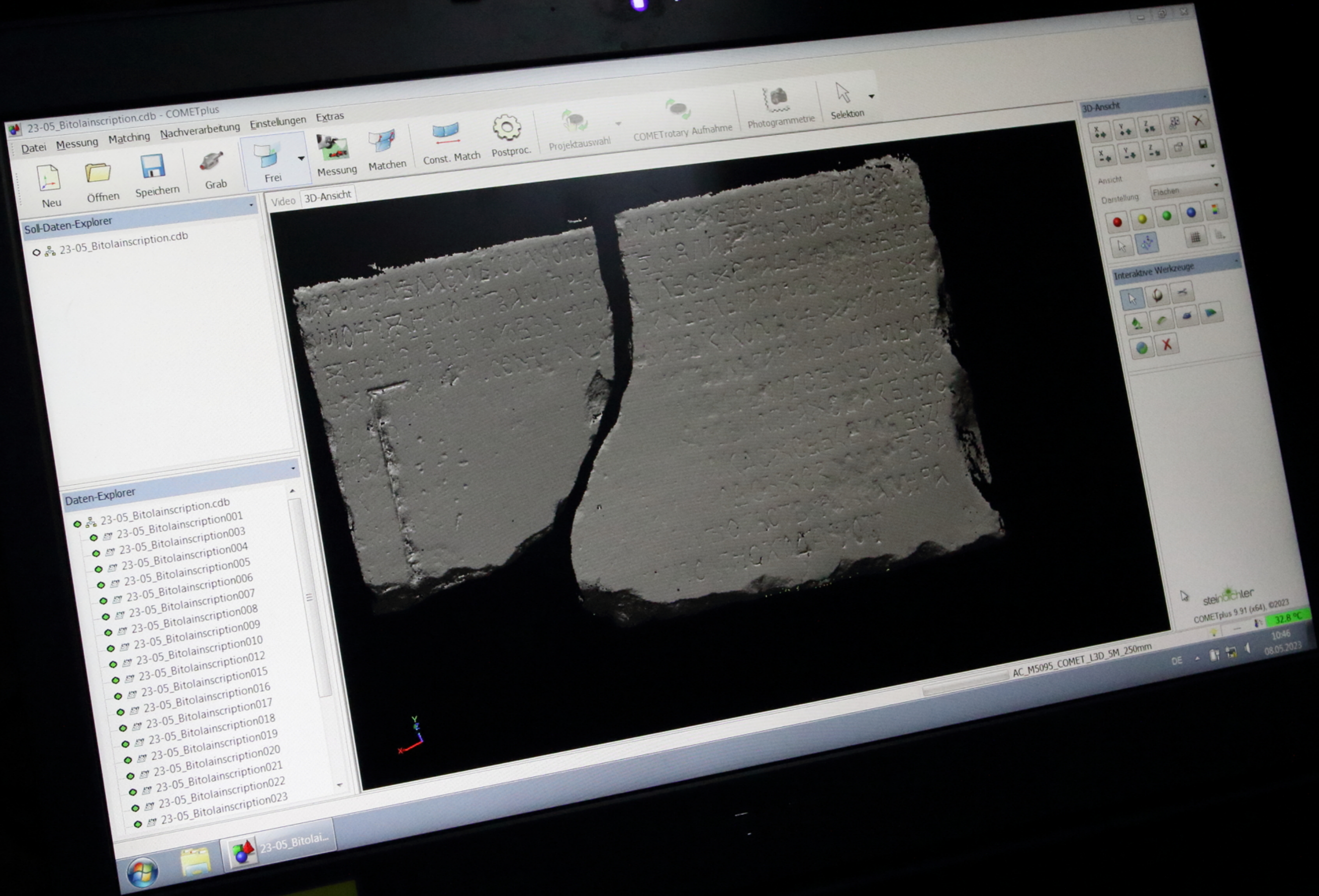
**Scans and Digital Data: Ruth Tenschert, Leander Pallas, Univ. Bamberg (foreground)
Valentina Ilieva, foreign office, UKLO Bitola; Slobodan Stojkoski, Museum (background)**

Scanning in Progress

Scans and Digital Data: Ruth Tenschert, Leander Pallas, Univ. Bamberg

3D Scan

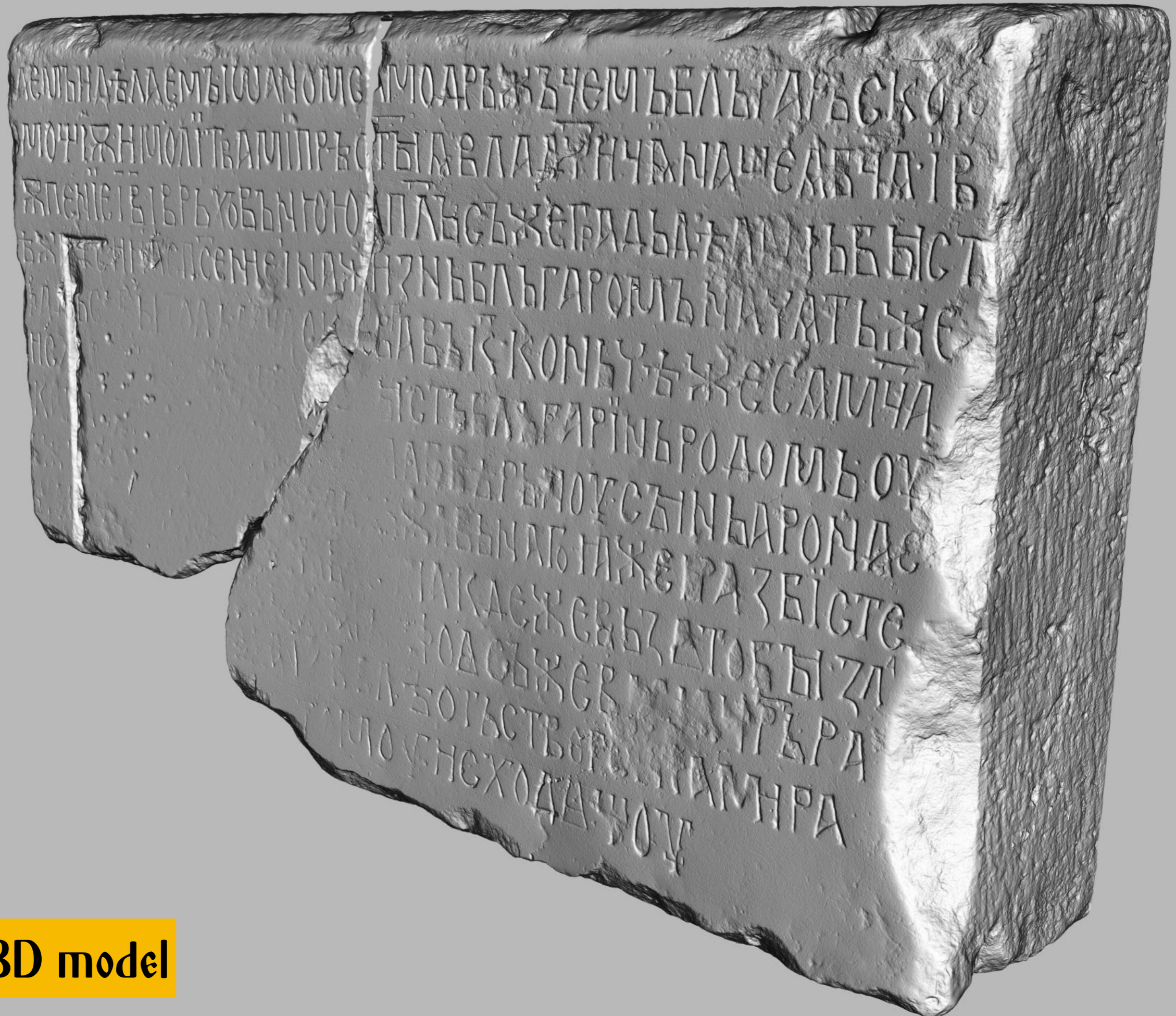

10 cm

Digital 3D scan ready

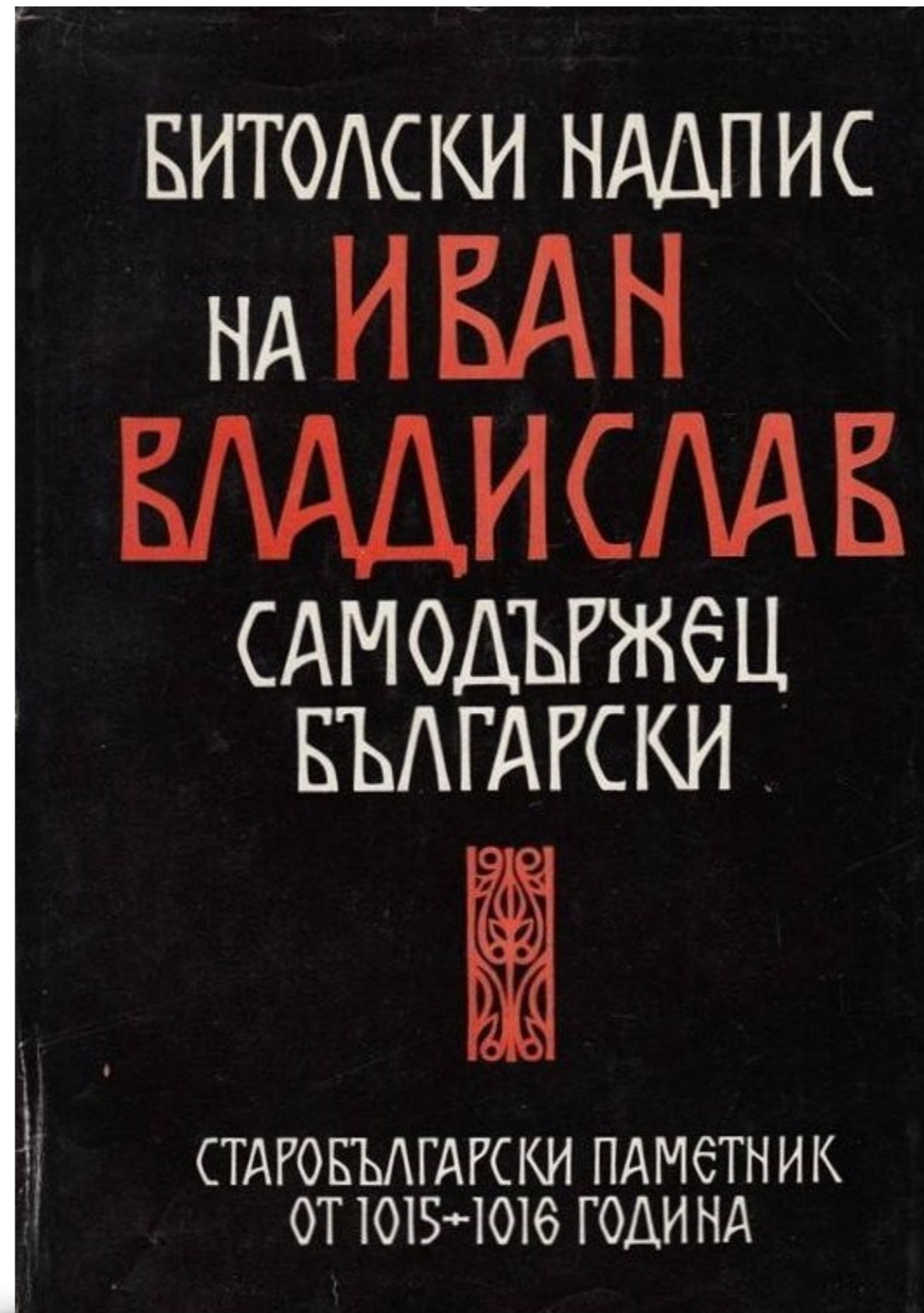
ДЕМЪНА ДЪЛАЕМЪ ИЩАНОМЪ
МОУ ИЖИ МОЛІТВАМИ ПРЪСОТЪ
ЖПЕНІЕ ІВІВРЪУБЪНГОЮ
БЖІСІ ДІССМІНАЖИЗНЬ
БЛЪГАРОМЪ ИУАТЬЖЕ
СВАВЪКЪ КОМЪУЪЖЕСАМЧА
ІСТЪЕЛЪГАРІНЬ РОДОМЪ ОУ
ІВЪРЪМОУСЪНЪАРОНАС
ЖЕВНАГОТАЖЕ ПРАЗЕІСТЕ
ІАКАСЖСВЪЗЕТОБЫЗЛ
РОДСЪЖСВЪЗЕІРЪРА
ІВЪРЪМОУСЪНЪАРОНАС
МОУСЪНЪАРОНАС

3D Scan with textured surface

Digital 3D model

4. Literature

ОТ 1012+1018 ГОДИНА
САМОДЪРЖЕЦКИ ПАМЕТНИК

Mošin 1966

БИТОЉСКА ПЛОЧА ИЗ 1017. ГОДИНЕ

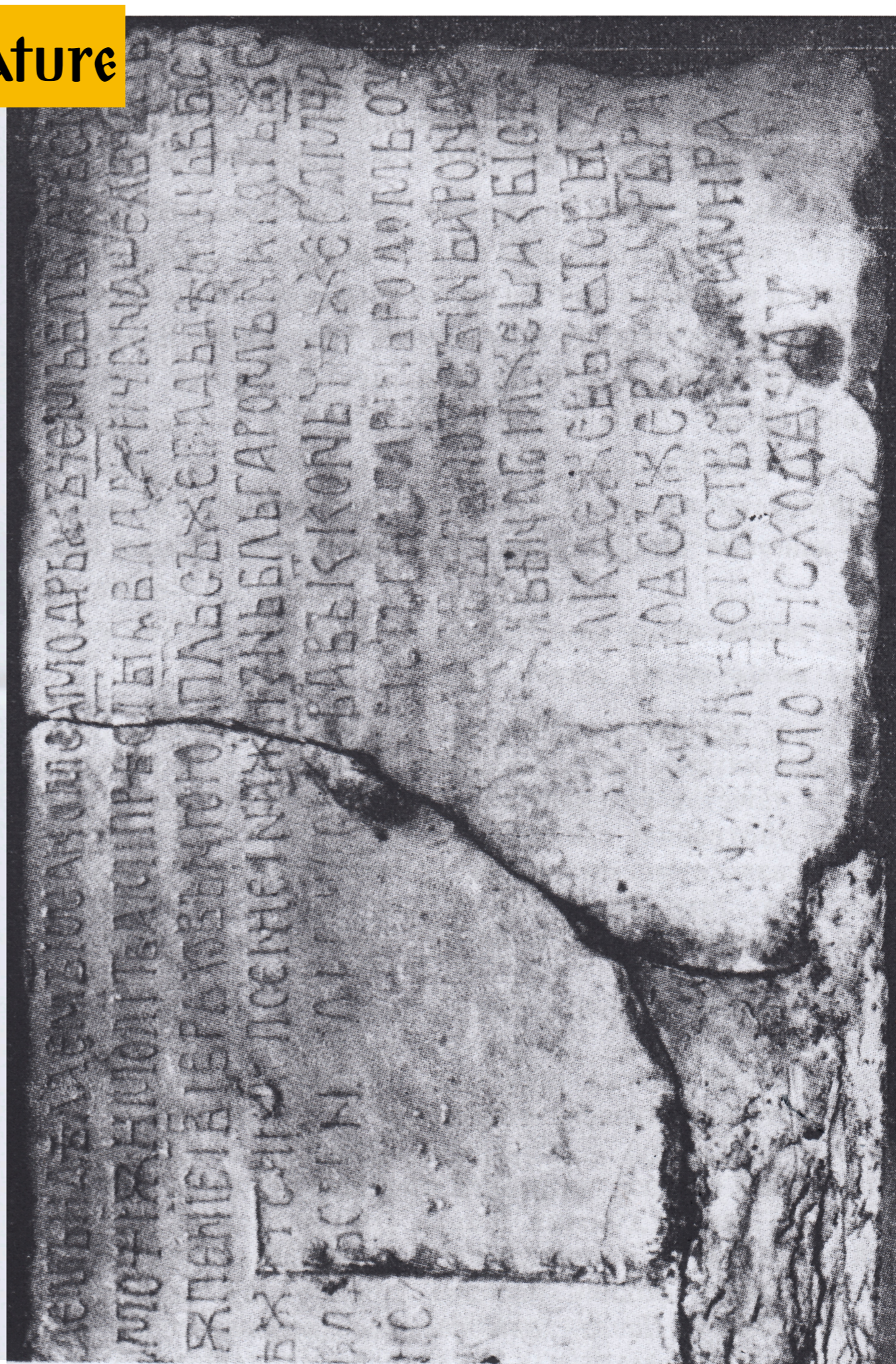
Битољска плоча, која је пре 10 година била пронађена у битољској Чауш-цамији и одонда се налази у битољском Народном музеју, није још била код нас објављивана и детаљно анализирана, ни с филолошког, ни са историјског гледишта,¹⁾ иако и за историју и за нашу лингвистику представља споменик прворазредне важности. Неких 25 година млађи од Самуилове плоче 993. године, двоструко обимнији, текст Битољске плоче садржи много више историјских података, а својом језичком грађом знатно проширује наше представе о том степену еволуције старословенског језика на прелазу из X у XI столеће, уочи двестогодишњег раздобља културне стагнације македонског народа под византијском влашћу.

Велика правоугаона плоча од белог мермера 80 см. висока, 96 см. широка и 26 см. дебљине много је оштећена. Вероватно је била првобитно узидана изнад врата у градску тврђаву. По висини читав је текст смештен на плочи, међутим по ширини он је са леве стране започињао на суседној плочи, те сада овде недостаје око 10—13 слова у сваком ретку (као што се то може закључити према доста сигурној реконструкцији садржаја прва три реда). Треба имати у виду употребу посебног карактера епиграфске калиграфије у овом споменику, који се служи комбинацијом слова нормалне величине са ситним словима, која декоративно испуњују празнине између удаљених хаста великих слова. У средини плоча је вертикално пукнута; цели леви доњи угао са 3 реда текста је откинут и изгубљен, а на сачуваном комаду доњи део с леве стране је потпуно излизан: плоча је служила као праг на улазу у цамију.

Прекрасно уставно писмо епиграфског типа с калиграфским облицима слова у дволинијском простору представља ванредно значајну паралелу другим епиграфским споменицима с краја X и почетка XI столећа — Самуиловој њлочи, Нагиробном најџијису чрџубилија — Моџиџа, Најџијису Тудоре, Темничком најџијису и Хумачкој њлочи,²⁾ а од посебног је значаја и за упоређење с писмом најстаријих књишких старословенских споменика — Савине књије, Сујрасаљској рукојиса, Хиландарских лисџиџа, Енинској ајосџола и др.

¹⁾ Колико ми је познато о Битољској плочи писао је пок. Александар Бурмов у бугарском књижевном часопису „Пламяк“ 1958-59, бр. 10, али ја до тог издања нисам могао доћи.

²⁾ Репродукције ових споменика у мом чланку „Најстарата кирилска епиграфика“. (Словенска писменост, 1050—годишнина на Климент Охридски. Народен музеј Охрид, 1966, стр. 35—44, са 7 таблица).

Mošin 1966

БИТОЉСКА ПЛОЧА ИЗ 1017. ГОДИНЕ

Битољска Чауш-цамији и била код нас о са историјског представља сп Самуилове плоч садржи много в проширује наше на прелазу из стагнације маке

Велика пр широка и 26 см узидана изнад на плочи, међу плочи, те сада се то може зак три реда). Тре калиграфије у малне величине између удаљен пукнута; цели сачуваном ком служила као пр

Прекрасн слова у дволи другим епигра Самуиловој плоч Темничком наји ређење с писмо књије, Сујрасаљ

¹⁾ Колико м бугарском књижев могао доћи.

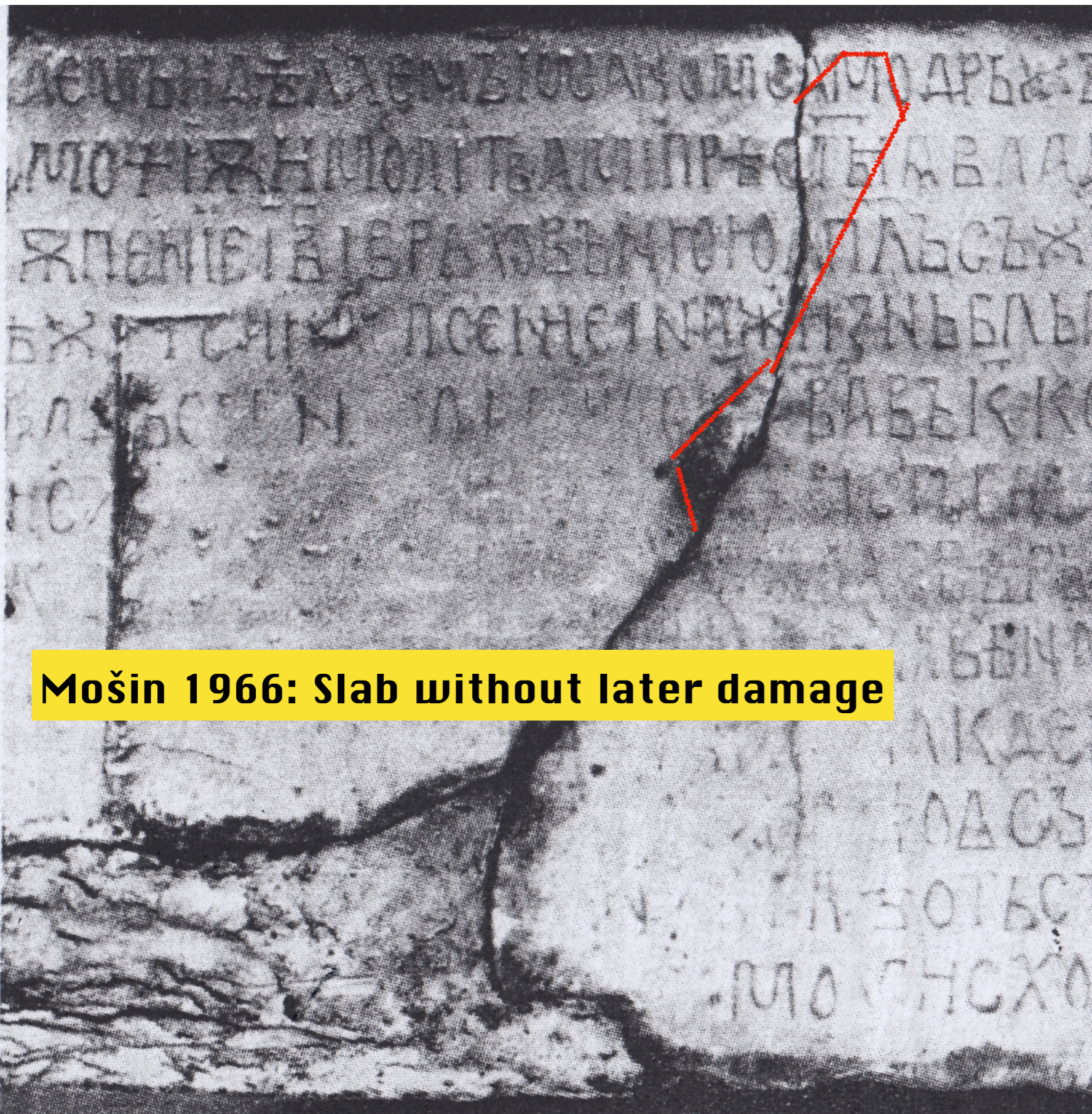
²⁾ Репродук (Словенска писме 1966, стр. 35—44, са 7 таблица).

BITOLSKI NADPIS NA IVAN VLADISLAV SAMODŪRZHETS BŪLGARSKI: STAROBŪLGARSKI PAMETNIK OT 1015–1016 GODINA. By *Jordan Zaimov and Vasilka Zaimova*. Sofia: Izdatelstvo na Bŭlgarskata akademiia na naukite, 1970. 160 pp. + 11 plates.

In 1956 a marble block serving as part of the threshold of a sixteenth-century mosque in Bitola was discovered to contain a badly worn Slavonic inscription. The text clearly must have spilled over to a lost block on the left, and to one or more blocks at the top. Yet the twelve preserved lines refer to “John, autocrat of the Bulgars” and, later, “son of Aron.” The historian and paleographer Vladimir Mošin published the text (in *Makedonski jazik*, 1966), with a bold series of conjectures and emendations arguing that the inscription included reference to Samuel’s defeat in 1014 and had been set up by Ivan Vladislav, Samuel’s nephew (ruled 1015–18).

Review

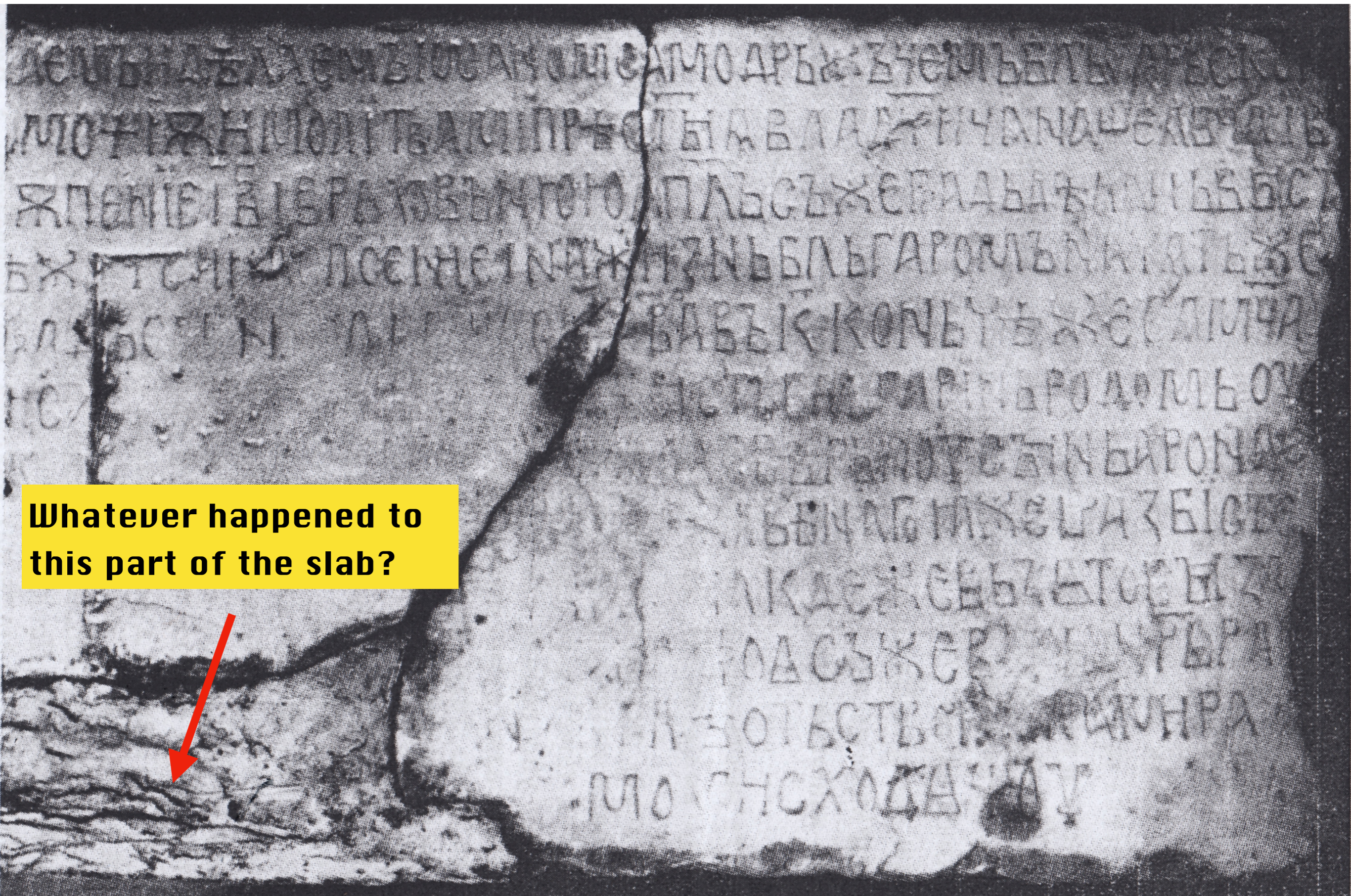
HORACE G. LUNT
Harvard University

Mošin 1966: Slab without later damage

Repaired parts

**Whatever happened to
this part of the slab?**

Sofia 1970

№ 1969, 6

И. ЗАИМОВ

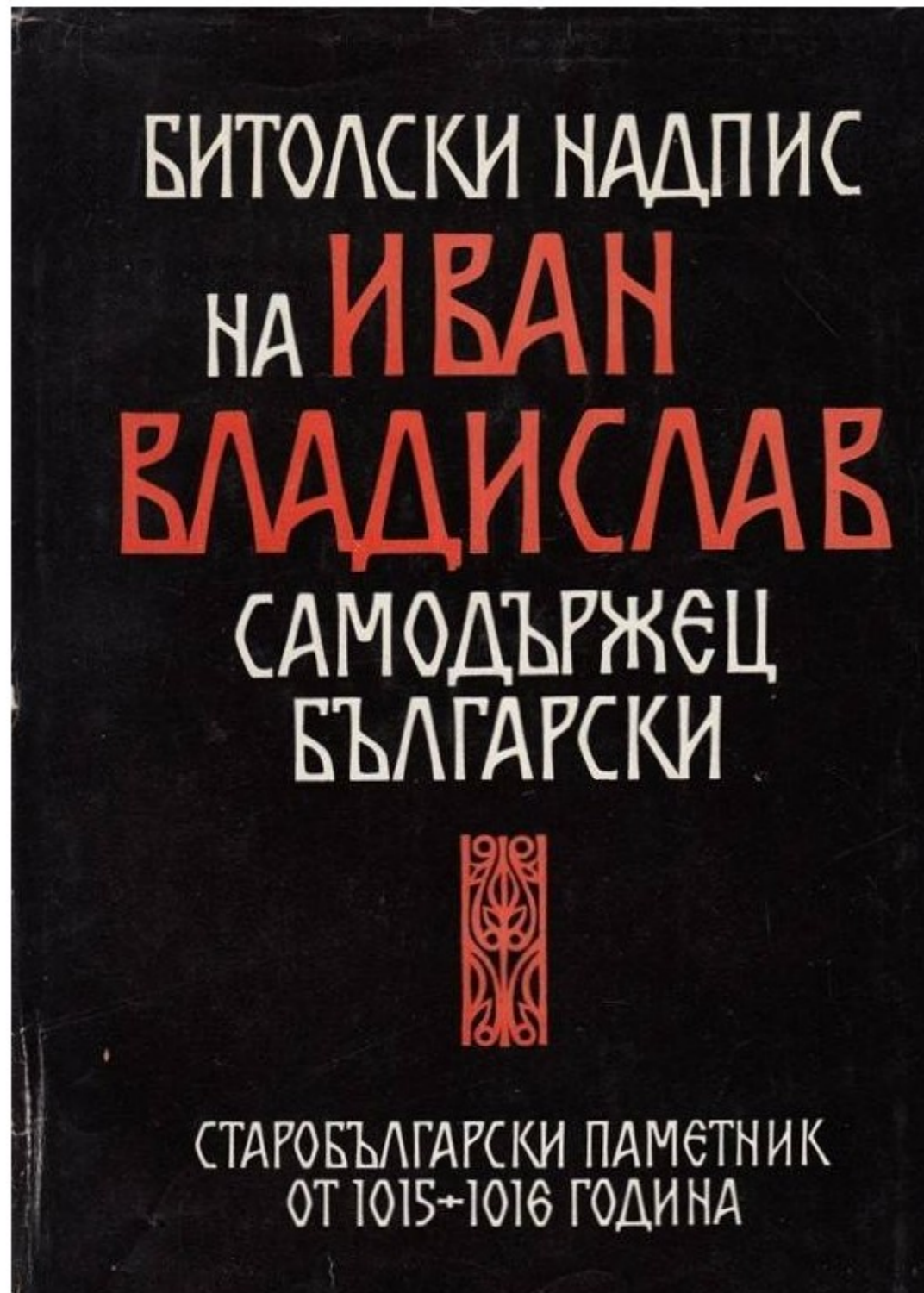
БИТОЛЬСКАЯ НАДПИСЬ БОЛГАРСКОГО САМОДЕРЖЦА
ИВАНА ВЛАДИСЛАВА 1015—1016 гг.

1. Эта чрезвычайно интересная древнеболгарская надпись была обнаружена в южномакедонском городе Битоли в 1956 г., когда разрушали старую Чауш мечеть, построенную в 1522 г. Мраморная плита этой надписи вторично использовалась турками как порог внутренней части мечети; поэтому она стала известной только после разрушения давно покинутой мечети. Надпись стояла, очевидно, на стенах крепости возле города, как это следует из текста. Она является историческим свидетельством о последних годах первого болгарского царства. Надпись была опубликована дважды. Несмотря на это, она все еще не получила должного места в славистике. Первая публикация надписи принадлежит перу покойного болгарского ученого А. К. Бурмова в журнале «Пламяк» (София, 1959, № 10, стр. 84—86); к сожалению, помещенный им снимок недостаточно ясен, большая часть даже сохранный текст надписи на нем не видна. Автор как историк сделал выводы о значении надписи для болгарской политической истории последних лет царствования Самуила, который сохранил государственную традицию прежних болгарских владетелей Петра и Симеона; автор использует свидетельства надписи для установления этнического облика Македонии начала XI в. — ее население было болгарским, так как самодержец, который титуловался самодержцем болгарским и был по происхождению болгарин, построил крепость для своих подданных болгар.

Издание надписи с подробным ее анализом принадлежит Владимиру Мошину («Македонски јазик», XVII, 1966, стр. 51—61). К сожалению, Мошину осталась недоступной статья болгарского ученого. Мошин исследовал надпись с точки зрения палеографии и языка и сделал первую и во многих отношениях удачную реконструкцию потерянного текста. Однако автор не определил подлинное место надписи в истории болгарского языка, ее исключительное значение для болгарской и славянской палеографии, а также для болгарской истории начала XI в.

Видимо, не турки разрушили крепость, чтобы построить мечеть, а крепость была разрушена в результате их нападений на город, так как вряд ли они стали бы разрушать ее только для того, чтобы получить строительный материал. Отсюда можно заключить, что последние болгарские защитники города Битоли в конце XIV в. сдали город туркам лишь после жестокого сопротивления.

Размеры каменной плиты большие: длина 92 см, высота 58 см, толщина 15 см. К сожалению, надпись не сохранилась целиком. Для стройки турки отломали несколько сантиметров левой, верхней и правой стороны плиты и испортили текст. Величина букв неодинаковая. Обнаруживаются большие колебания в начертаниях одной и той же буквы. Средняя высота букв — около 30 мм, толщина отдельной части от 3 до 4 мм; в ширине букв наблюдаются большие различия в зависимости от их очертаний.

ZAIMOV

✠ ВЪЛЪТОШФІКГОТВОТВОРЕННАМНРАОБНОВНСАСОЗГРДЪ
 ЗДАЕМЪНАДЪЛАЕМЪУШАНОМСАМОДРЪЖЪЧЕМЪБЛЪГАРЬСКОРА
 ПОМОЧІЯИМОЛІТВАМИПРЪСТЫАВЛАДУНАНАШЕАБЧАІВЪЗА
 СЪЖПЕНІЕІВІВРЪХОВЪНОЮАПЛЬСЪЖЕГРДЪДЪЛАНЪББІСТЪНА
 ОУВЪЖНУСЕННАСПСЕНЕІНАЖНЪБЛЪГАРОМЪНАУАТЪЖЕБЕ
 СЪГРДЪСЪБЕНТОЛАМНАОКТОБЪВЪКЪКОНЪУЪЖЕСАМЧА
 НСХОДАУАСЪСАМОДРЪЖЪЧЪББІСТЪБЛЪГАРІНЪРОДОМЪОУН
 ОУКЪЖЕНКОЛАБІРНУІМІАБЛАГОВЪРЪНОУСЪНЪАРОНАСАМО
 ІАЖЕВРАТАСЪЖУАЧЪСАМОДРЪЖАВЪНАГНАЖЕЦАЗБІСТЕВМІ
 ПОМЪРЪУЪСКЪВОІСКЪЧЪВЪАСІЛІАКАЕЖЕВЪЗАТОБЫЗЛАТО
 ФОАСЪЖЕВ ЧРЪРАЗЪІЕ
 НАБЫЧЕОМЪВАСІЛІЕМЪШФІКЪГЛЪОТЪСТВОРЕНІАМНРА
 ВЪКЛОУЧІЮСЪПОЛЪТОУСЕМОУНСХОДАУАУ

Рис. 2. Реконструкция надписи (пунктиром даются восстанавливаемые буквы)

✠ ВЪЛѢТОСѢ КЪ ОТЬСТВОРЕНІАМНРА ОБНОВНСАСЪ ГРАДЪ
ЗНАЕМЪ НА ДѢЛА ЕМЪ ІШАНОМСАМО ДРЪЖЪ ЧЕМЪ БЛЪГАРЬСКОМЪ
И ПОМОЩІА И МОЛІТВА МІ ПРѢСТѢ НА ВЛАДУ НУ ЧА НАШЕ ДѢЧА ІВЪЗ
АСТЯ ПЕНІЕ ІВІ ВРЪХО ВЪНЮЮ А ПЛЪСЪ ЖЕ ГРАДЪ ДѢЛА ЧЪ БІСТЪ НА
ОУБѢЖНУ ЕННА СПСЕМНЕ ІНА ЖНЗНЬ БЛЪГАРОМЪ НАУАТЪ ЖЕ БЫ
ЕТЬ ГРАДЪ СЪ БНТОЛА МЧА ОКТѢ ВЪ ВЪКЪ КОНЪ УѢ ЖЕ САМЧА
НСХОДА ЧАСЪ САМО ДРЪЖЪ ЧЪ БЫСТЪ БЛЪГАРІНЪ РОДОМЪ ОУН
ОУКЪ ННКОЛЫ ЖЕ ІРНУНМНА БЛАГѢ ВЪРЪНОУ СЪНЪ АРОНА САМО
НЛА ЖЕ БРАТА СЪ ЧА ЧРѢ САМО ДРЪЖА ВЪНА ГѢ ЖЕ ПРАЗБІСТЕ ВЪ Ч
ПОНѢРЪУ БСКЖВО ІСКЖ ЧРѢ ВАСІЛІА КДЕ ЖЕ ВЪЗВТО БЫ ЗЛАТО
ФОА СЪ ЖЕ В ЧРЪ ПРАЗБІЕ
МЪ БЫ ЧРЕМЪ ВАСІЛІЕМЪ СѢ КЪ ГЛѢ ОТЬСТВОРЕНІАМНРА
ВЪКЛЮУНІОУ СЪ ПЕЛѢТОУ СЕМЛОУ НСХОДА ЧОУ

National Museum Sofia, after Zaimov

THE IMPORTANCE OF THE BITOLJA INSCRIPTION FOR CYRILLIC PALAEOGRAPHY

Robert Mathiesen, Brown University

Jordan Zaimov's recent study of the Bitolja inscription, which he considers to have been cut ca. 1015–1016, greatly facilitates the palaeographic study of this interesting monument.¹ Yet Zaimov has failed to observe one very important fact: the palaeographic character of the first half of the inscription (lines 1–6) consistently differs in three particulars from that of its second half (lines 7–12), as follows:

1. The digraph for [y] is written with a front jer' (ѣ) in the first half of the inscription (3x: lines 2, 3, 6), but with a back jer (ѣ) in the second half (2x: lines 7, 9). (See Zaimov's illustrations, 54.)
2. The letter for [e] has the shape of our capital A with a bent crossbar (A) in the first half (6x: lines 2 [4x], 4, 5), but the shape of a triangle bisected by a horizontal line (A) in the second half (3x: lines 9, 10, 12). (Zaimov, 57.)
3. The letter for [z] has its tail bent sharply to the left (z) in the first half (1x: line 4), but not so (z) in the second half (3x: lines 8, 9 [2x]). (Zaimov, 40.)²

Thus, the inscription is clearly the work of not one, but two stonecutters, who both employed a cyrillic alphabet and orthography of the same general character (apart from the three peculiarities listed above), e.g. each cutter's alphabet had only two letters for nasal vowels, and these letters did not admit of pre-iotation. Since the juncture between the two halves of the inscription falls in the middle of a phrase, it is clearly a case of two cutters collaborating on a single inscription, and not of a second cutter's later addition to the work of a first cutter. In other words, the Bitolja inscription is evidence for the existence of a school of cyrillic of this school; it is not the work of a single stonecutter. It has special importance of the Bitolja inscription.

This result can only strengthen whatever conclusions palaeographers may eventually come to draw from the Bitolja inscription for the development of Slavic cyrillic writing. For example, Zaimov (62) suggests that certain of the earliest extant Old Church Slavonic cyrillic manuscripts

Доц. д-р СТОЈКО СТОЈКОВ
Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

БИТОЛСКАТА ПЛОЧА – ДИЛЕМИ И ИНТЕРПРЕТАЦИИ

Веднаш по неговото пронаоѓање во далечната 1956 година Битолскиот натпис го привлекол вниманието на научната јавност и станал објект на неколку обиди за реконструкција и толкување.¹ Овој епиграфски споменик претставува камена плоча претставувана со различен размер 80 / 96 / 26 см.² или 58 / 92 / 15 см.³ (?!) мошне оштетена, на која може да се прочита следното:

1.аѣмъ и дѣлаѣмъ ѿѡаном самодръжѣцемъ бѣлгарьско...
2. ...омошѣж и молитвамѣ прѣѣтыа владѣица нашеа бѣа ѿ в...
3. ...жпенѣѣ ѿ вѣрховънюю аплъ съ же градъ дѣланъ быст...
4. ...ѣж... и на сѣсеніе ѿ на жизнь бѣлгаромъ начатъ же і...
5. градъ с...и..ола мѣа ок...вра въ к. коньчѣ же са мѣа...
6. ...ис.....ыстѣ бѣлгарѣнь родомъ оу...
7. ...к.....благовѣрною сънь ѿрона с.....
8.ръжавьнаго іаже і развѣсте
9.лѣа кде же възато бѣ за.....
10.фод съ же в... црѣ ра.....
11.в.. лѣ... отъ створ...а мира
12.моу исходащюу.

Постојат различни мислења во однос на оригиналниот размер што го имал натписот и на големината на делот што недостасува. Според Владимир Мошин натписот бил расположен на две соседни плочи, при што на левата каде што се наоѓал почетокот на натписот имало уште 10 – 13 редови.⁴ Јордан Заимов од своја страна смета дека од почетокот на натписот на секој ред недостасуваат само по 2 – 3 букви, а тоа го тврди како резултат на врската што ја прави меѓу редови 1 - 3.⁵ Тука тој не е

¹За текстот на натписот и понудените реконструкции види: Владимир Мошин, Битољска плоча из 1017 године, *Македонски јазик*, XVII, 1966, 51 – 61; Јордан Заимов, Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, старобългарски паметник от 1015 – 1016 г., БАН, София 1970, Horace Lunt, Review of "Bitoljski Nadpis na Ivan Vladislav Samodurzhets Bulgarski: Starobulgarski Pаметnik ot 1015-1016 godini" by Vasilka Zaimova, *Slavic Review*, vol. 31, no. 2 (Jun., 1972), 499. Понатаму ќе ги давам моите реконструкции на Владимир Мошин (52), и Јордан Заимов (33, 34).
²Мошин, Битољска плоча, 51, тоа може да се утврди од сигурната реконструкција на првите три реда, Истиот, Уште за Битолската плоча од 1017 година, *Историја*, 7/2 (1971), 255, 256, Вера Стојчева-Антиќ, Битолската плоча важен епиграфски споменик од почетокот на XI век, *Развиток*, 17/6, Битола, 1979, 598.

³Неговото мислење е подржано и од Александър Милев, Јордан Заимов, Битолски надпис на Иван Владислав самодържец български, *Историческ Преглед*, 1971, кн. 2, 128

1.аємъ и дѣлаемъ ѿѡаном самодръжъцемъ блѣгарьско...
2. ...омощіѣ и молитвамѣ прѣсѣтыѣ владѣица нашеѣ Бѣѣ ѿ в...
3. ...жпеніе ѿ вѣрховънюю аплъ съ же градъ дѣлань быст...
4. ...ѣж.... и на спсєние ѿ на жизнь Българомъ начатъ же і...
5. градъ с.....и..ола мѣа ок...вра въ к. коньчѣ же сѣ мѣа...
6. ...ис.....ыстѣ Българінь родомъ оу...
7. ...к.....благовѣрноу сынь Ярона с.....
8.ръжавьнаго гаже і разбісте
9.ліа кде же възато бы зл.....
10.фод съ же в... црѣ ра.....
11.в.. лѣ... отъ створ...а мира
12.моу исходащюу.

Transcription by St. Stojkov 2014

"Two Stone-Cutters"

lines 1-6

lines 7-12

Mathiesen 1977

Светог Симеона у Битољу претворена у џамију.
Saint Siméon à Monastir transformée en mosquée.

НОВИ ПОДАТОЦИ КОН МЕСТОПОЛОЖБАТА НА СРЕДНОВЕКОВНИОТ ГРАД БИТОЛА

Роберт МИХАЈЛОВСКИ

Клучни зборови: Битола, Пелагонија, Гаврил Радомир,
Јован Владислав, Сунгур Чауш џамија, Безистен, Хераклеја.

Апстракт: Целта на оваа студија е убицирањето на средновековното епископско седиште на Битола. За таа цел се користени резултатите на досегашните археолошки истражувања, историските извори и неколкуте византиските печати откриени во последните децении.

Лоцирањето на местоположбата на средновековниот град Битола покрај археолошките истражувања под наслов 'Убикација на средновековна Битола (7.-14. век)'¹ добива нови податоци од епиграфиката на сигилографските пручувања. Тие фрлаат нова светлина врз историските записи на византискиот хроничар Јоан Скилица околу настаните по смртта на царот Самуил во 1014 година. На 24 октомври ромејскиот цар Василиј II кој логорувал кај Мосинопол разбрал за смртта на цар Самуил и за крунисувањето на неговиот син Гаврил Радомир. Искористувајќи ја политичката нестабилност тргнал со војската за да го уништи наследникот. Главна цел му била битолската резиденција на новиот цар и затоа тој марширал од Солун преку Воден преку римскиот пат Виа Егнација кон Битола. Пристигнувајќи во пелагониската област со брза акција го запалил царскиот дворец на Гаврил Радомир во Битола (ἐν Βουτελιῶ), но поради военните дејства, ја оставил градската тврдина и заминал кон освојувањето на Прилеп и Стипион.²

¹ Проект под покровителство на Република Македонија, 'Словенска култура во Источна Македонија', 'Убикација на средновековна Битола', Прилеп 2003.

² Византијски извори: Прокоповиќ, (J. Ферлуга, B. Ферјанчић et alii) vol.3, (1966), 112; Ioannis Skylitzae Synopsis Historiarum, ed. I. Thurn, CFHB 5, Berlin 1973, 461; B. Flusin, J-C Cheynet, Jean Skylitzes: *Empereurs de Constantinople*, Paris 2003;

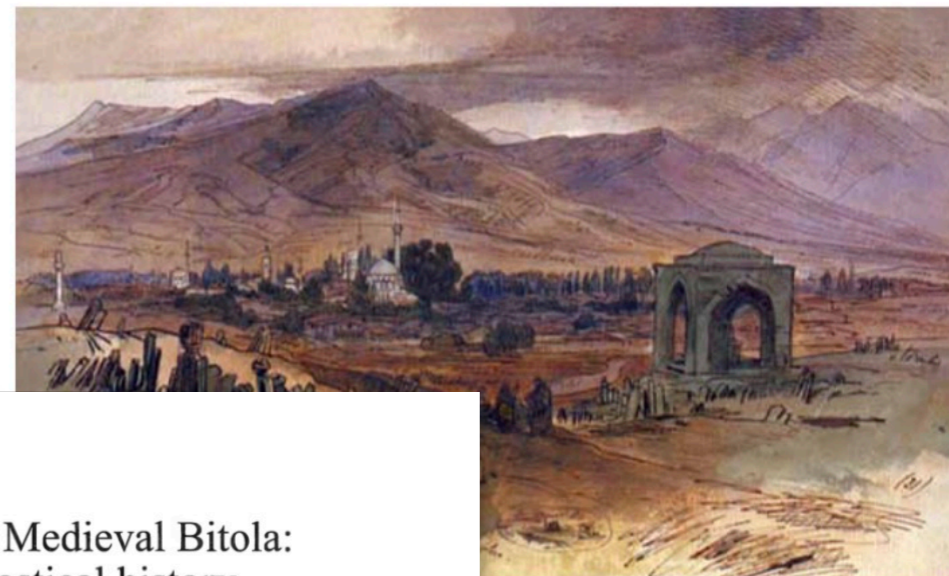
Од 1015 година за царот Гаврил Радомир Битола станала втора престолнина (βουλγαρική) како градот Охрид останал како главна царско седиште. Битола била една од тврдините во царството на Гаврил како и централна база за раководење со операциите.⁴ И за царот Јован Владислав Битола била битолска крепост на реката Тополница исто значење бидејќи подградието било завземено од византиската војска, тврдина сеуште останала неосвоена била главниот воен штаб на Виа Егнација се вкрстувале правците кон Охрид, Солун, како и кон областите Мориново.

В.Златарски, *История на българската средновековна държава*, т.1, София 1971, 704

³ Ѓ. Заимов, *Битолски надпис на самодържец български*, София 1970, 11. Терминот 'Василеја' кај Скилица значење и не означувал само престолнина 'Василеја' се подразбирале крепости во владетелите при разните воени фортификации во пелагониската област, пример, во Битола, Прилеп и Сетина.

⁴ Т. Томоски, 'Како топонимот Мориново дојде до Битола', *Битолски вестник* 1999, 463-466; М. Тефик, *Кратка историја на Битола*, Братство XXVII, (превод Г. Мориново).

ранг, управници на 'внатрешните' утврдувања, ⁵ P. Stephenson, *The Legend of Byzantium and the Decline of the Roman Empire*, Cambridge 2003, 28-3; C. Holmsworth, *The Governance of the Roman Empire (976-1025)*, Oxford 2003, 112.

Edward Lear in 1848. On the right side is the Kızlar Manastiri with its original minaret, to the left are the mosques of the Sahat Kule (Clock tower) and the Yeni mosque.

Robert MIHAJLOVSKI

Heraclea, Pelagonia and Medieval Bitola: An outline of the ecclesiastical history (6th-12th century)

UDK 94:27(497.774)"5/11"

La Trobe University, Melbourne
r.mihajlovski@latrobe.edu.au

Abstract: This study presents my long-term field research on the Early Christian episcopal seat of Heraclea Lyncestis that was located along the ancient Roman Via Egnatia and in the valley of Pelagonia. I discuss various historical sources and topography of the region of medieval bishopric of Pelagonia and Bitola. In addition, I also deal with the Christian cultural heritage in the region. In this work these approaches are within the context of archaeological, historical and ecclesiastical investigation in the sites of ancient Heraclea and modern Bitola.

Key words: Heraclea Lyncestis, Pelagonia, Bitola, Prilep, Via Egnatia

The Early Christian world on the Balkan Peninsula began to crumble already in the fourth century, with the invasions and migrations of the peoples and tribes. Vizigoths disrupted Balkan urban conditions in 378, the Huns of Atilla ravaged in 447 and Ostrogoths in 479. After the year 500 the disturbing catastrophes included an earthquake in 518, which seriously damaged the urban centers. Then came the Bubonic plague of 541-2, which was a terrible disaster of unprecedented magnitude, and other epidemics and catastrophes, which were recorded in 555, 558, 561, 573, 591 and 599.¹ The invasions, epidemics and economic recession badly affected the population and society of the Eastern Roman Empire. Life in Heraclea Lynkestis slowly declined. The Episcopal church was rebuilt in the early sixth century when the latest published coins

¹ I am indebted to my colleague and friend Mudžait Asimov for his help and comments..

² Evlija Čelebija, *Putopis II*, Sarajevo, 1957, 57-59; I. Emin, *Evlija Čelebi za Makedonija, izbor, adaptacija, prevod od turski i predgovor*, Skopje 2007, 24-25. Toli Manastir had the status of šehar, which was equal to a large town or a city. Čelebi's description of the city and its places of worship is supported by various authors such as: M. Tevfik, 'Kratka istorija bitoljskog vilajeta', *Brastvo*, vol. XXVII, (transl. G. Elezović) (1933) 211-124; J. Hadži Vasiljević, 'Grad Bitolj', *Kroz staru Srbiju i Makedoniju 1897 godine*, Brastvo vol. XIV, (1911) 41; E.H. Ayverdi, *Asimpada Osmanli mimari eserleri Yugoslaviya*, vol. III, Istanbul 1981, 95-107; K. Tomovski, 'Džamii vo Bitola', *Godišen Zbornik na Tehničkiot fakultet*, (1956/57) 36-38, 48-49; H. Kaleši, *Najstariji vakujski dokumenti u Jugoslaviji na arapskom jeziku*, Priština 1972, 65-69; A. Andrejević, *Islamska monumentalna umetnost XVI veka u Jugoslaviji*, Beograd 1984, 24-26; M. Sokolowski, 'Turski izvorni podatoci od XV i XVI vek za gradot Bitola', *Glasnik na institutot za nacionalna istorija*, vol. VII/1,

R. Mihajlovski: History of Bitola and its Mosques

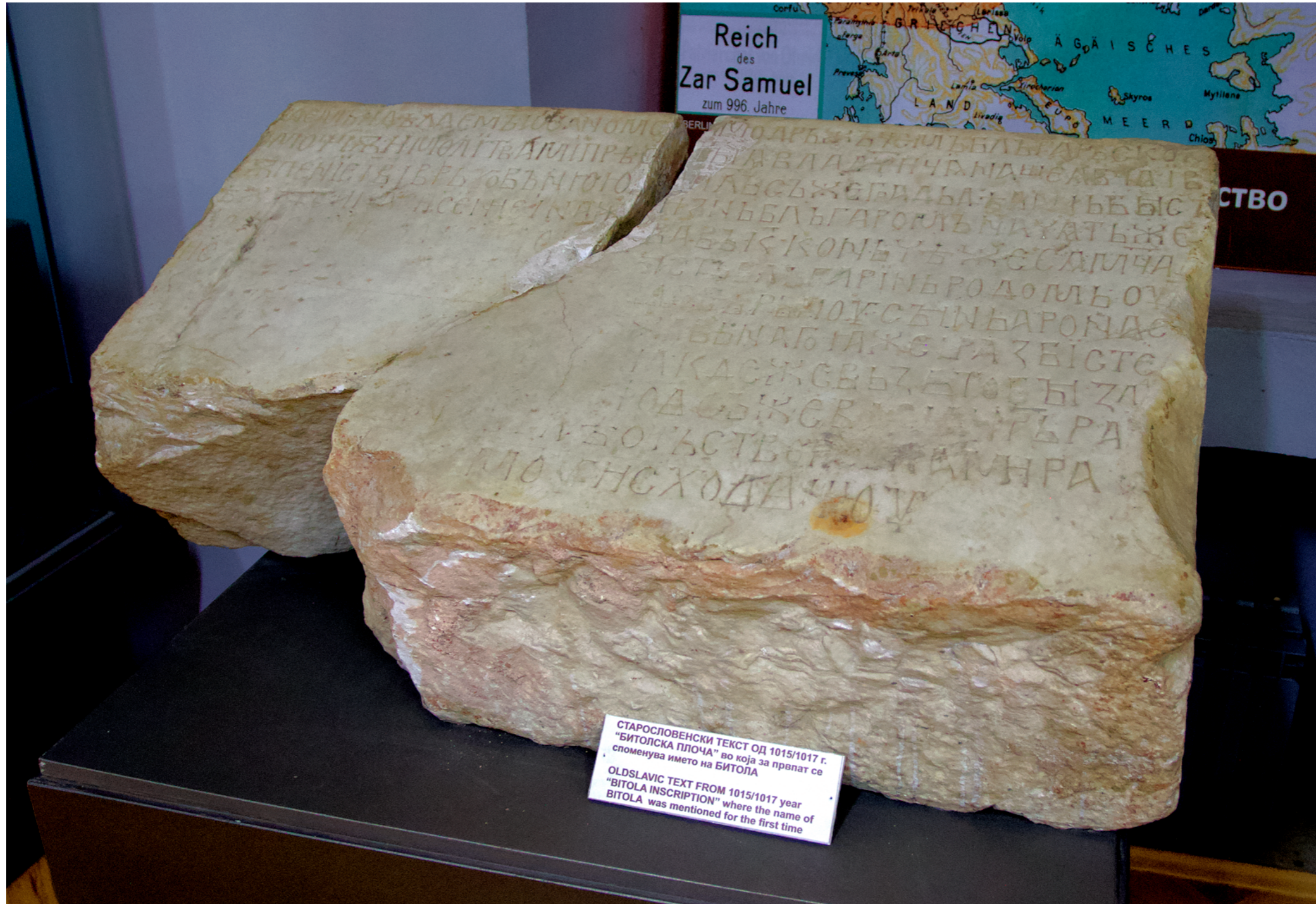
¹ C. MANGO, *Byzantium, the Empire of the New Rome*, London 1980, pp. 65-68, 70; N. CHEETHAM, *Medieval Greece*, New Heaven, London 1981, pp. 15-16. In order to block the ways of access to Greece, Justinian's engineers constructed, according to Procopius, a chain of fortresses across Macedonia and an impregnable bastion at Thessalonica. A. CAMERON, *The Mediterranean World in Late Antiquity AD 395-600*, London and New York 1993, p. 159. Justinian built a city near of his own birthplace Tauresium named *Justiniana Prima* and another one in Illyricum known as *Justiniana Secunda*.

- Бурмов, Александър. Новонамерен старобългарски надпис в НР Македония. // *Пламяк*, София, год. III, брой 10, октомври 1959 г., 84–86.
- **Мошин**, Владимир. Битолска плоча из 1017. год. // *Македонски јазик XVII*, 1966, 51–56.
- **Заимов**, Йордан. Битолска надпись болгарского самодержца Ивана Владислава, 1015-1016. // *Вопросы языкознания* 28, 1969, 6, 123–133.
- **Заимов**, Йордан. *Битолски надпис на Иван Владислав, самодържец български. Старобългарски паметник от 1015-1016 година*. С допълнение: Василка Заимова. Иван Владислав и неговият надпис. София, БАН, 1970 г.
- Мошин, Владимир. Уште за битолската плоча од 1017 година. // *Историја* 7, Скопје 1971, 2, 355–357.
- **Божилев**, Иван. Битолският надпис на цар Иван-Владислав и някои въпроси на средновековната българска история. // *Исторически преглед* 27, 1971, 1, 84–100.
- Milev, Al. // #####. *Исторически преглед* 27, 1971, 2, 130.
- Lunt, Horace: Review of Zaimov 1970. *Slavic Review* vol. 31, 2, Cambridge 1972, p. 499
- Томовић, Г. Морфологија ћирилских натписа на Балкану // *Историјски институт, Посебна издања* 16, Скопје, 1974, с. 33.
- Угринова-Скаловска, Радмила. *Записи и летописи*. Скопје: Makedonska kniga 1975, 43–44.
- Zaimov, Jordan. Eindeutige und umstrittene Stellen in der Bitolja-Inschrift des bulgarischen Selbstherrschers Ivan Vladislav (11. Jh.). *Zeitschrift für Balkanologie* XIII, 1977, 194–204.
- **Mathiesen**, R. The Importance of the Bitola Inscription for Cyrillic Paleography // *The Slavic and East European Journal* 21, Bloomington 1977, 1, pp. 1–2.
- Заимов, Йордан, Василка Тъпкова-Заимова, *Българин родом, Битолският надпис на Иван Владислав, самодържец български*. София, Народна просвета 1981.
- Lunt, Horace. On dating Old Church Slavonic bible manuscripts. In: A. A. Barentsen, M. G. M. Tielemans, R. Sprenger (eds.), *South Slavic and Balkan linguistics*, Rodopi 1982, p. 230.
- **Божилев**, Иван. Битолски надпис на Иван Владислав // *Кирило-методиевска енциклопедия* т. I, София 1985, pp. 196–198.
- Џорђић, Петар: *Историја српске ћирилице*. Београд 1990, 451-468.
- Јанакиевски, Томе: *Убикација на средновековна Битола (VII–XIV век)*. Битола 2003.
- **Stojkov**, Stojko. Битолската плоча – дилеми и интерпретации. In: *Самуиловата држава во историската, воено-политичката, духовната и културната традиција на Македонија, 24-26 Oct 2014, Strumica, Macedonia. (Unpublished)*

Select literature (not a complete bibliography)

bold: titles cited/used in this presentation

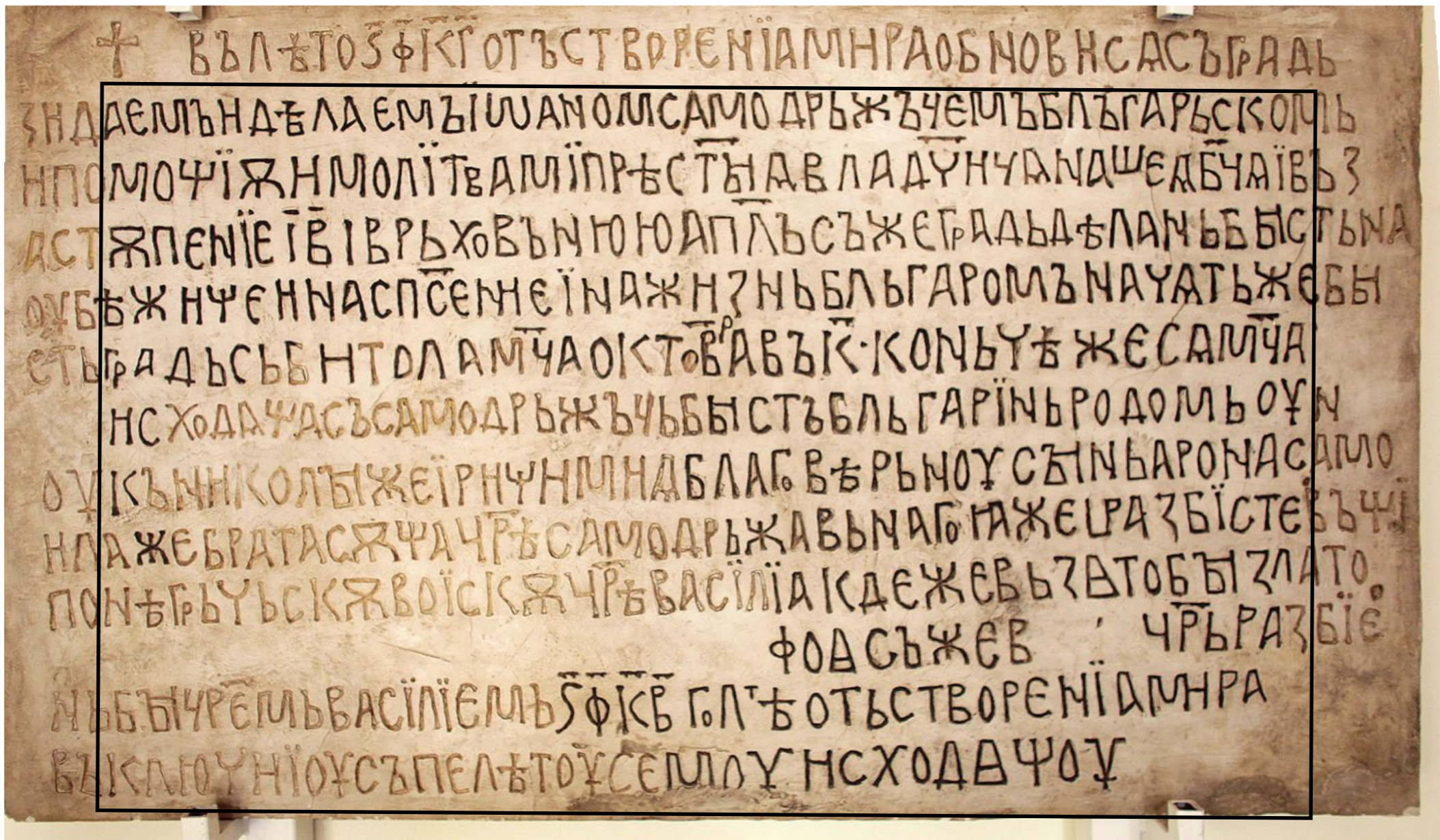
5. Insights from the Stone

✠ ВЪЛѢТОСѢ КТО ОТЪСТВОРЕНІА МНРА ОБНОВИ САСЪ ГРАДЪ
ЗНАДЕМЪ НА ДѢЛА ЕМЪ ШАНОМ САМО ДРЪЖЪ ЧЕМЪ БЛЪГАРЬСКОМЪ
И ПОМОЩІЯ И МОЛІТВА МІ ПРѢСТѢ НА ВЛАДУ НУ АНАШЕ ДБЧА И ВЪЗ
АСТЯ ПЕНІЕ ТѢ ВЪ РЪХОВЪ НЮЮ А ПЛЪСЪ ЖЕ ГРАДЪ ДѢЛАНЪ БИ СТЪНА
ОУБЪЖ НУ ЕННА СПСЕМНЕ ІНА ЖНЗНЬ БЛЪГАРОМЪ НАУАТЪ ЖЕ БИ
СТЪ ГРАДЪ СЪ БИ ТОЛА МЧА О КТО ВЪ ВЪ КЪ КОНЪ УѢ ЖЕ САМЧА
И СХОДА ЧА СЪ САМО ДРЪЖЪ ЧЕ БИ СТЪ БЛЪГАРИНЪ РОДОМЪ ОУН
ОУ КЪ НИ КОЛЫ ЖЕ ІРНУНИ МНА БЛАГЪ ВЪ РЪНОУ СЪ ИНЪ АРОНА САМО
ИЛА ЖЕ БРАТА СЯ ЧА ЧРѢ САМО ДРЪЖА ВЪ НАГЪ ГА ЖЕ ПРАЗБИТЕ ВЪЩІ
ПОНѢ ГЪ УЪСКЪ ЖВО ІСКЪ ЧРѢ ВАСІЛІА КДЕ ЖЕ ВЪЗВТО БИ ЗЛАТО
ФОА СЪ ЖЕ В ЧРЪ ПРАЗБИЕ
МЪ БИ ЧРЕМЪ ВАСІЛІЕМЪ СѢ КЪ ГЛѢ ОТЪСТВОРЕНІА МНРА
ВЪ КЛОУНИ ОУ СЪ ПЕЛѢТОУ СЕМЛОУ И СХОДА ЧОУ

preserved slab marked

Nat. Mus.
Sofia

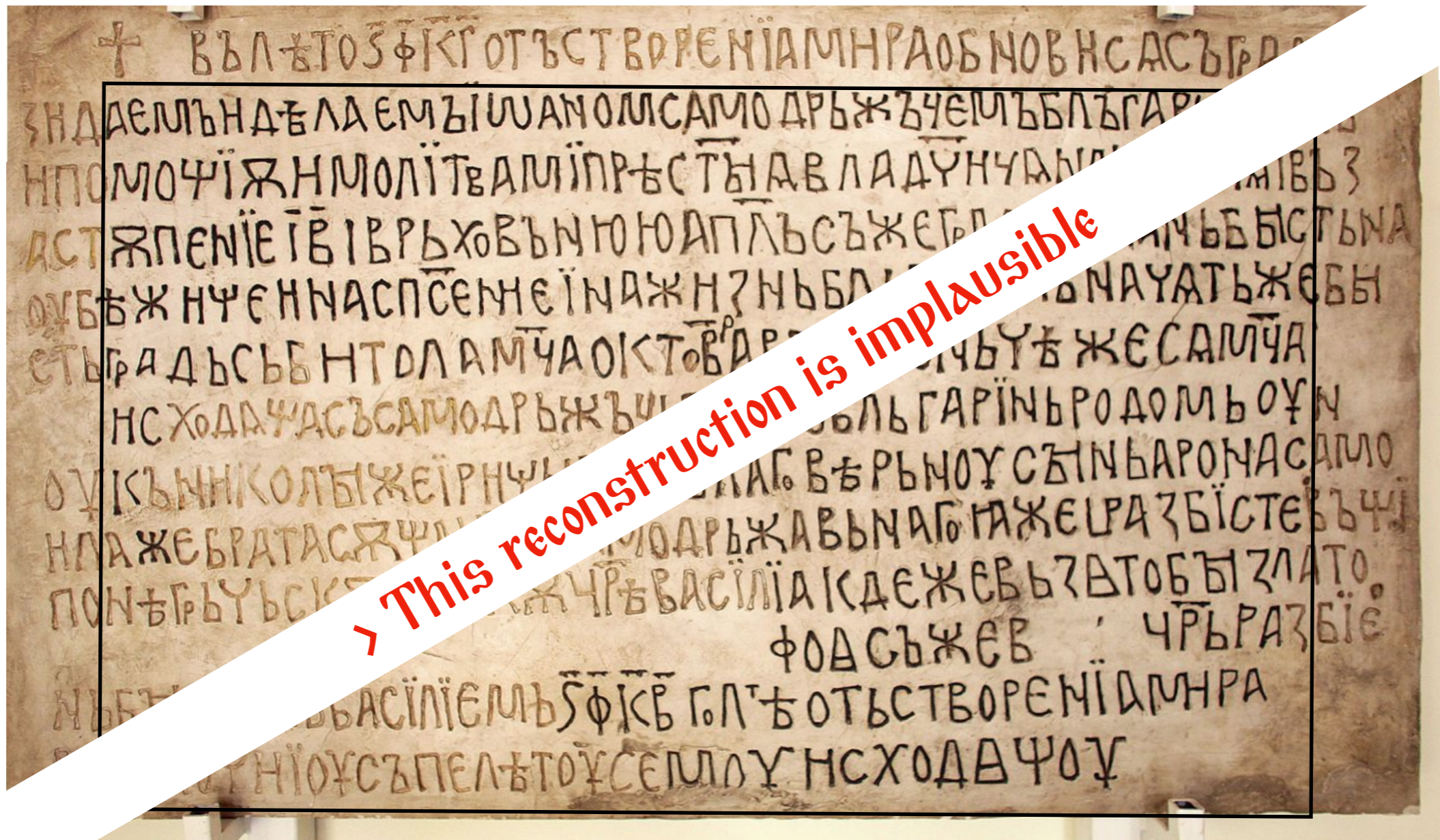

original inscription

preserved inscription

ΖΑΙΜΟΝ Sofia

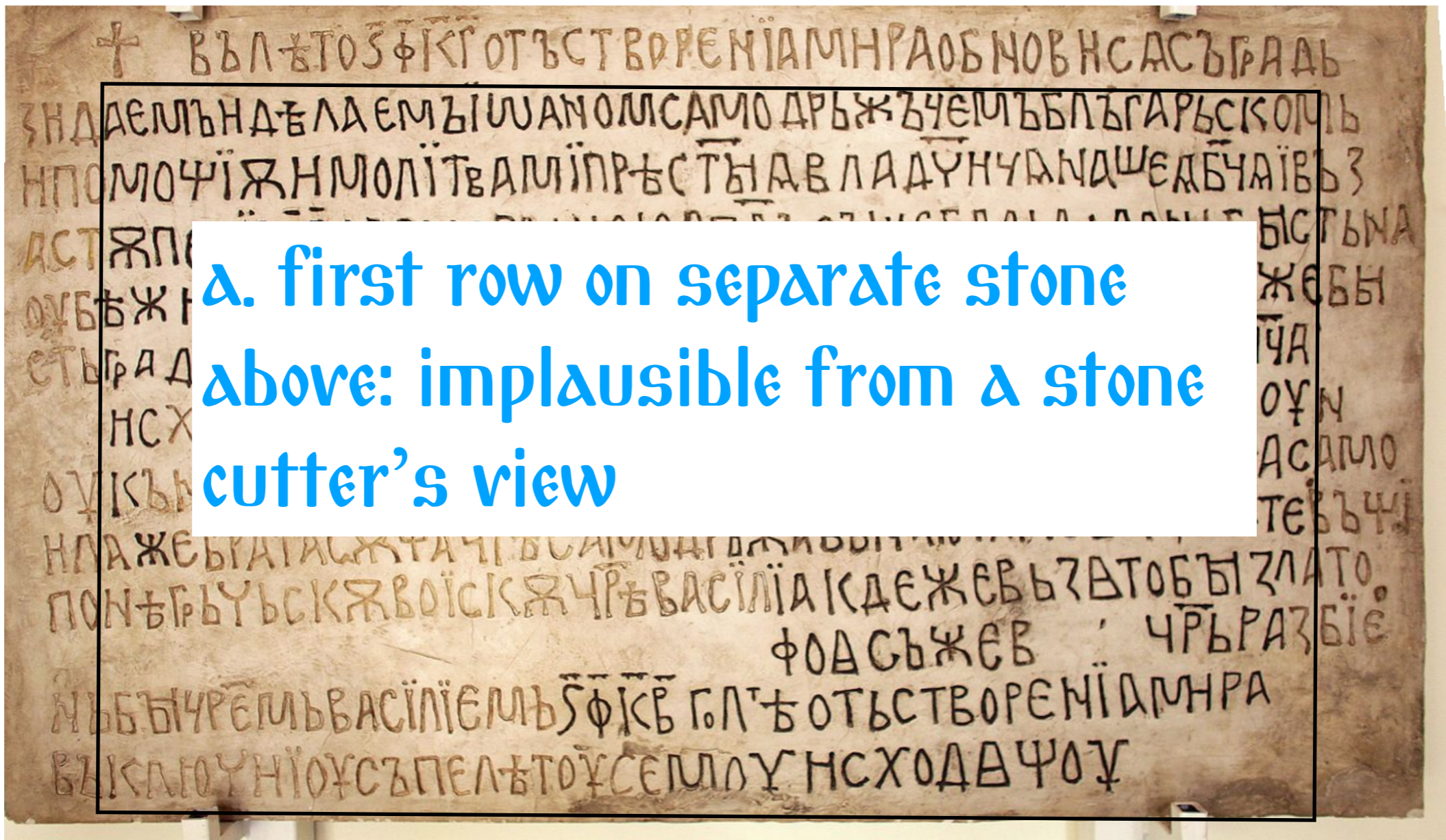

> This reconstruction is implausible

original inscription

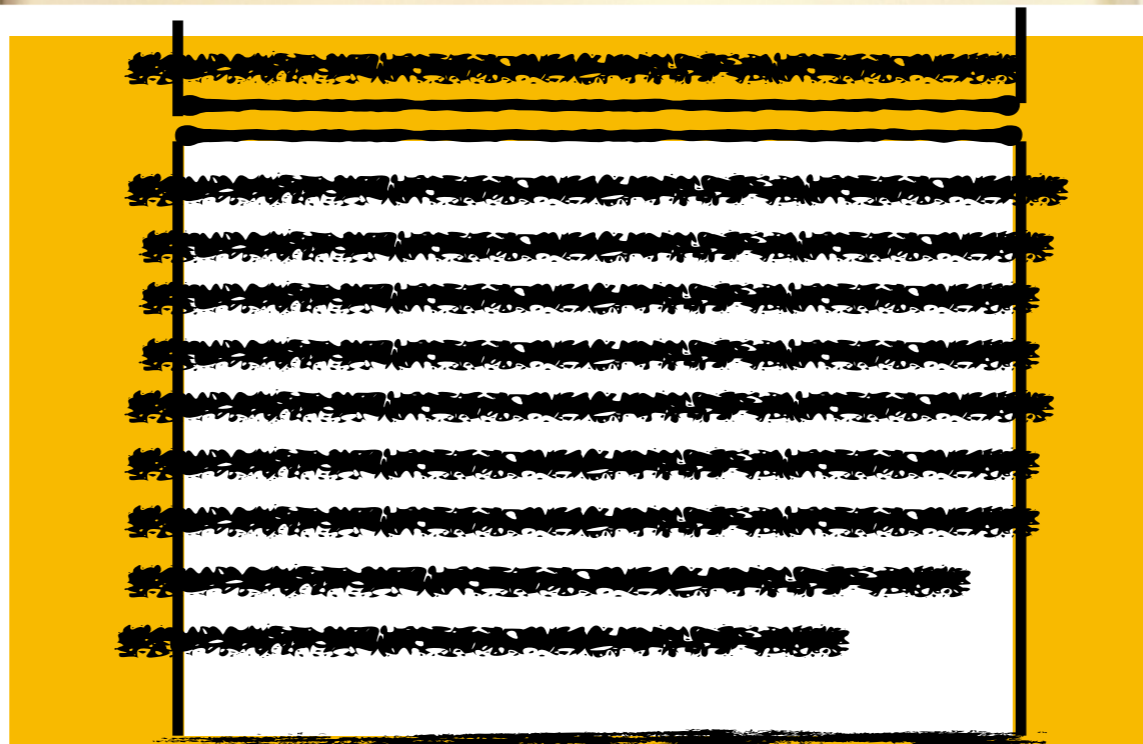
preserved inscription

а. first row on separate stone
above: implausible from a stone
cutter's view

ΖΑΙΜΟΝ

α. edge rounded

> large gap between lines 1 and 2 would be the consequence

Rounded edge:

› No stone above

Inscription keeps distance from curve:

› Rounding older than inscription

Two slots for retaining clips

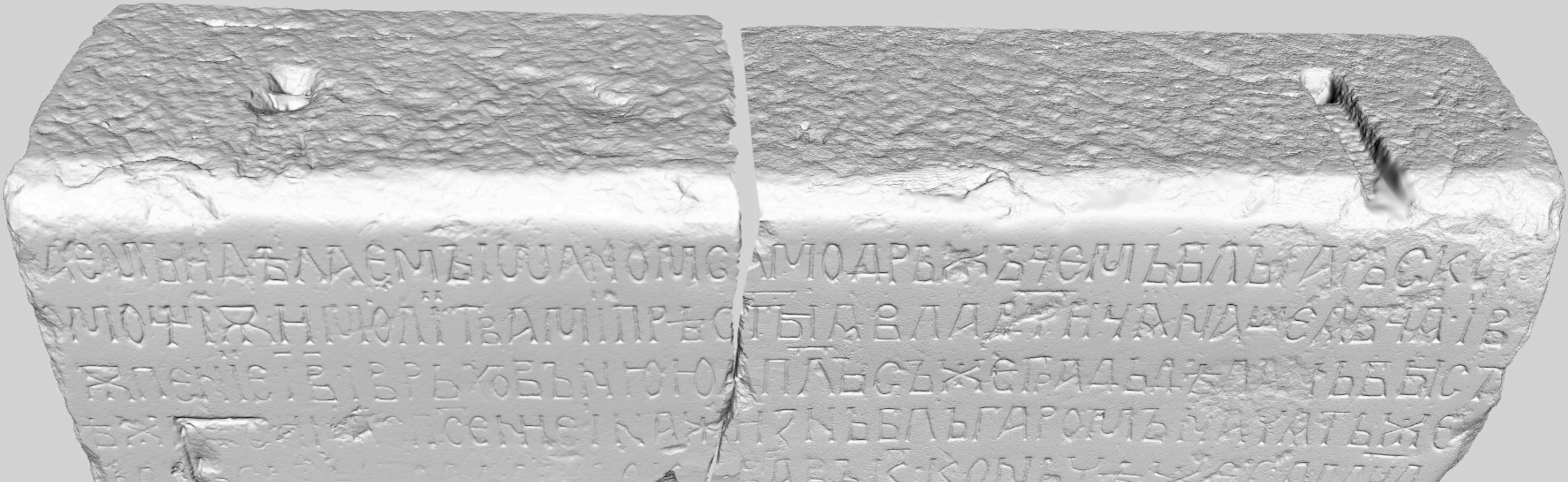

b. Upper side: Slots

Upper Side

› Slab has been fixed to a wall

ДЕЛЪ НА ДЪЛА СЕМЪ И ЧАНОМЪ СЪ МО ДРЪЖЪ ЧЕМЪ БЛЪ ДЪ СКА
МО ЧИЖИ МОЛІТВАМИ ПРЪ СТЫ ДЪ ВЛАДЪ Н ЧАНА ДЪ СЪ ЧА І В
ЖЛЕНІ Е І В І РЪ КЪ БЪ И ГОНО ПЛЪ СЪ ЖЕ БРА ДЪ ДЪ ДЪ БЪ БІ С Д
БЪ Ж СЪ И СЕМЪ І НА Ж І З Н Ъ Б Л Ъ Г А Р О М Ъ М А Я Т Ъ Ж Е
ДЪ СЪ Ч А Н О М Ъ СЪ М О Д Р Ъ ЖЪ Ч Е М Ъ Б Л Ъ ДЪ С К А

Filerimos, Rhodes

Rounded edges in re-used antique slabs serving as door-steps

c. Right side

old indentations,
very smooth to the touch
> not a damage of the inscribed stone
older than the inscription!

smooth,
SAWN

rough

Small white label with text at the bottom of the stone.

d. Left side

Reich
des
ir Samuel
zum 996. Jahre

smooth,
SAWN

СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА

OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017 year
"BITOLA INSCRIPTION" where the name of
BITOLA was mentioned for the first time

1
2
3
4
5
6
7

СВѢТЪ НА ДѢЛА ЕМЪ БОГА АНОМО

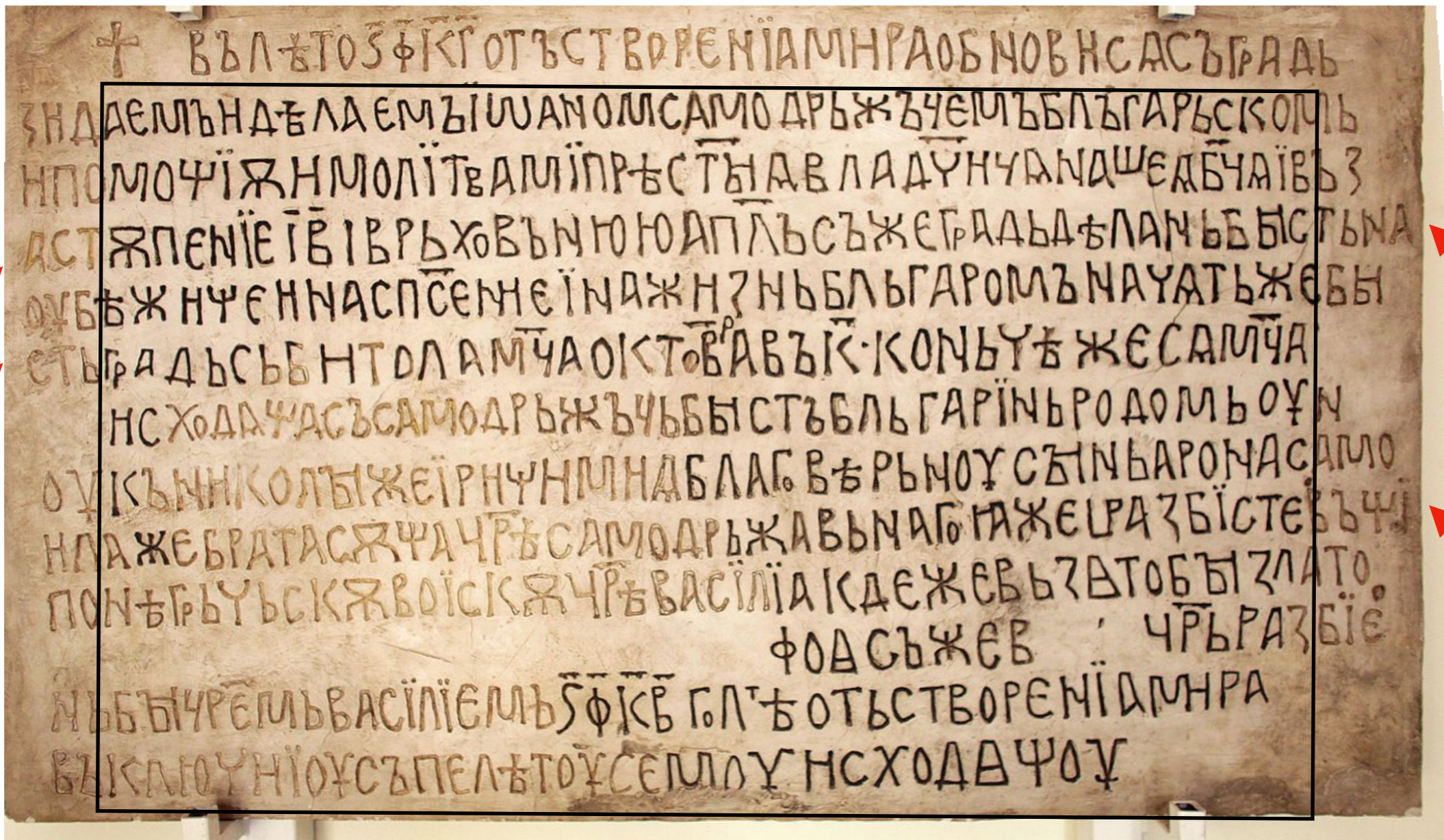
МОЩІИ ЖИВОЛИТВАМИ ПРѢ

ЖПЕНІЕ ТВОРЬ УОВЪНГО

БЖ ТЕНІА ПСЕИНА

slight damages here, but
but max. 1 letter

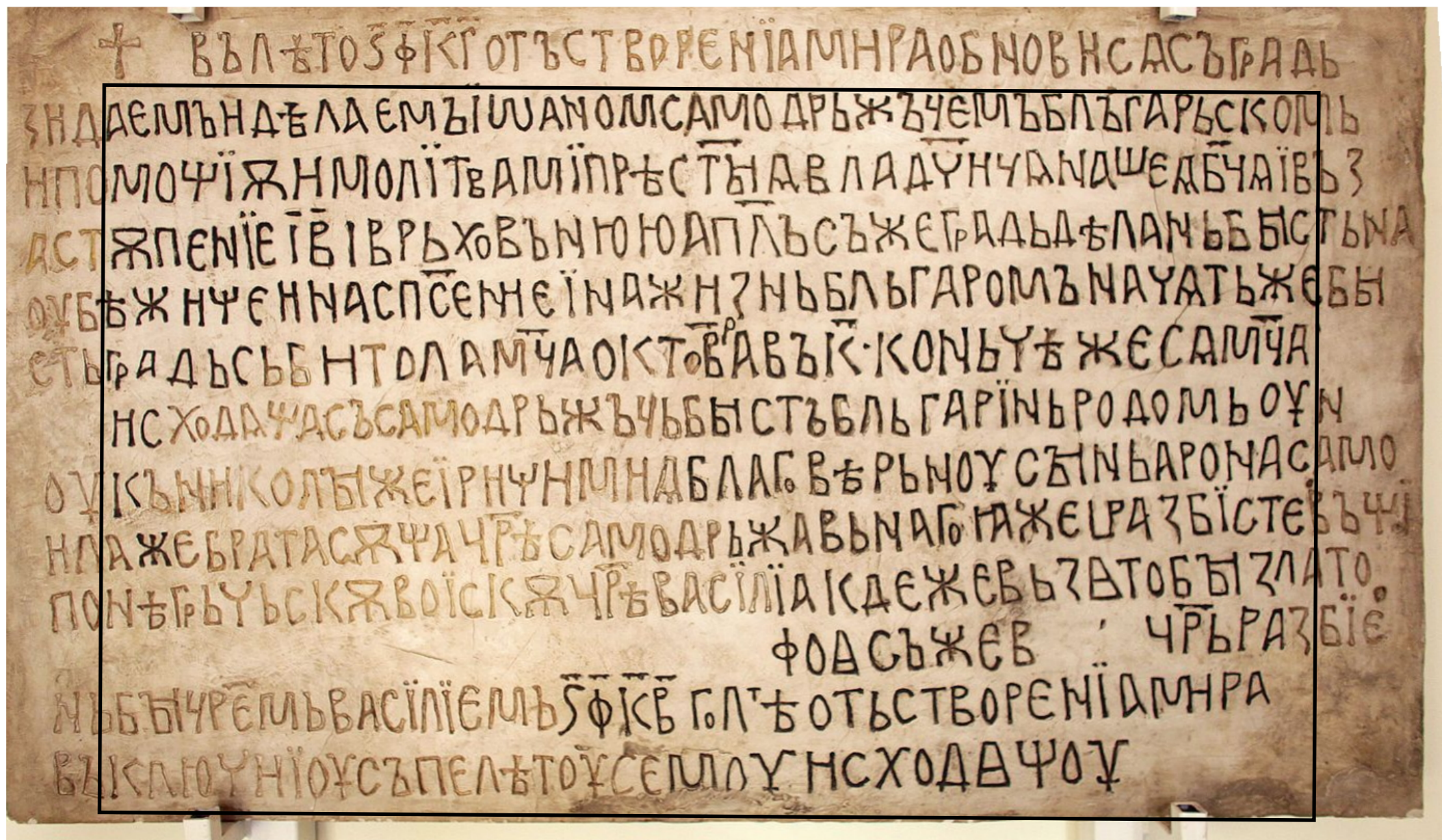
НС

ε. Comparison with Zaimov

up to three letters cut off –
completely impossible
on this stone slab

Lunt, Review of Zaimov:

Slavic Review vol. 31, 2,
Cambridge 1972, p. 499

“The text clearly must
have spilled over to a lost
block on the left, and to one
or more blocks at the top.”

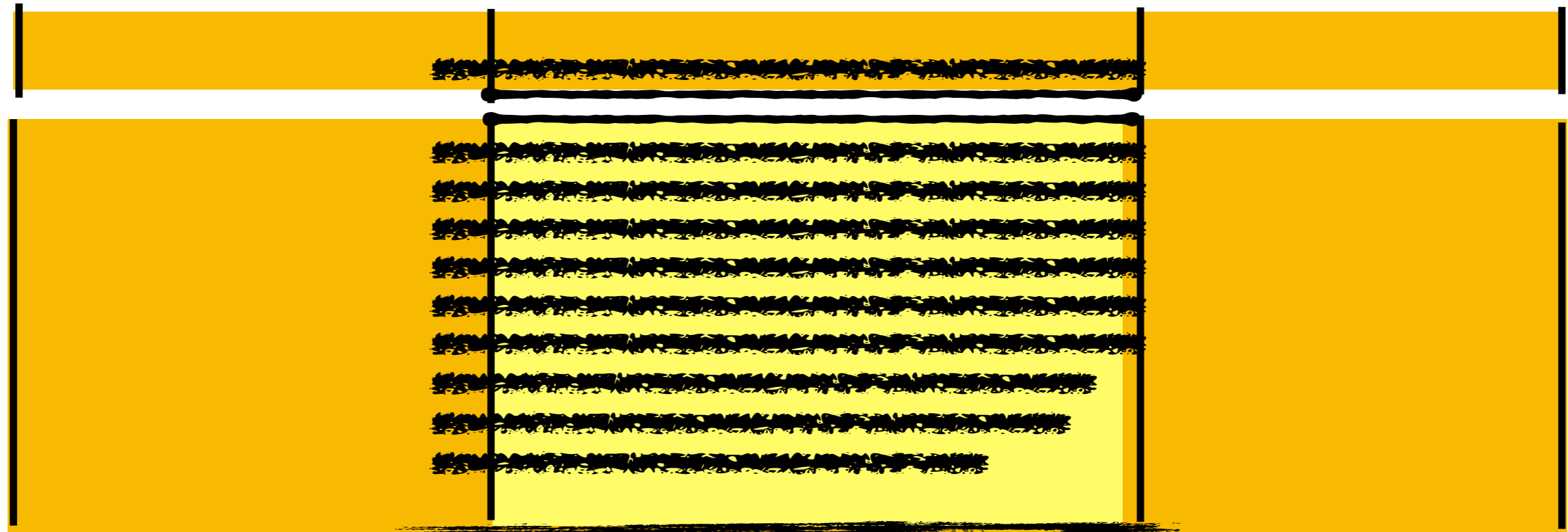
Copy in Ključ = Kleidion near Petrič (BG), Belasica mountain
(battle 1014, Samuel beaten; †; 1018 end of 1st Bulg. kingdom)

> This reconstruction is implausible

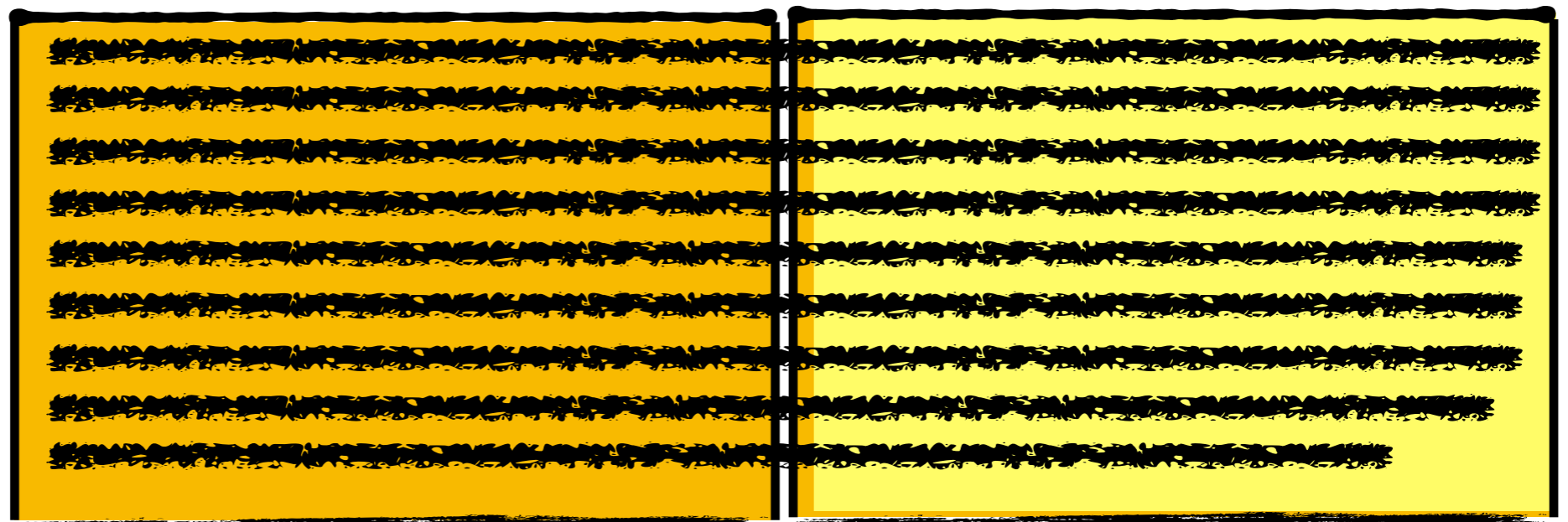
(Border area BG - MK - GR)

Conclusion: Reconstruction of the original inscription

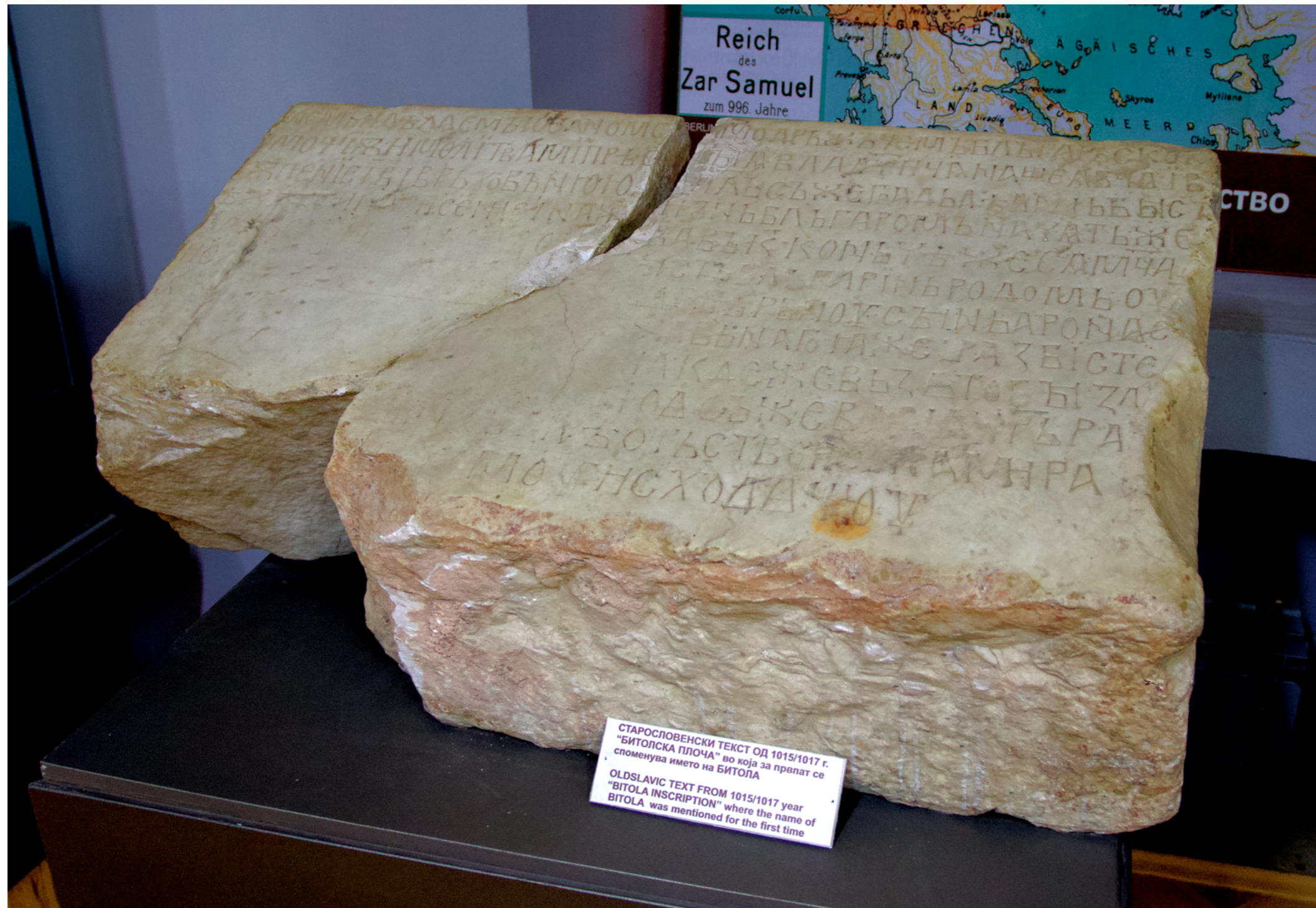
wrong:

probable:

6.1 Dating the Inscription

Dating the Vitola inscription

1.аємъ и дѣлаємъ **їѡаном самодръжъцемъ блѣгарьско..**
2. ...омощіѣ и молитвамї прѣстѣа владѣица нашеа **бѣа** ї в...
3. ...жпеніе їв і врьховънюю аплѣ съ же градъ дѣлань быст...
4. ...ѣж... и на сїсение ї на жизнь **българомъ** начатъ же і...
5. **градъ с...и..ола мѣа** ок...вра въ **ї.** коньчѣ же са мѣа...
6. ...ис..... **.....ыстѣ българїнь родомъ** оу...
7. ...к..... **благовѣрьноу сынъ ꙗрона** с.....
8. **ръжавьнаго** гаже і разбісте
9. **лїа** кде же **възато бы** зл.....
10. **ѡд** съ же в... **црѣ** ра.....
11. **в.. лѣ...** отъ створ...а мира
12. **моу** исходащоу.

extralinguistic facts to base the date on

Dating the Bitola inscription

“... it is particularly important to date the Bitolja inscription as accurately as possible. [...]

Everything thus turns on the almost completely obliterated date in line 11, which Zaimov gives as 6522 (= 1013-1014), and especially on the value of its second numeral.”

Robert Mathiesen, *The Importance of the Bitolja Inscription for Cyrillic Paleography*. (SEEJ 21, 1977, 1, 2)

Dating the Bitola inscription

One basic point: Mošin clearly records the fact that the date he confidently reconstructs as 6522 (1014) has been worn away ("datata e izližana"; p. 39 in *Slovenska pisemnost*, ed. P. Ilievski, Ohrid, 1966). Indeed it does not show up in any published photographs (note that the Zaimovs' plate 2 has been doctored in an unspecified manner, and plate 3 is frankly a drawing), nor is it found in a latex mold made by Professor Ihor Ševčenko of Dumbarton Oaks. Assuming that this spot does contain a date, one can grant the 6 and the final 2, and a vertical line with a partial crosspiece that could be Φ (500) but looks much more like Ψ (700), and is followed by a space wide enough even for M (40). If one then conjectures the numbers as 6742, the date would be 1234. This fits beautifully with the orthography and language, and it identifies Ivan as Asen II, who gained power over Macedonia in 1230. Yet it also demolishes the intricate historical explanations elaborated by the Zaimovs and generally diminishes the light that this inscription allegedly throws on an obscure period of Macedonian and Bulgarian history. The crucial questions remain open.

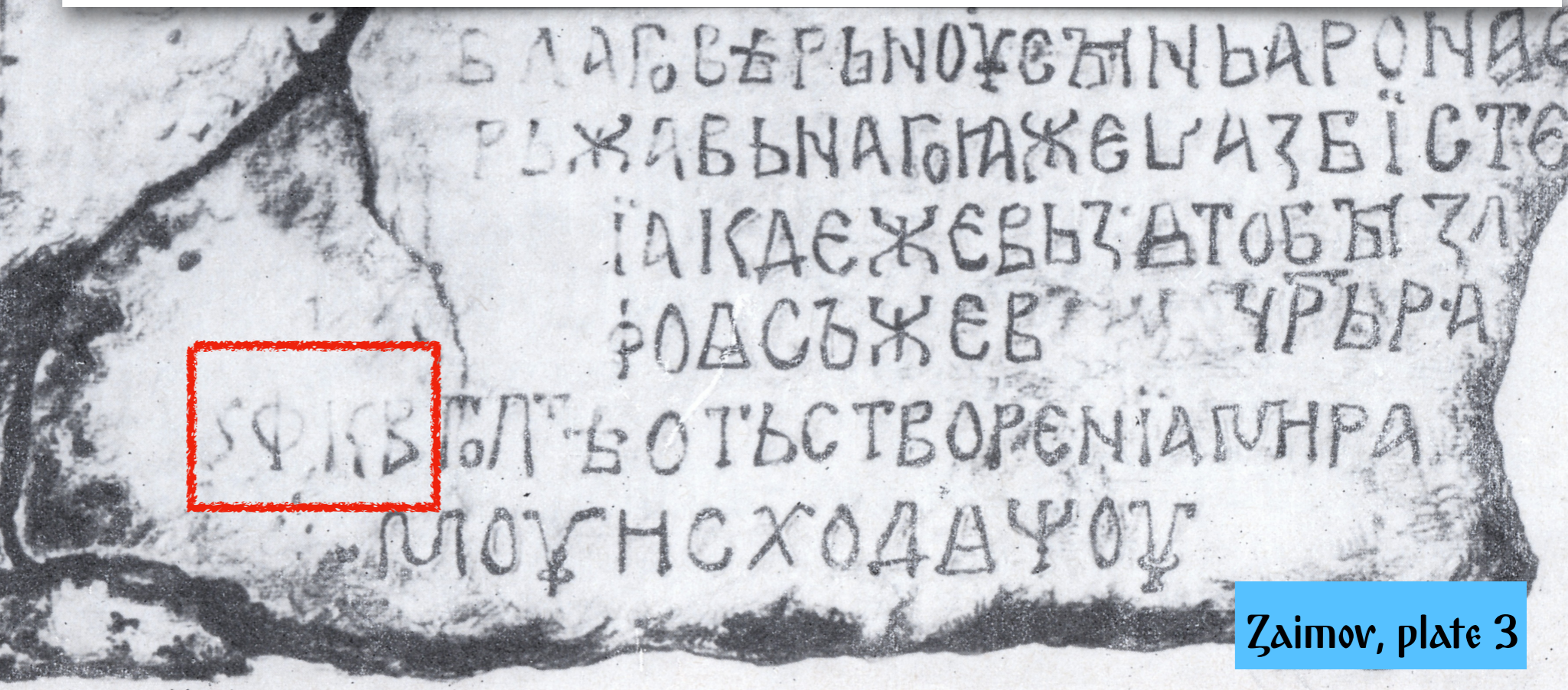
HORACE G. LUNT
Harvard University

[6522 = 1014]

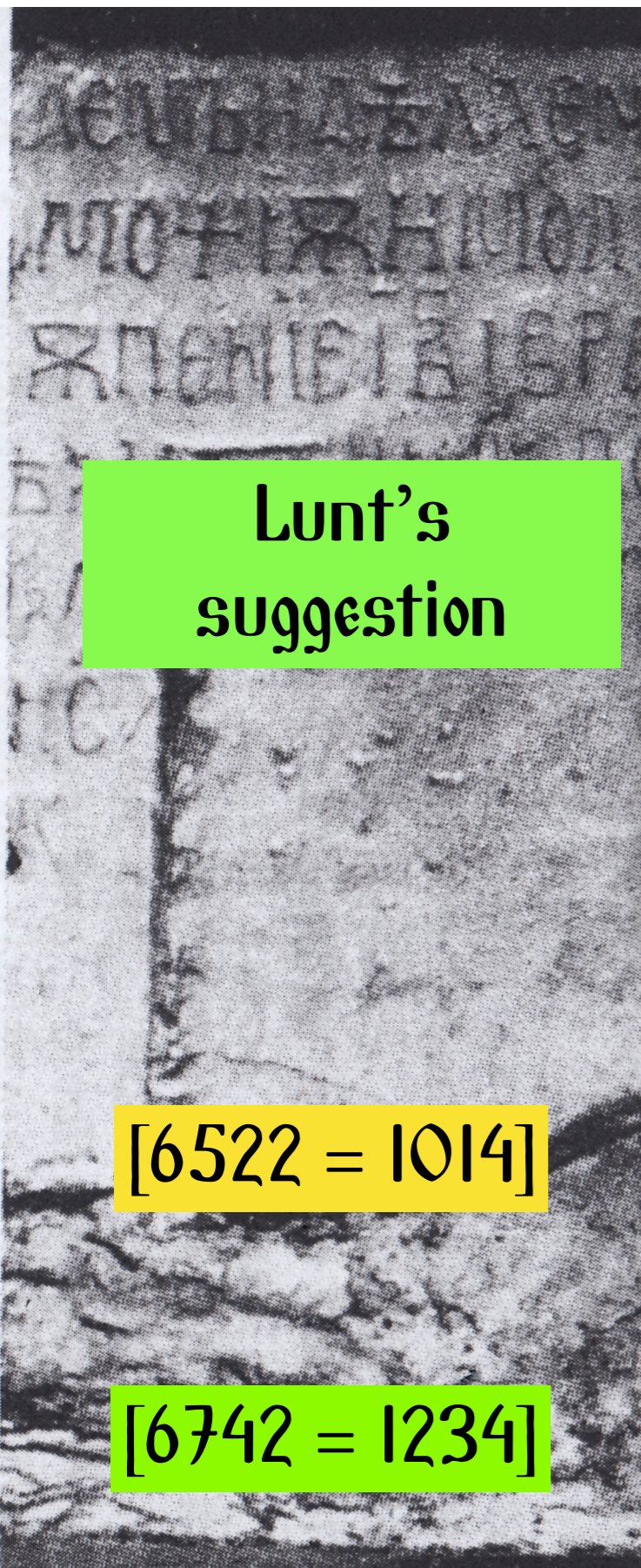
ΣΦΚΒ

One basic point: Mošin clearly records the fact that the date he confidently reconstructs as 6522 (1014) has been worn away ("datata e izlizana"; p. 39 in *Slovenska pisemnost*, ed. P. Ilievski, Ohrid, 1966). Indeed it does not show up in any published photographs (note that the Zaimovs' plate 2 has been doctored in an unspecified manner, and plate 3 is frankly a drawing), nor is it found in a latex mold made by Professor Ihor Sevčenko of Dumbarton Oaks. Assuming that this spot does contain a date, one can grant the 6 and the final 2, and a vertical line with a partial crosspiece that could be Φ (500) but looks much more like Ψ (700), and is followed by a space wide enough even for M (40). If one then conjectures the numbers as 6742, the date would be 1234. This fits beautifully with the orthography and language, and it identifies Ivan as Asen II, who gained power over Macedonia in 1230. Yet it also demolishes the intricate historical explanations elaborated by the Zaimovs and generally diminishes the light that this inscription allegedly throws on an obscure period of Macedonian and Bulgarian history. The crucial questions remain open.

HORACE G. LUNT
Harvard University

Zaimov, plate 3

Lunt's suggestion

One basic point: Mošin clearly records the fact that the date he confidently reconstructs as 6522 (1014) has been worn away ("datata e izlizana"; p. 39 in *Slovenska pisemnost*, ed. P. Ilievski, Ohrid, 1966). Indeed it does not show up in any published photographs (note that the Zaimovs' plate 2 has been doctored in an unspecified manner, and plate 3 is frankly a drawing), nor is it found in a latex mold made by Professor Ihor Ševčenko of Dumbarton Oaks. Assuming that this spot does contain a date, one can grant the 6 and the final 2, and a vertical line with a partial crosspiece that could be Φ (500) but looks much more like Ψ (700), and is followed by a space wide enough even for M (40). If one then conjectures the numbers as 6742, the date would be 1234. This fits beautifully with the orthography and language, and it identifies Ivan as Asen II, who gained power over Macedonia in 1230. Yet it also demolishes the intricate historical explanations elaborated by the Zaimovs and generally diminishes the light that this inscription allegedly throws on an obscure period of Macedonian and Bulgarian history. The crucial questions remain open.

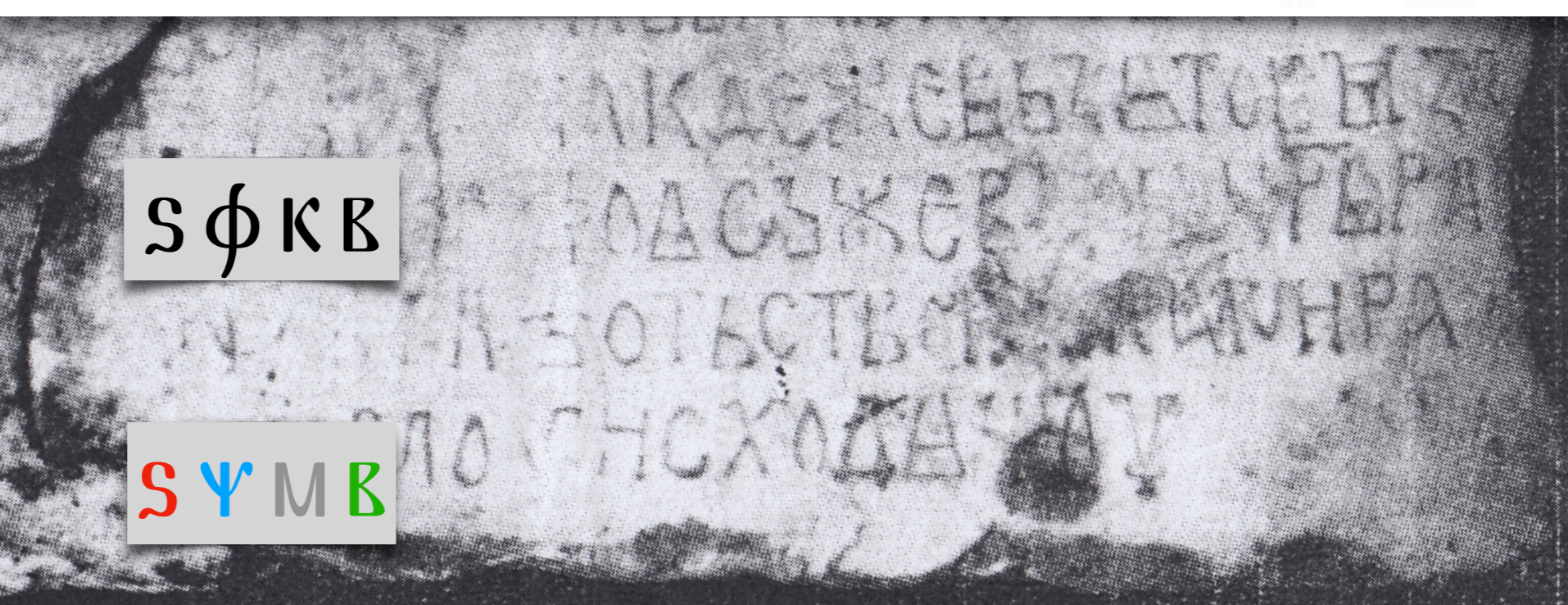
HORACE G. LUNT
Harvard University

[6522 = 1014]

С ϕ К В

[6742 = 1234]

С Ψ М В

Zaimov: ΣΦΚΒ!

[6522 = 1014]

Lunt: ΣΥΜΒ?

[6742 = 1234]

mold made by Professor Ihor Ševčenko of Dumbarton Oaks. Assuming that this spot does contain a date, one can grant the 6 and the final 2, and a vertical line with a partial crosspiece that could be Φ (500) but looks much more like Ψ (700), and is followed by a space wide enough even for Μ (40). If one then conjectures the numbers as 6742, the date would be 1234. This fits beautifully with the orthography and language, and it identifies Ivan as Asen II, who gained power over Macedonia in 1230. Yet it also demolishes the intricate historical explanations elaborated by the Zaimovs and generally diminishes the light that this inscription allegedly throws on an obscure period of Macedonian and Bulgarian history. The crucial questions remain open.

HORACE G. LUNT
Harvard University

"M" only assumed to fit Ivan Asen II
... but DOES NOT fit the available space!

SYMB

see the size of a "M" here

Maybe no date at all?

Therefore, it is particularly important to date the Bitolja inscription as accurately as possible. Unfortunately, one is hardly able to demonstrate at present that the palaeographic character of the inscription points unambiguously to the eleventh century instead of the twelfth or even the early thirteenth. Not enough is yet known about the early history of South Slavic cyrillic writing. Everything thus turns on the almost completely obliterated date in line 11, which Zaimov gives as 6522 (= 1013–1014), and especially on the value of its second numeral. The little of this numeral that can be seen on unretouched photographs might indeed be part of the cyrillic letter *f* (= 500); but, as Horace G. Lunt has pointed out, it might also be part of the cyrillic letter *ps* (= 700), in which case the Bitolja inscription would seem to be of the thirteenth century.⁴

- 4 Horace G. Lunt, [review of Zaimov], *Slavic Review*, 31 (1972), 499. Zaimov, plate 1, may be unretouched; Vladimir Mošin, “Najstarata kirilska epigrafika,” *Slovenska pismenost: 1050-godišnina na Kliment Ohridski* (Ohrid: Narodni muzej, 1966), 35–44, gives the best such photograph yet published (plate III:3). Lunt informs me that Ševčenko’s photographs exclude the possibility of the numeral being an *f* (= 500), but not being a *ps* (= 700), and may even exclude the possibility of the numeral being part of a date. The date may then have stood at the beginning of line 12.

Date

titlo

no titlo
no number

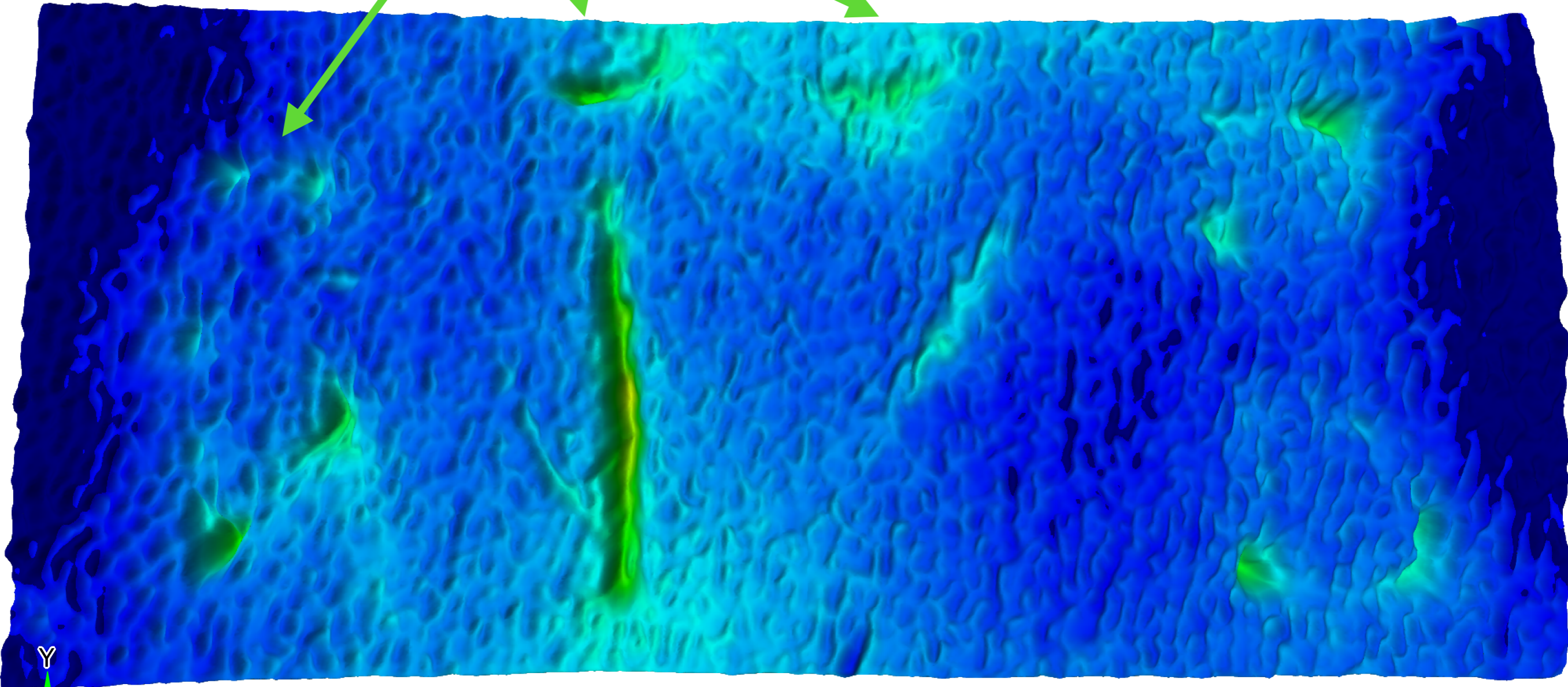

Fig.: Leander Pallas, Uni Bamberg

- > It is a number (see the titla)
- > Second numeral is a Ψ
- > Because of psi > not 11th century (67##)
- > Three-digit number! 3rd digit decimal or single?
- > Possible letters: decimal Κ, Λ; single: Α, Δ, Ε
- > Different segmentation: ΒΒ ΛΤ [ΤΟ] ΟΤΒ ...?

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Σ	Ζ	Η	Θ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Υ
10	20	30	40	50	60	70	80	90
Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Ц
100	200	300	400	500	600	700	800	900

first step:

> 3rd numeral **decimal**: Κ, Λ?

> 6720 or 6730 > **1212** or **1222**

> Ivan Assen II rules **1218**–1241

> Only **Λ** fits the reign of Ivan Assen II

> But: Theodore Komnenos Doukos rules over Mak. since 1216;
Ivan Assen II only after 1230 > **3rd numeral no decimal**

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Σ	Ζ	Η	Θ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Υ
10	20	30	40	50	60	70	80	90
Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω	Υ
100	200	300	400	500	600	700	800	900

✗ Σ Ψ ?

Κ? Λ?

✗ Σ Ψ Λ

The State of Epirus, 1205 to 1230

- Epirus c. 1205-1210
- Expansion under Michael I, 1210-1215
- Expansion under Theodore I, 1215-1230

Note: Borders are approximate only

1222 (third digit = K) does not fit Ivan Assen II

- > 3rd numeral **single**: Α, Δ, €?
- > 6701, 6704 or 6705 > 1193, 1196 or 1197
- > Ivan Assen I: tsar 1190–1196, †1196
- > Α or Δ would fit Ivan Assen I

Α	Β	Γ	Δ	Ε	Σ	Ζ	Η	Θ
1	2	3	4	5	6	7	8	9
Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ϙ
10	20	30	40	50	60	70	80	90
ρ	ς	τ	υ	φ	χ	ψ	ω	ц
100	200	300	400	500	600	700	800	900

† S Ψ ?

Α? Δ?

† S Ψ Α|Δ?

Conclusion 6.1

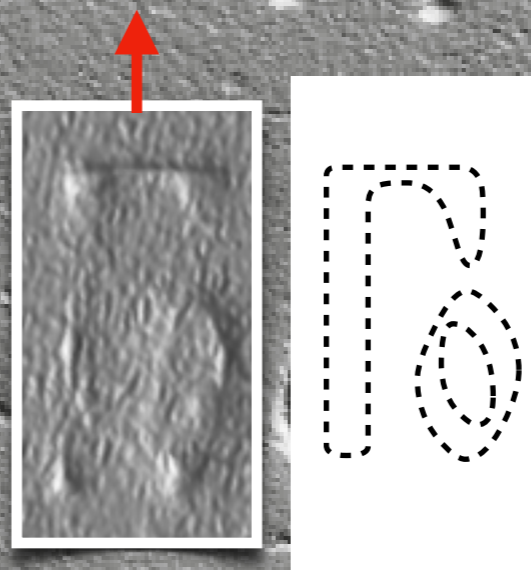
- > It is a **number** (contra Lunt via Mathiesen)
- > **Three numerals**; 3rd place **single no.** (not a decimal no.)
- > ~~Decimal: K, Λ (Λ = 1222)~~; **Single: Λ, Δ (Λ = 1193, Δ = 1196)**
- > Text (also) references 11th century (> Aaron)
- > Different segmentation: **ВЪ ΛϜ[ТО] ΟΤΥ ...?**

ΚΥΒΕΛΛΑΝΣΟΙ
ϜϜΛϜΟΤΥ

Kempgen: Ϝ Ϝ̃ Δ̃

Conclusion 6.1

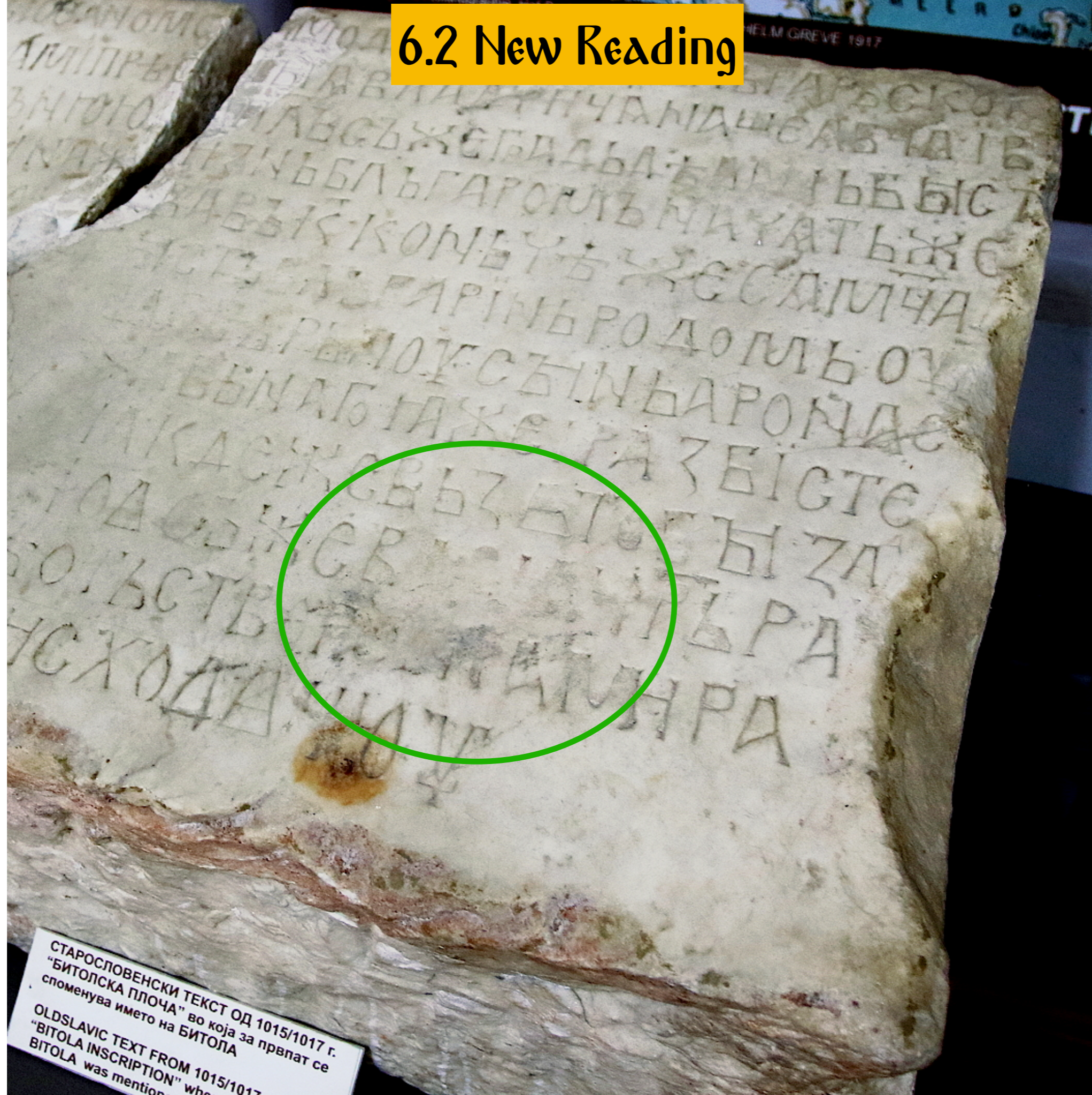
- > It is a **number** (contra Lunt via Mathiesen)
- > **Three digits**; 3rd place **single no.** (not a decimal no.)
- > ~~Decimal: K, Λ (Λ = 1222)~~; **Single: Λ, Δ (Λ = 1193, Δ = 1196)**
- > Text (also) references 11th century (> Aaron)
- > **Γο Λ^τΒ[Λ]** (Gen., Zaimov) **wrong**; possibly **β**

Kempgen: $\tilde{\sigma} \tilde{\psi} \tilde{\Delta}$

a real **Γο** from the inscription itself

6.2 New Reading

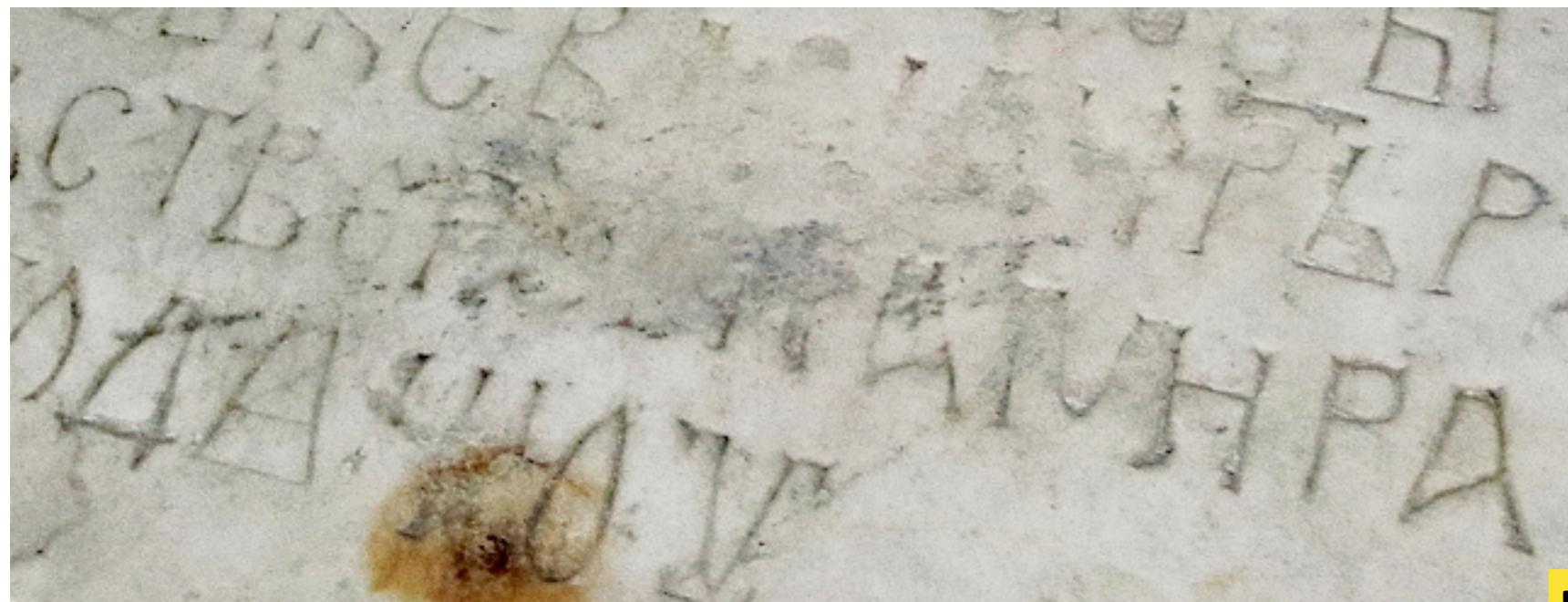
СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА

OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017
"BITOLA INSCRIPTION" where
BITOLA was mentioned for the first time

New Reading

ИВ ОТЪ СТВОРЕНІІА МИРА

This line is well
readable or
reconstructable

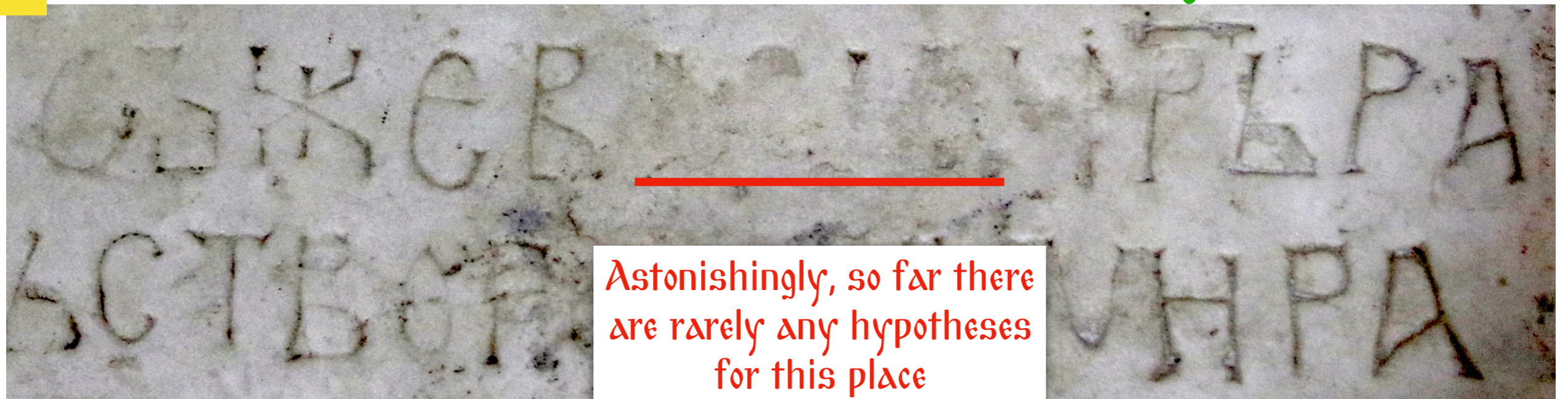
Photo

New Reading

СЪ ЖЕ В ЦРЬ

Photo

Astonishingly, so far there are rarely any hypotheses for this place

New Reading

СЪ ЖЕ В ЦРЬ

Linguistics:

- 1) Adjective or Noun (Name)
- 2) One Word
- 3) Starts with V...
- 4) Has five letters

New Reading

СЪ ЖЕ ВАСИЛЪ ЦРЬ

Top parts of all red letters clearly visible

Зар 1187/88 – 1196

Use of title from 1187

Ivan Asen I: “Seals bearing the inscription Ivan «**basileus**» (or emperor) of the Bulgarians were found in Constantinople and other places.” (Wikipedia en: Ivan_Asen_I)

Wrong Reading

СЪ ЖЕ ВЕЛИК ЦРЬ

ВЕЛИК: in principle a good candidate, but definitively does not match the shapes of letters!

> ВЕЛИК

И. Божилов
К-т Енциклопедия
vol. I, Sofija 1985

Digital Model

ВАСИΛ ЦРЬ

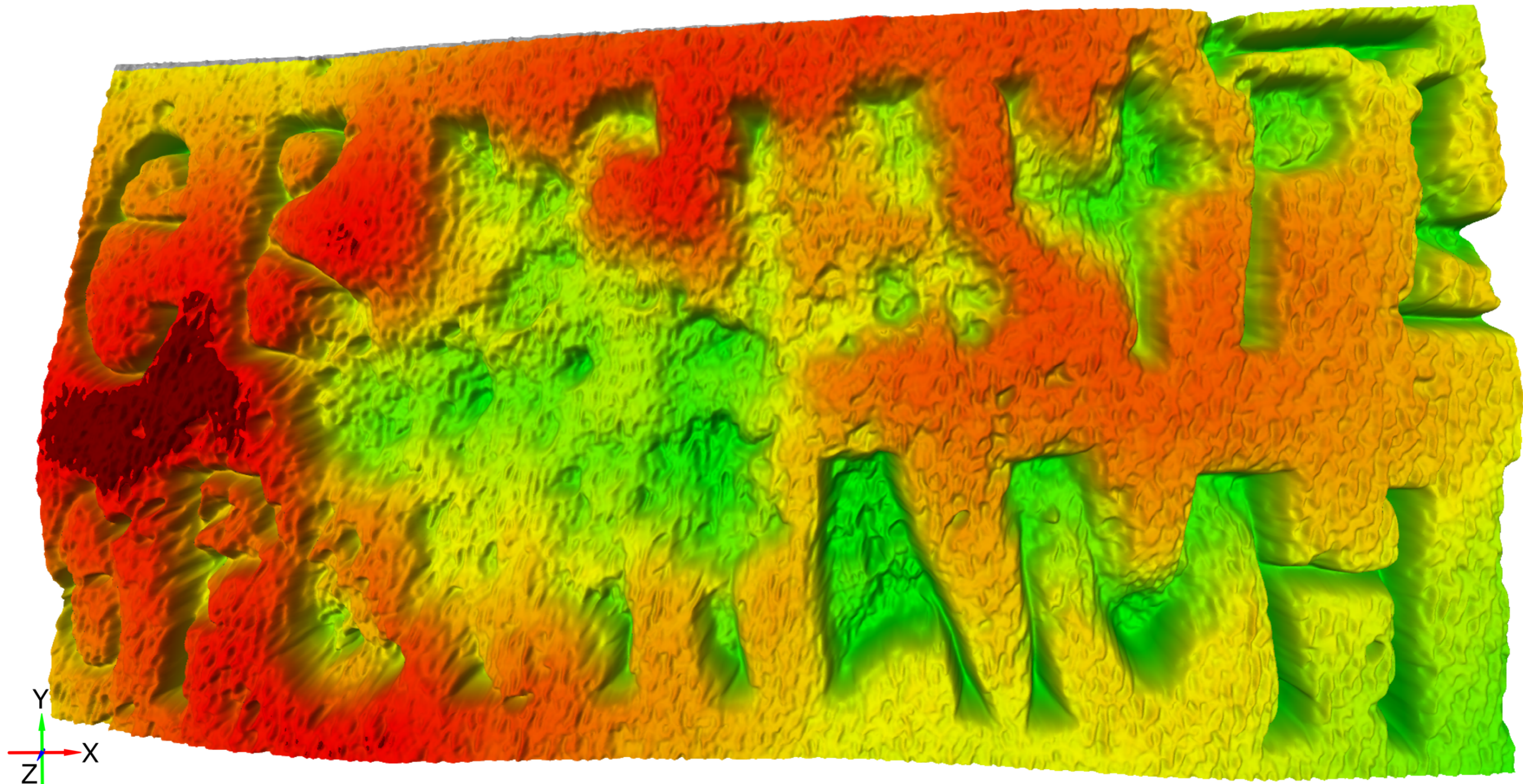

Fig: Leander Pallas, Uni Bamberg

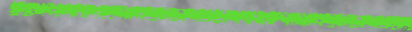
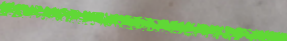
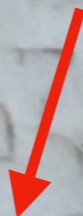
Conclusions 6.1. + 6.2

Date (Year)

Name / Title

...ДВЛАДЕМЫЮСАНОМС
...ЗНИТОЛІТВАМІПРЬ
...ВІБРЬКОБЪМГОЮ
...СЕНЕІНАДЖ

МОДАРЬЖЪЧЕМЪБЛЪБРАРЬСКО
БЫАВЛАДЪНУАНАШЕАВЧАІВ
ПЛЕСЪЖЕГДАДАЪАМЪББІСТ
НЗНЪБЛЪГАРОМЪМАУАТЪЖЕ
ДАВЪКЪКОНЪУЪЖЕСАМЧА
ЧСТЪЕАІРАРІНЪРОДОМЪОУ
ДАВЪРЪМОУСЪНЪАРОНАС
ЖЕБЪНАГО... БІСТЕ
ТАКАСЪЖЕСВЪБЪТОЕЫЗА
РОДСЪЖЕСВЪ...УЪРА
...БОІЪСТВЪ...АМНРА
...МОУСЪХОДА...У

Conclusions 6.1. + 6.2

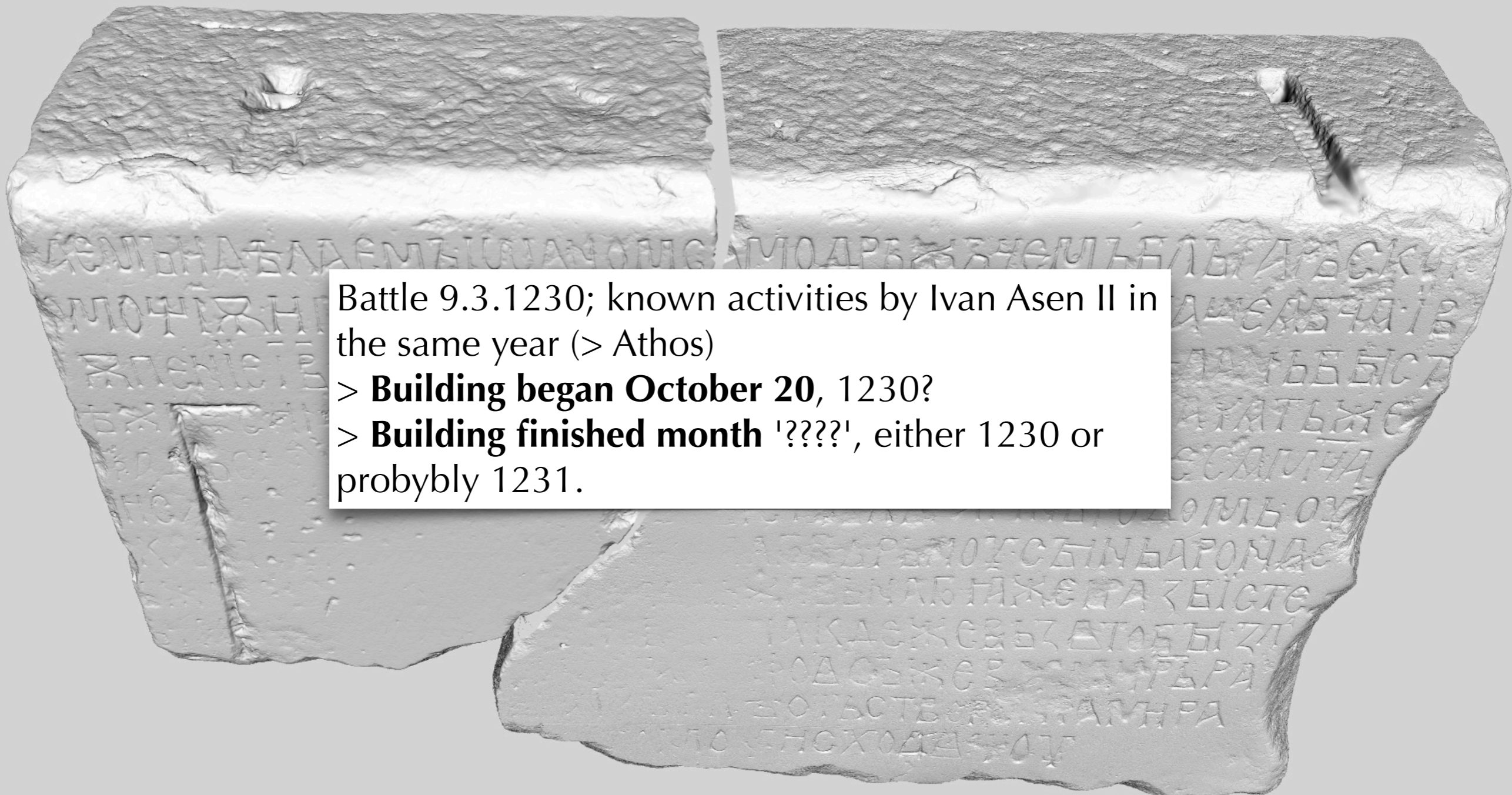
Year has three digits: $\text{Ѡ}\text{Ѣ}\text{Ѧ} = 1196 > \text{Ivan Asen I (date of passing)}$

Name/Title: **BASIL CAR'**
= Ivan Asen I.

СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА
OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017
"BITOLA INSCRIPTION" wh
BITOLA was mention

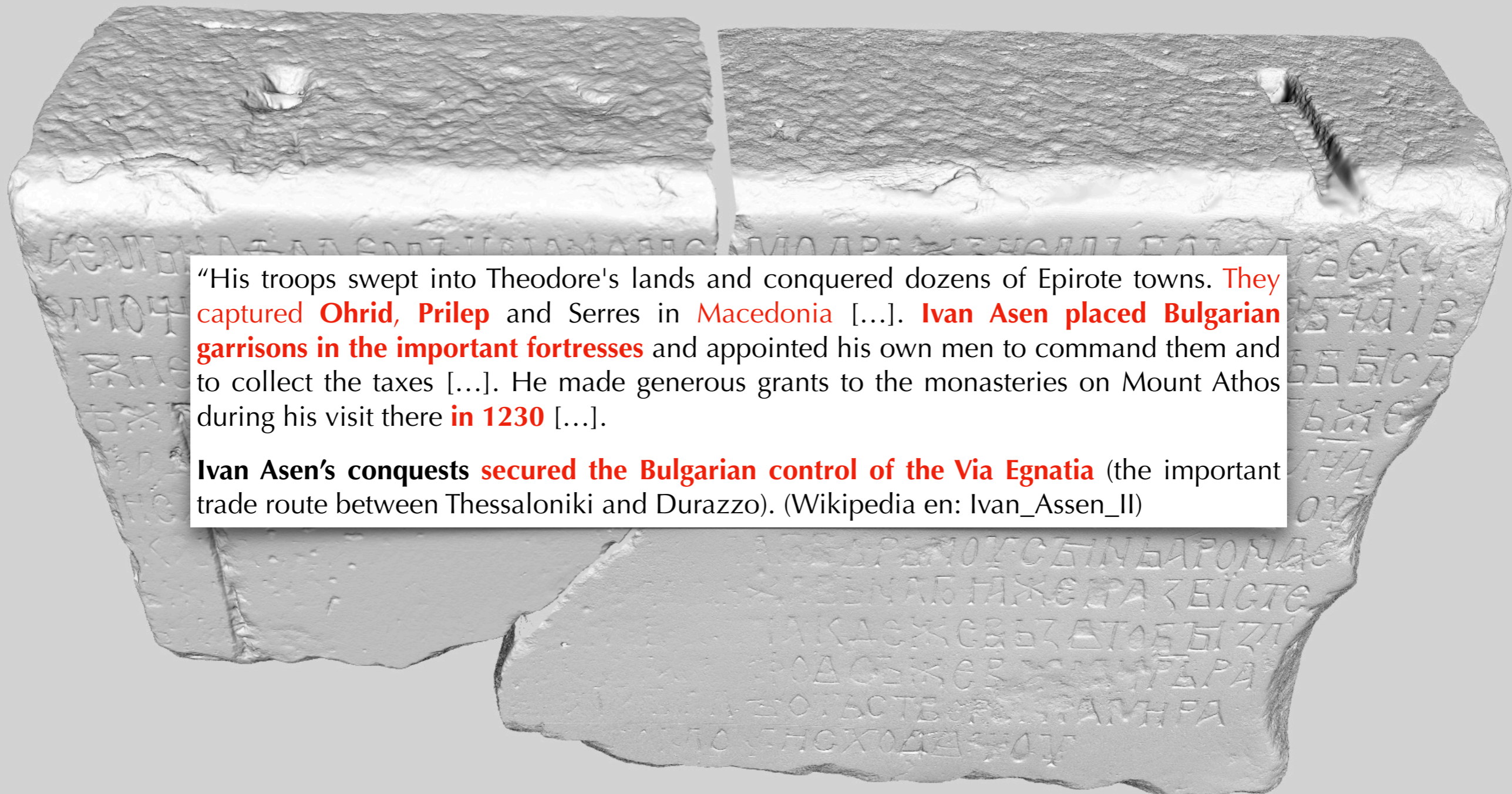
New dating of the inscription

- > Inscription made ≥ 1196 (if death of Ivan Asen I. is referenced);
- > "1230/31" [after battle of Klokoznitsa], by Ivan Asen II., who regained Macedonia from Theodore Komnenos Doukos

New dating of the inscription

- › Inscription made \geq 1196 (if death of Ivan Asen I. is referenced);
- › "1230/31" [after battle of Klokochnitsa, 9.3. 1230], by Ivan Asen II., who regained Macedonia from Theodore Komnenos Doukos

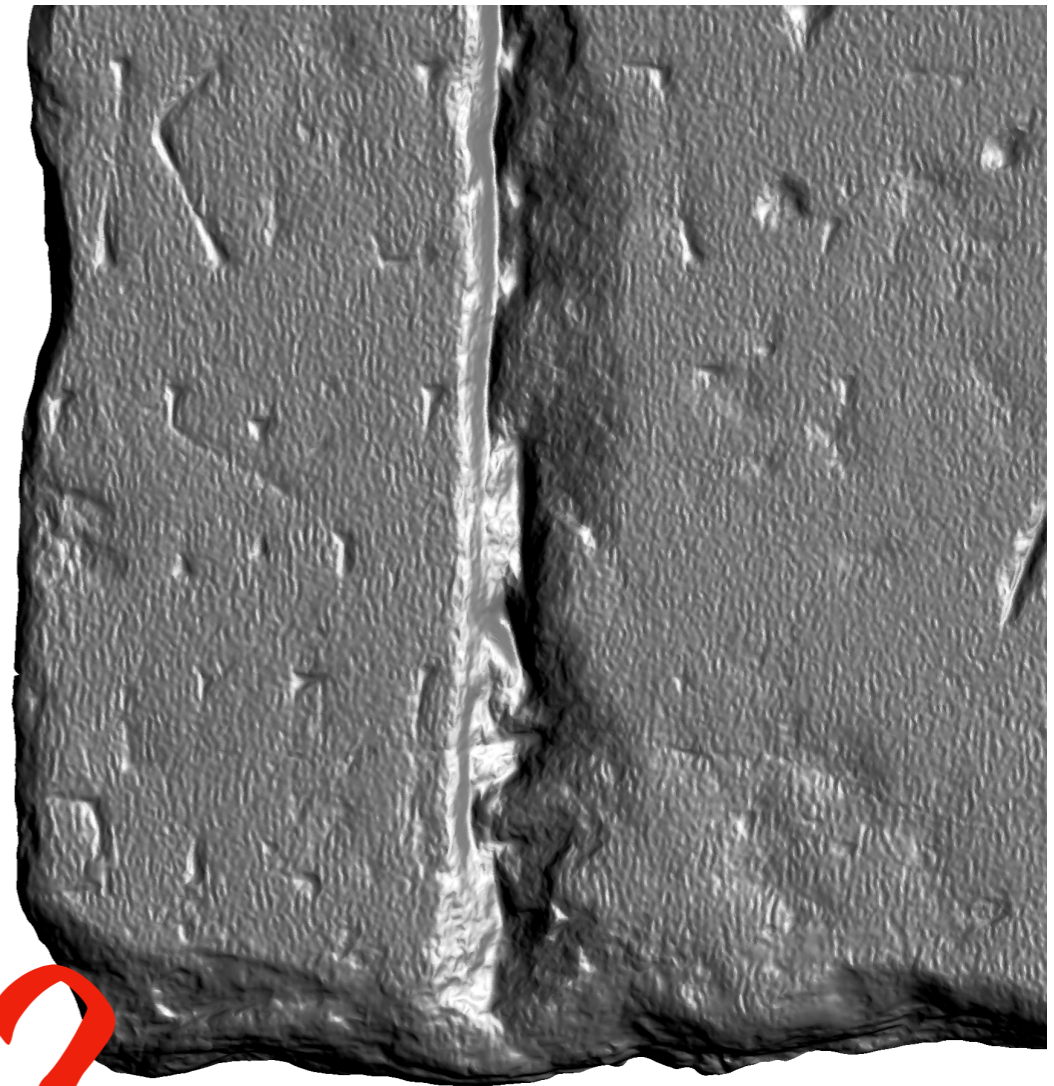
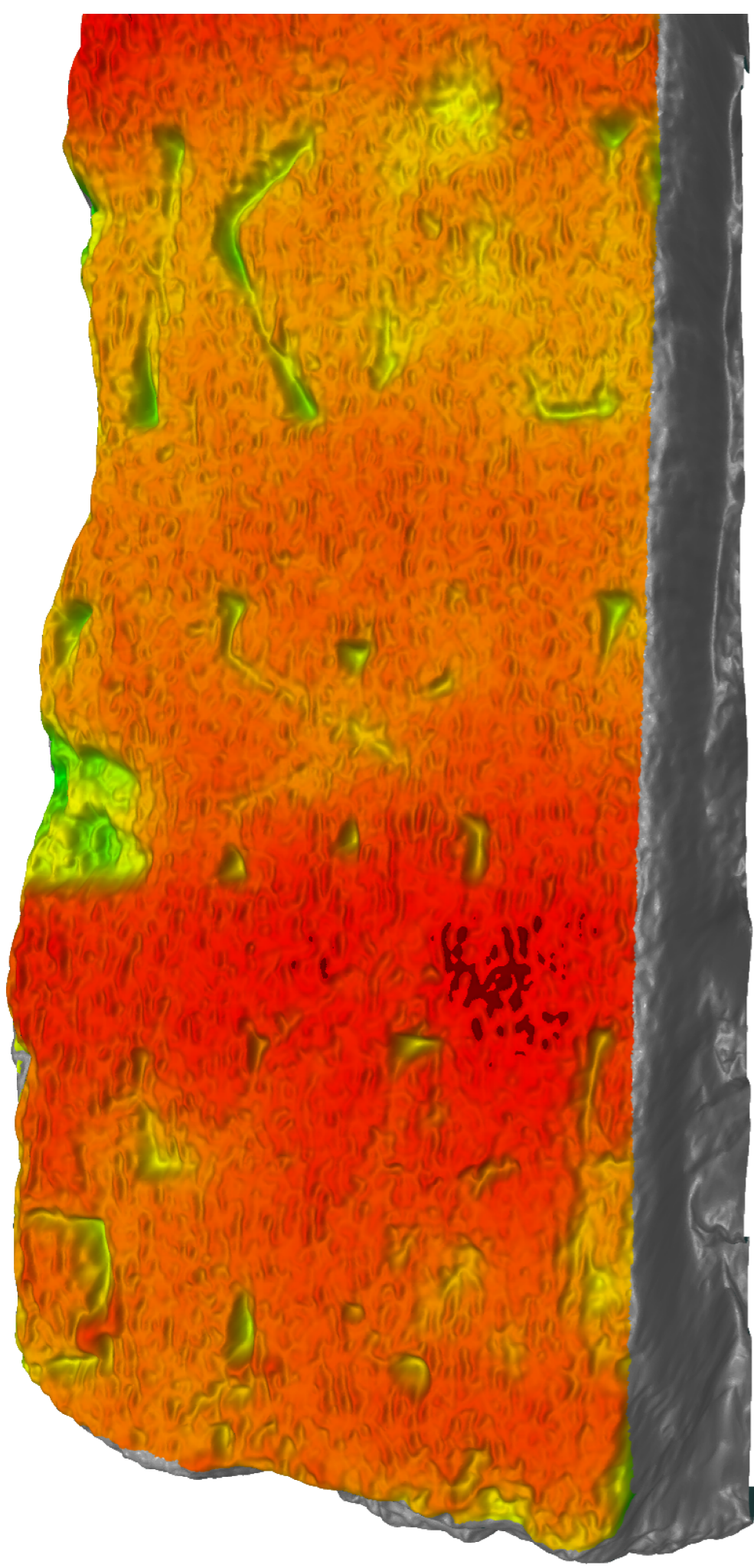
"His troops swept into Theodore's lands and conquered dozens of Epirote towns. **They captured Ohrid, Prilep** and Serres in **Macedonia** [...]. **Ivan Asen placed Bulgarian garrisons in the important fortresses** and appointed his own men to command them and to collect the taxes [...]. He made generous grants to the monasteries on Mount Athos during his visit there **in 1230** [...].

Ivan Asen's conquests secured the Bulgarian control of the Via Egnatia (the important trade route between Thessaloniki and Durazzo). (Wikipedia en: Ivan_Assen_II)

6.2. New readings

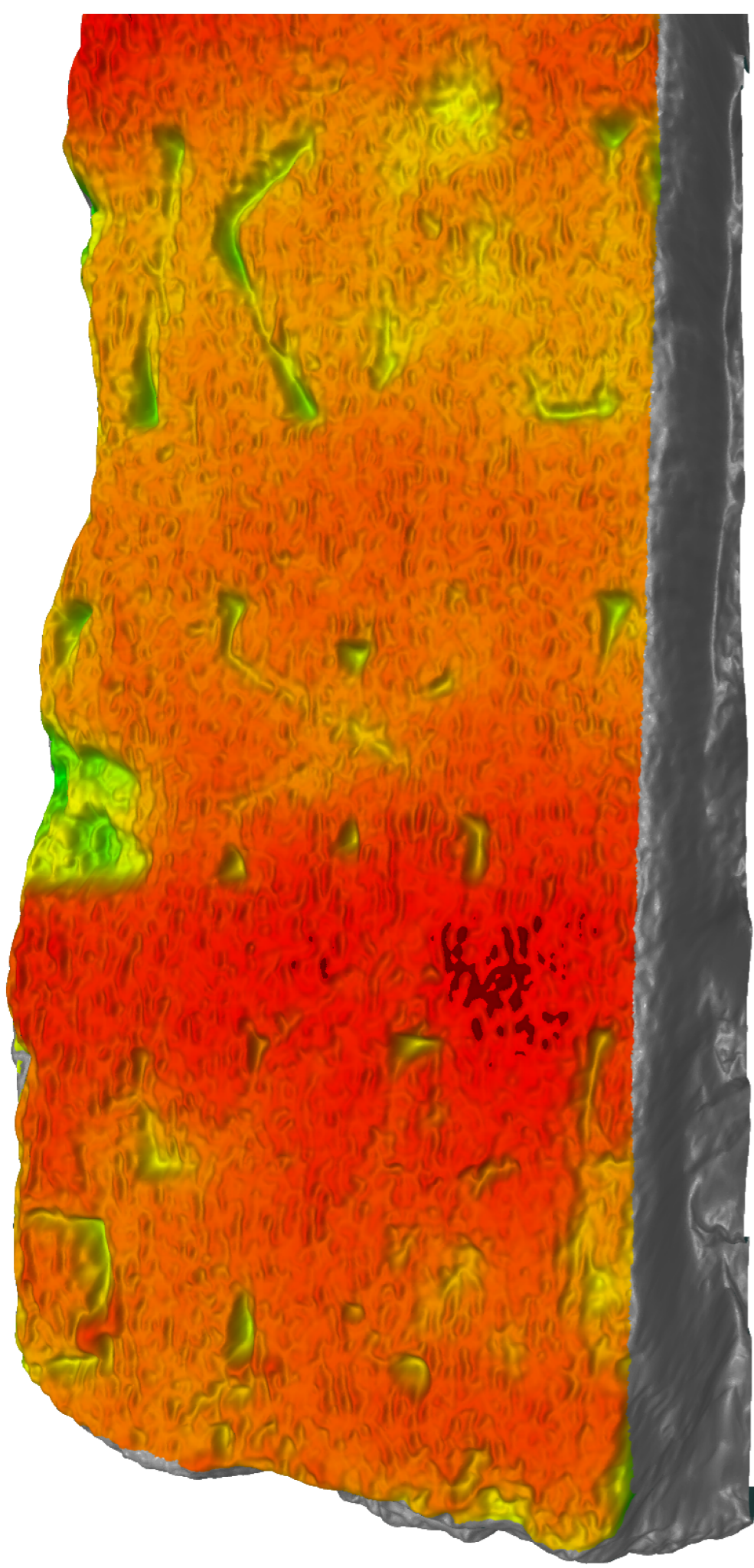
λ Β/β

Κ Ν Α ? Β
? ? ?

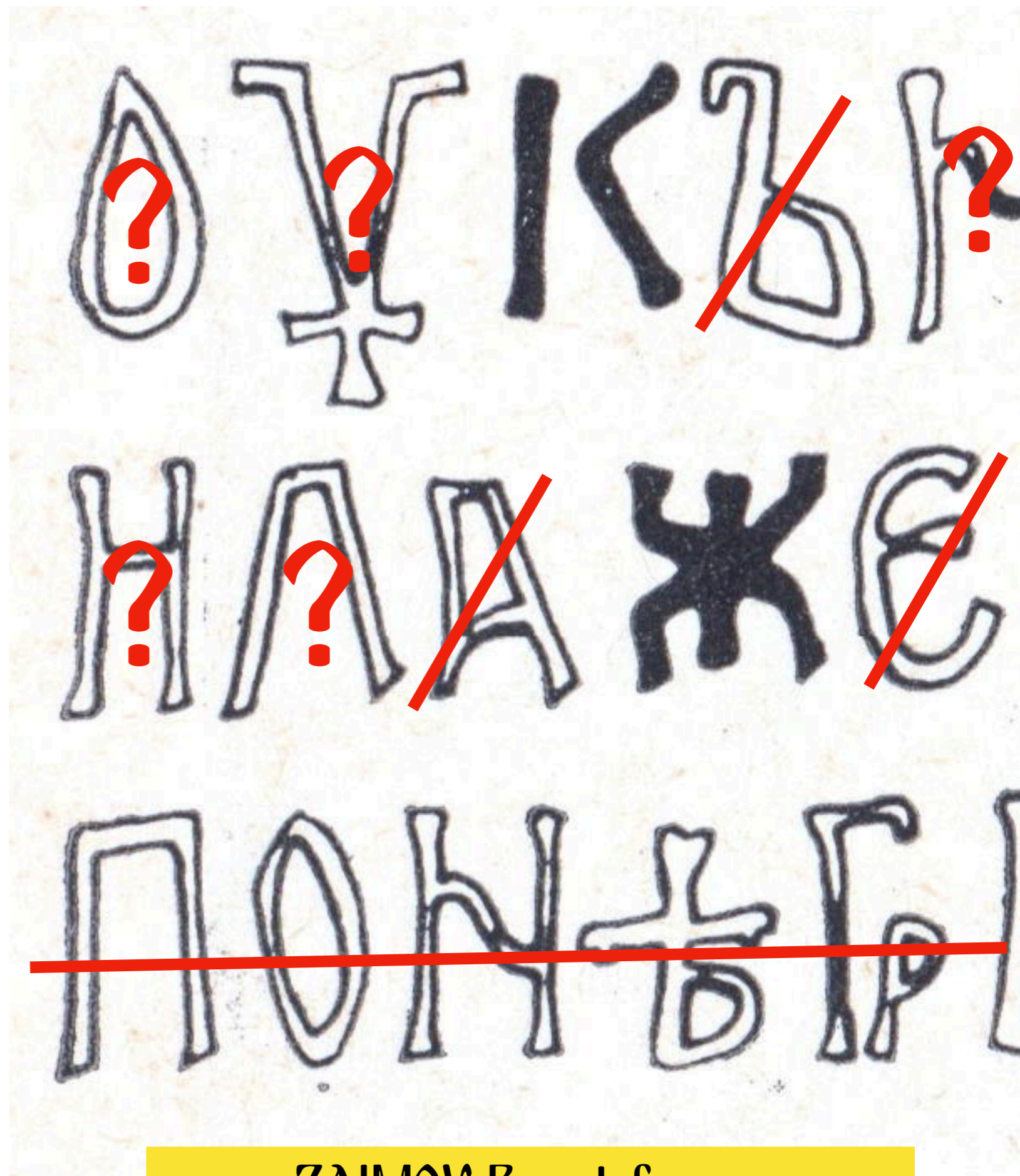
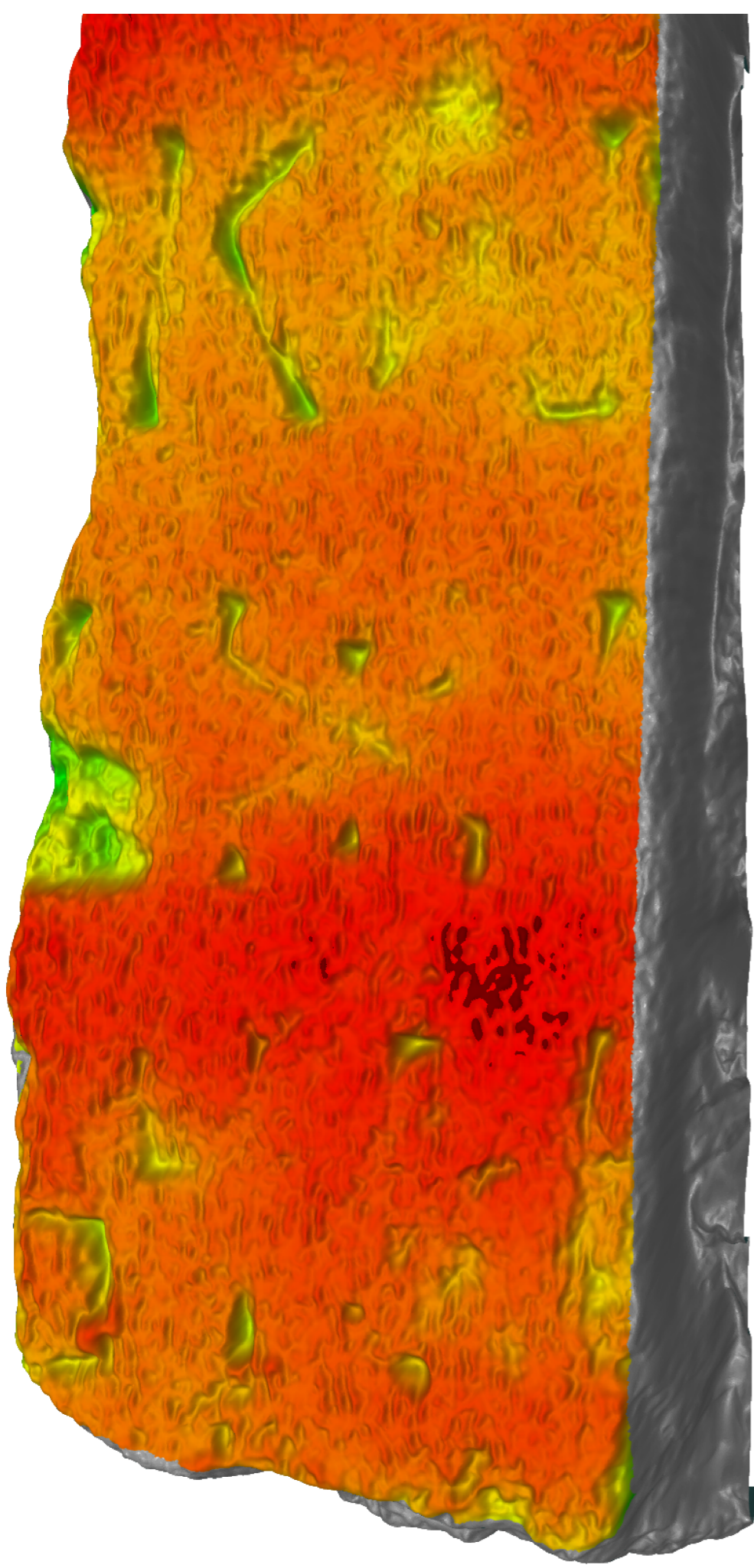
β ζ ?
?

β ψ Ν ?
? ?

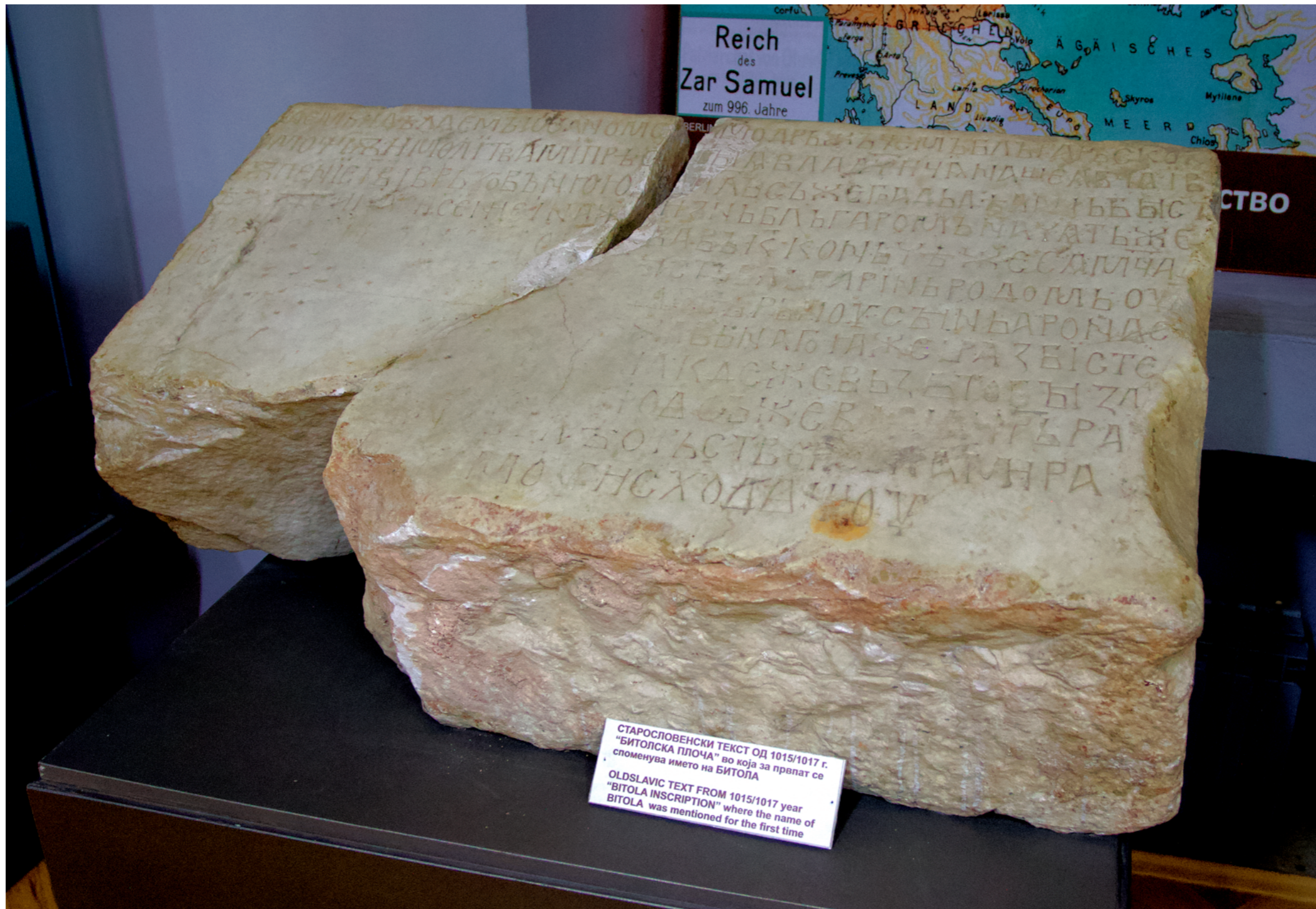
О У И К Ъ
Н Л А Ж Е
П О Н Ъ Г Р

ZAIMOV Rec.

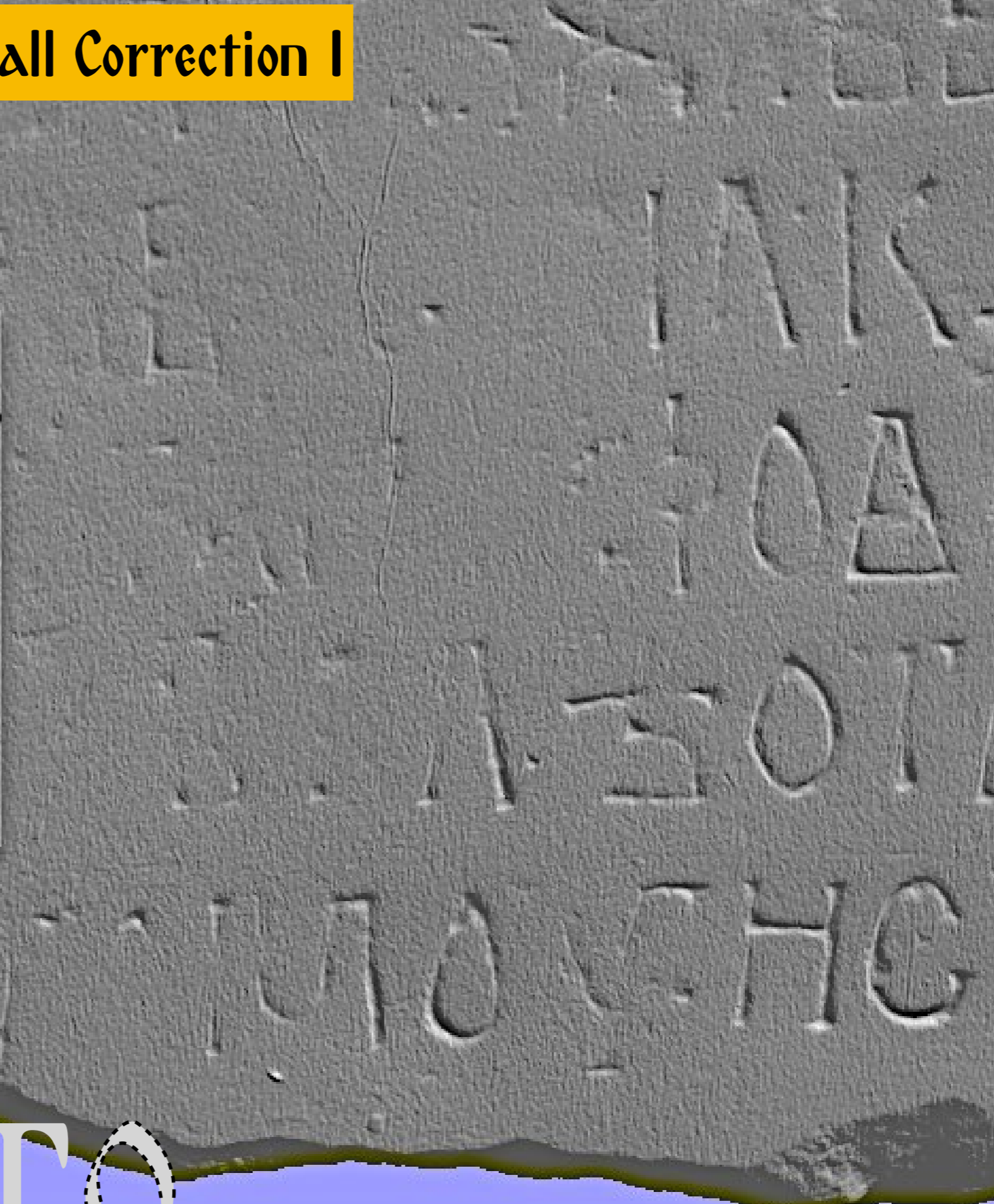
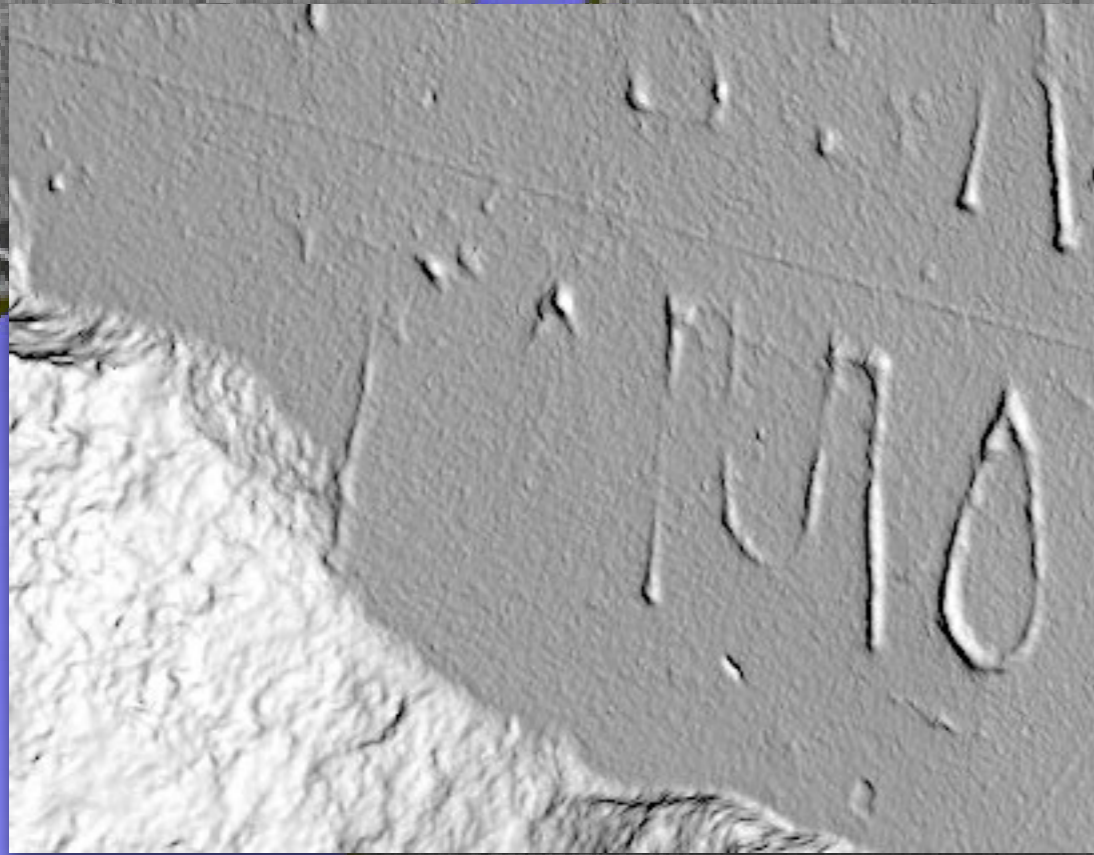

> ΖΑΙΜΟV Rec. def. wrong

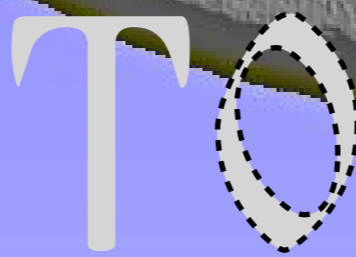
6.3 Smaller Corrections

Small Correction I

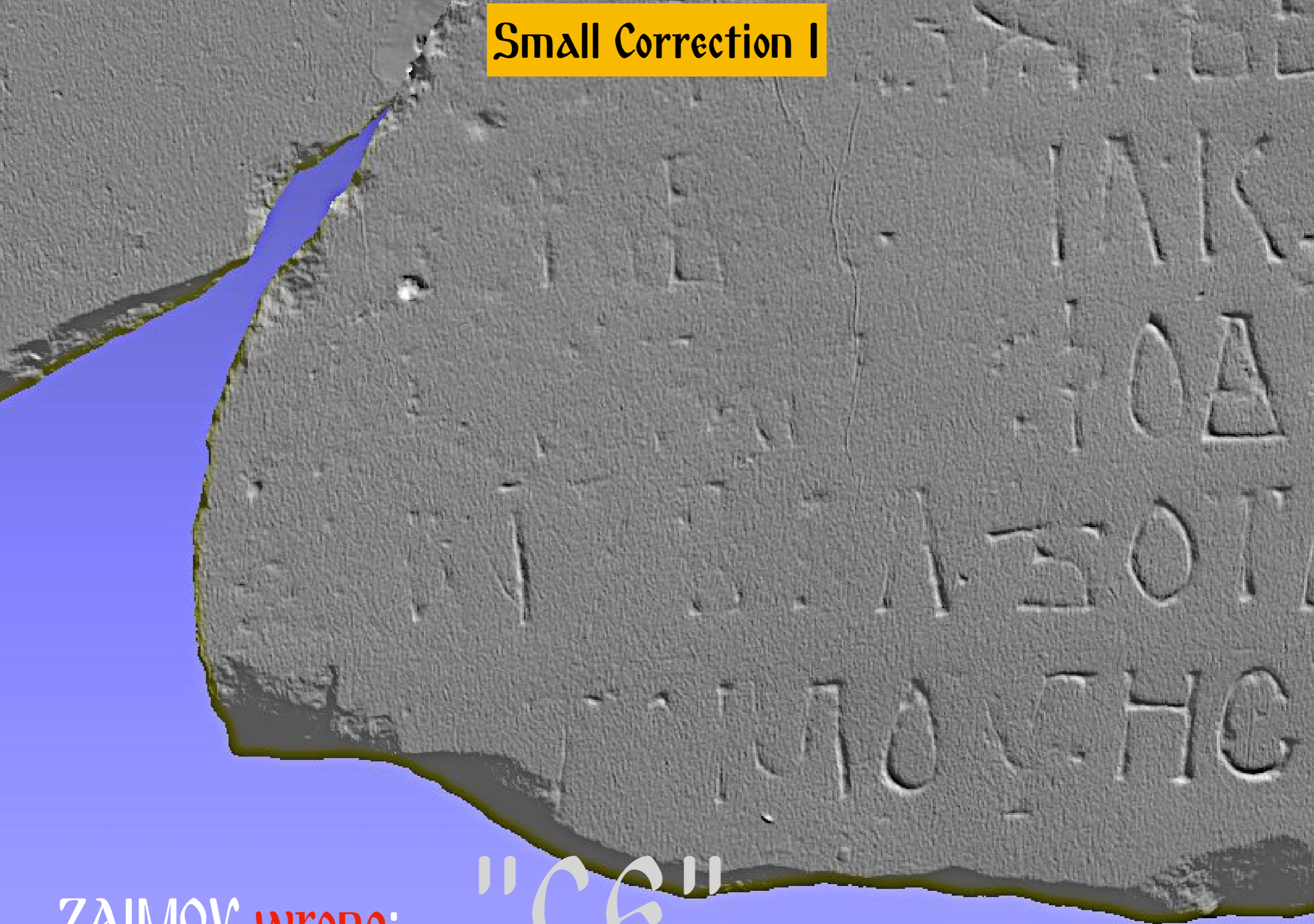

I. new letter(s) readable: TO,
as Moshin assumed: (TO)

T(O)MOY

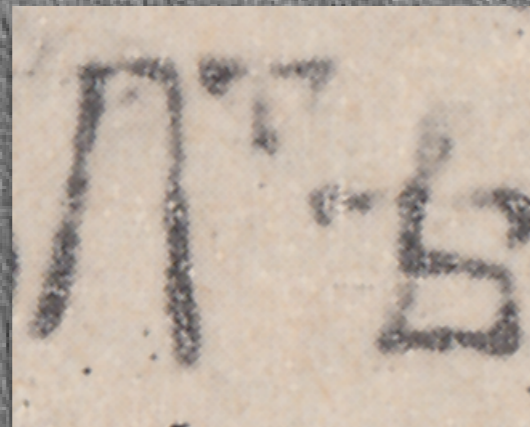
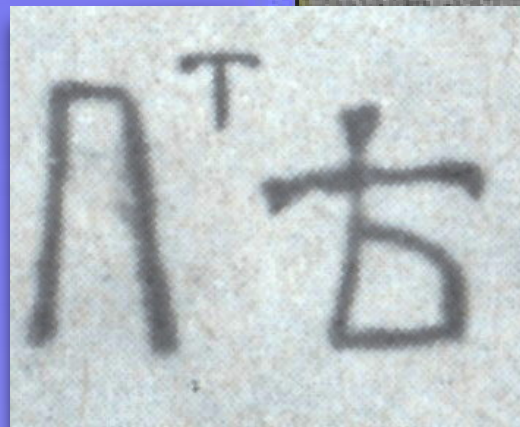
Small Correction I

ΖΑΙΜΟΝ **wrong:**

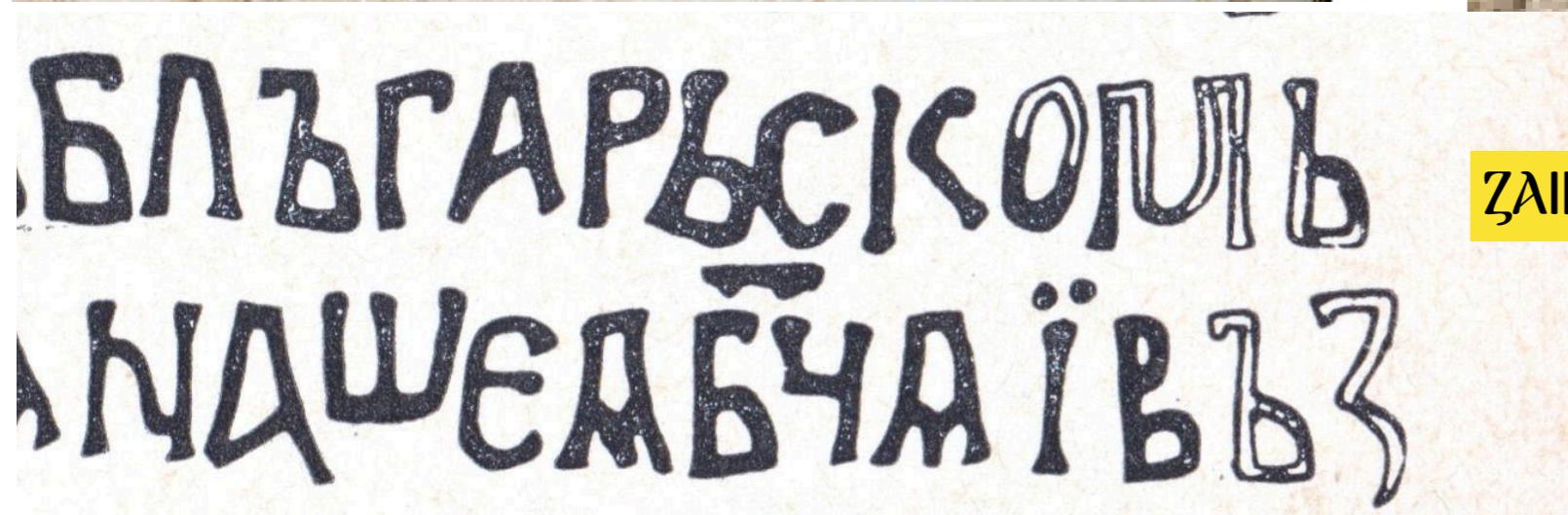
"ce"

Small Correction 2

2. ZAIMOV: Superscript t. > No trace whatsoever

Small Correction 3

ZAIMOV

3. "M" damaged, but preserved; no trace of b.

Small Correction 4

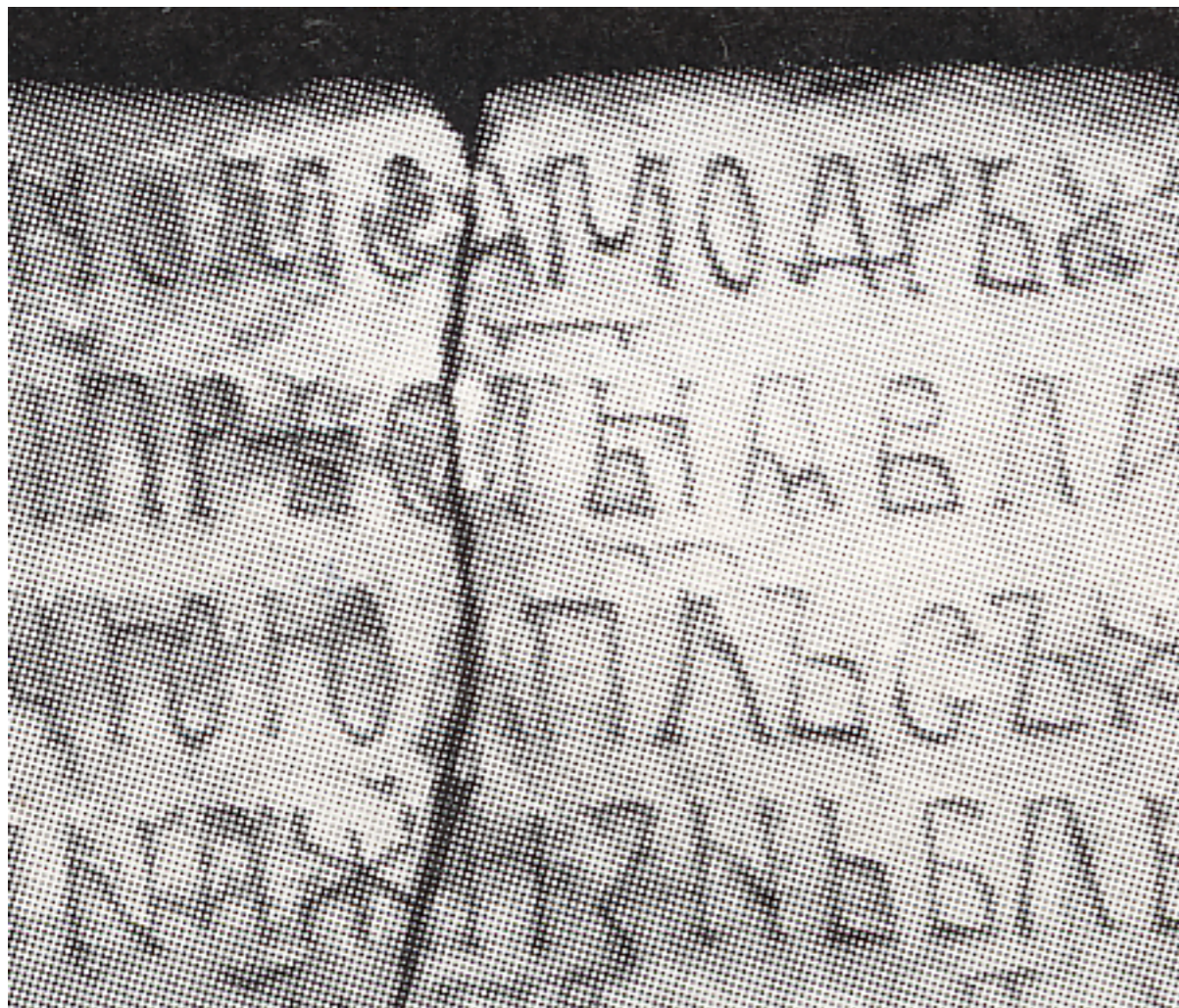
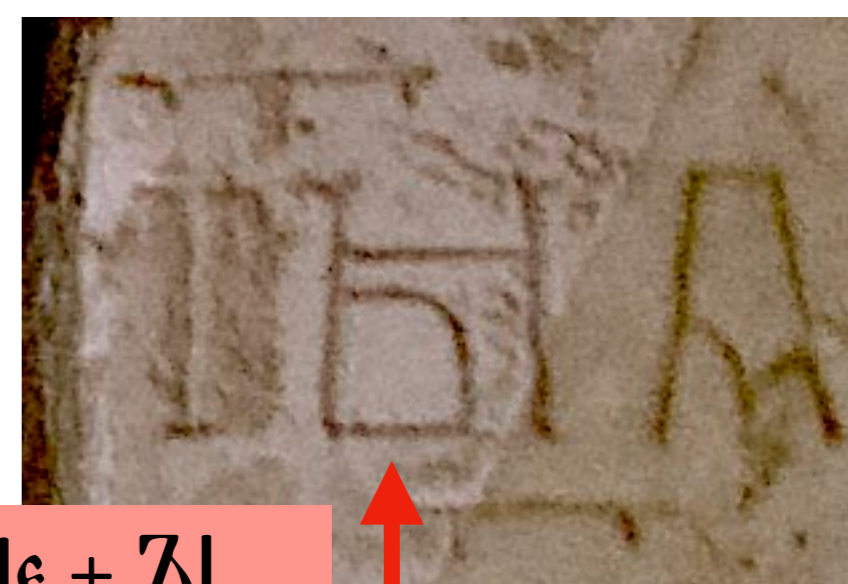

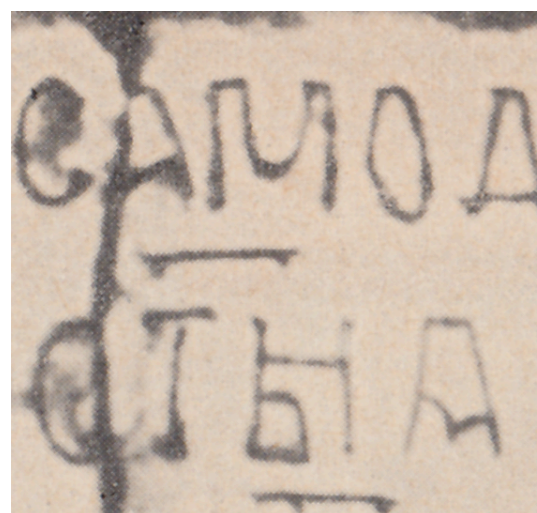
Photo before damage

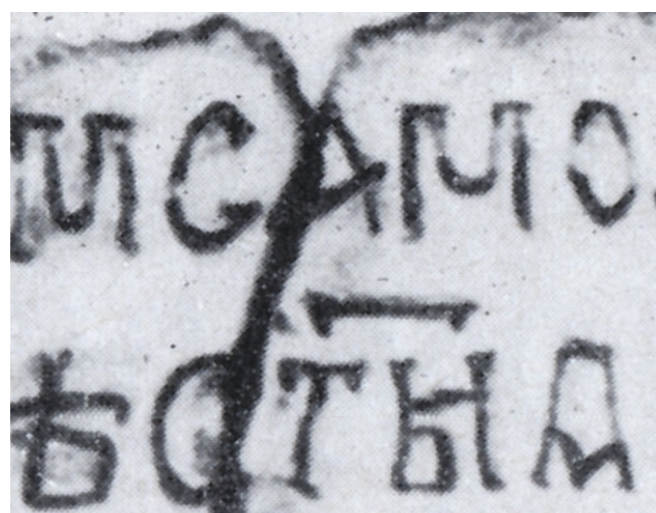
char. too wide + ЪІ
from second stone cutter

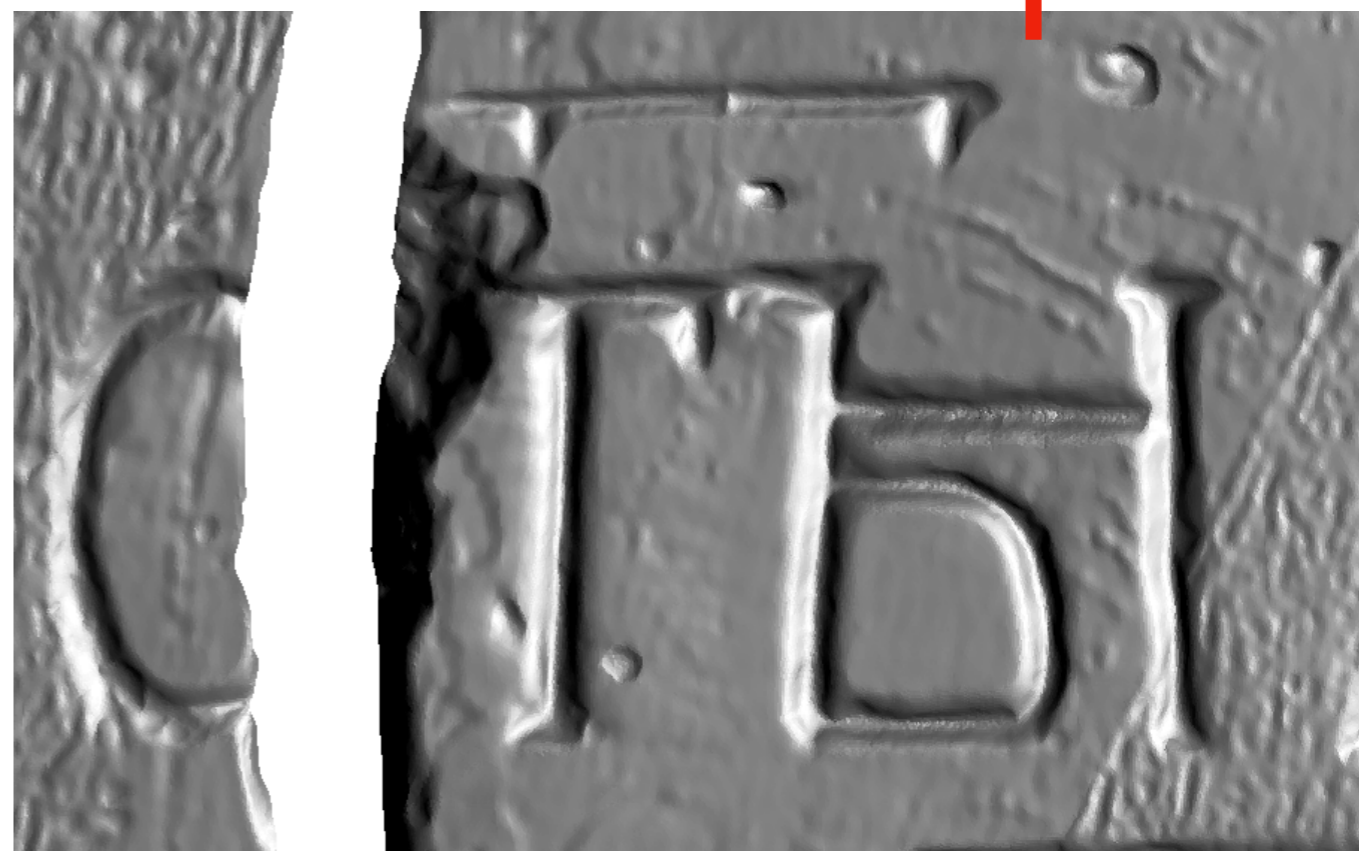
4. Damaged ЪІ
incorrectly
repaired

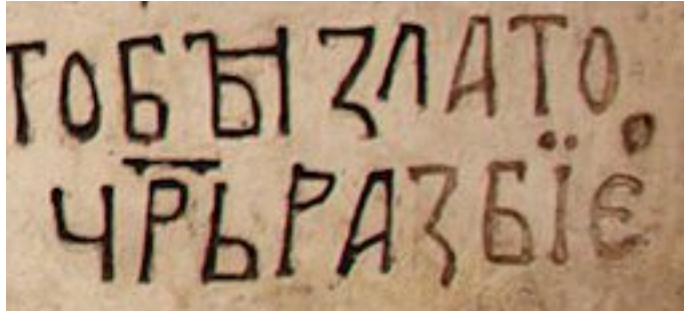
Zaimov pl. 2

Zaimov pl. 3

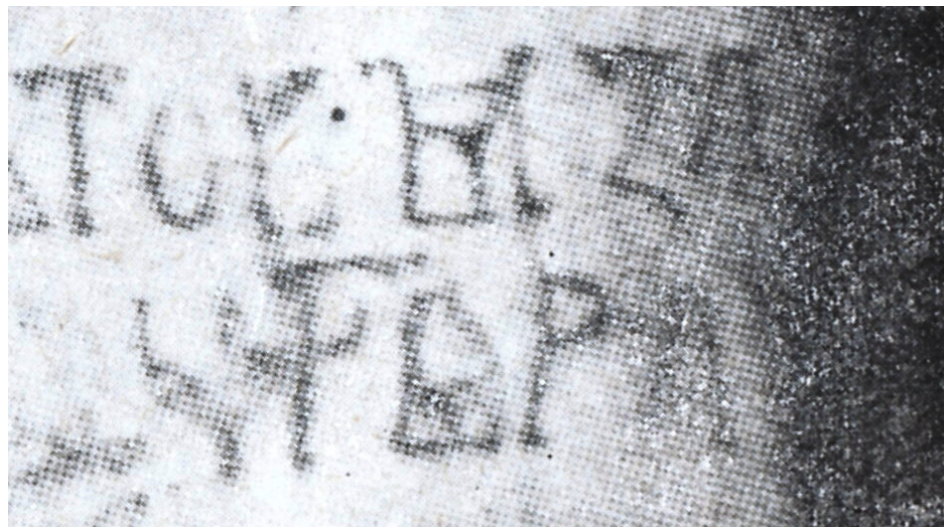
Small Correction 5

Repro Sofia

ГОБЫ ЗЛАТО
ЧРЬ РАЗБИЕ

Zaimov

ВЪЗЛАТО БЫ ЗЛА.....
В... ЦРЬ РА.....

Stojkov

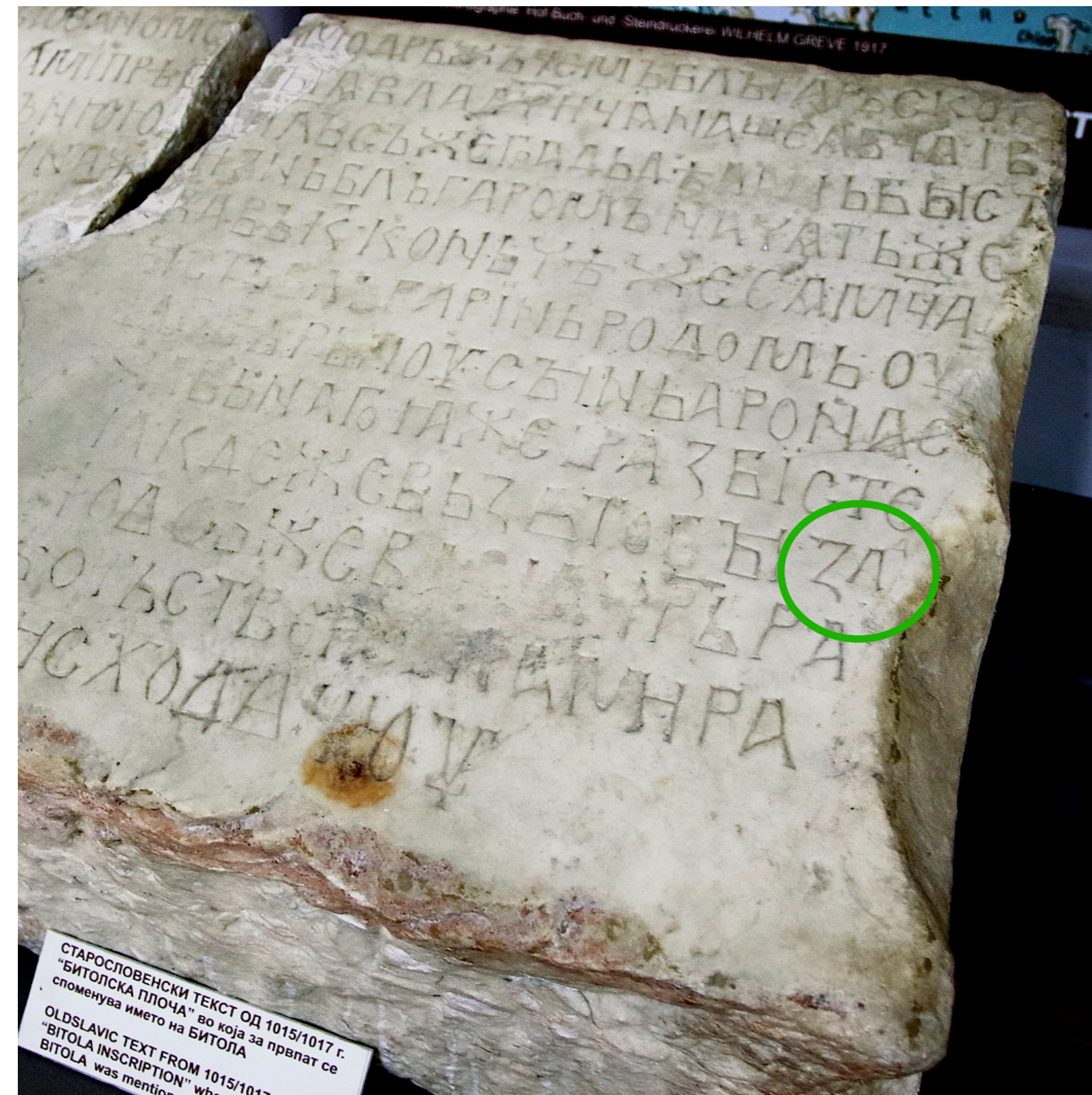

New: clearly readable superscript

5. Superscript 'a' present: ЗЛ^а[ТО]

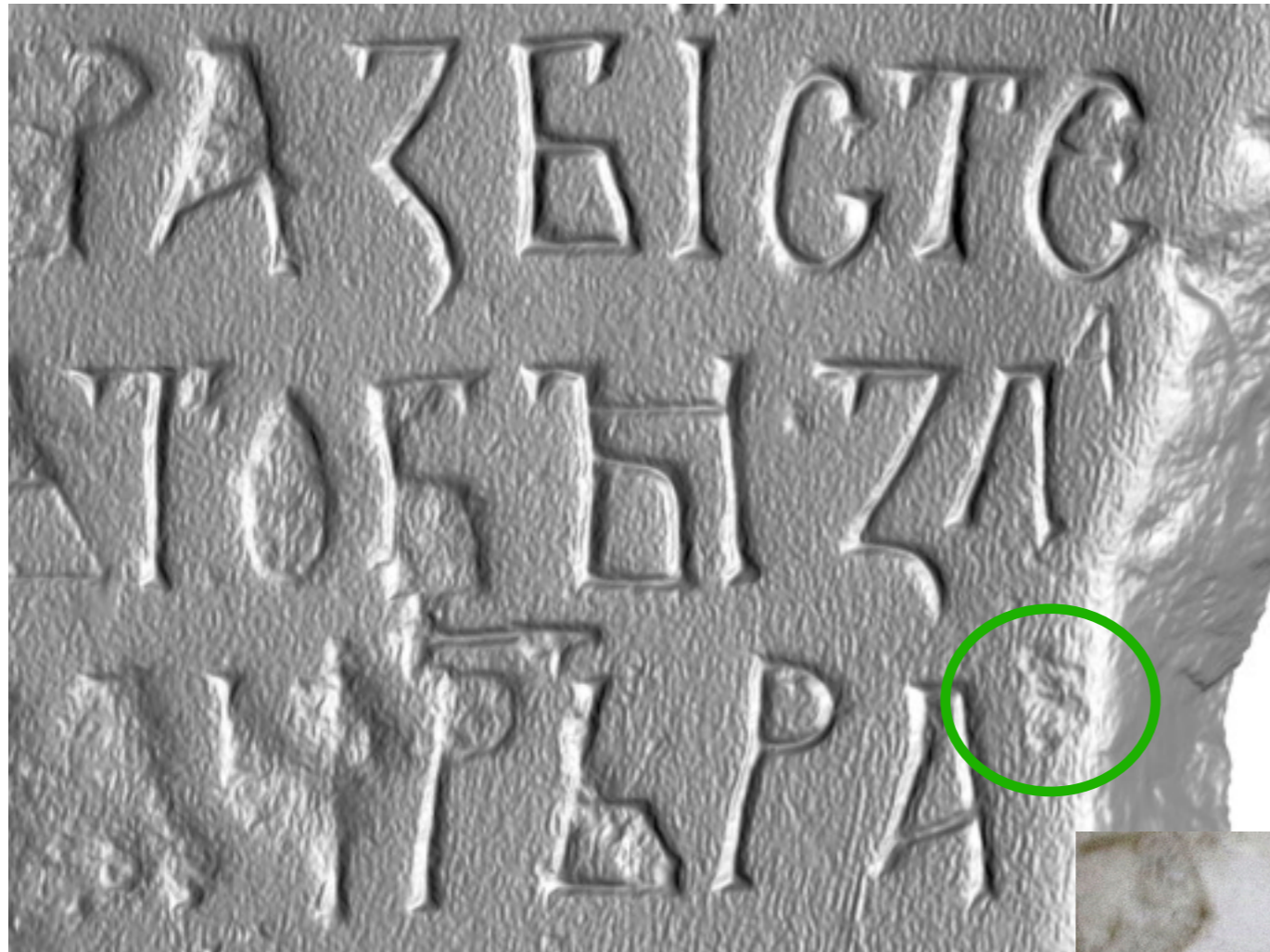
Small Correction 5

Word $Z\Lambda^{\Delta}$ [TO] very probable.
"lots of gold taken": battle of
Klokotnitsa 1230,
Ivan Asen II, from Theodore

5. Superscript- Δ present

Small Correction 6

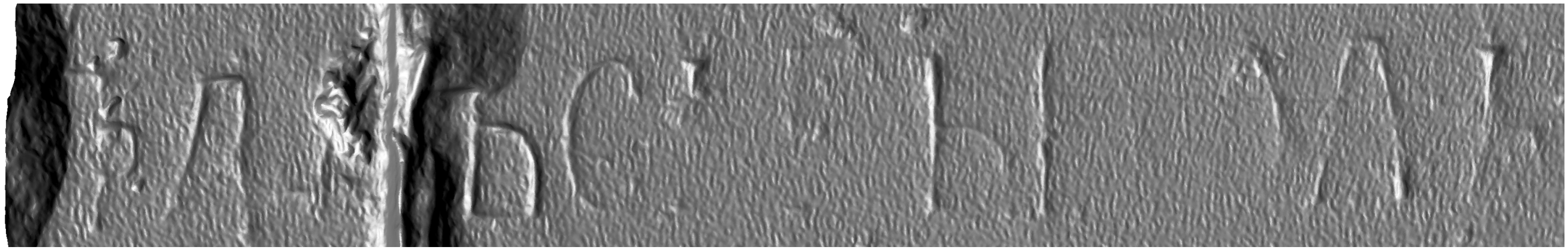

New: superscript **ζ**
recognizable on digital
model - just below the
superscript α. Easy to
mistake for dirt.

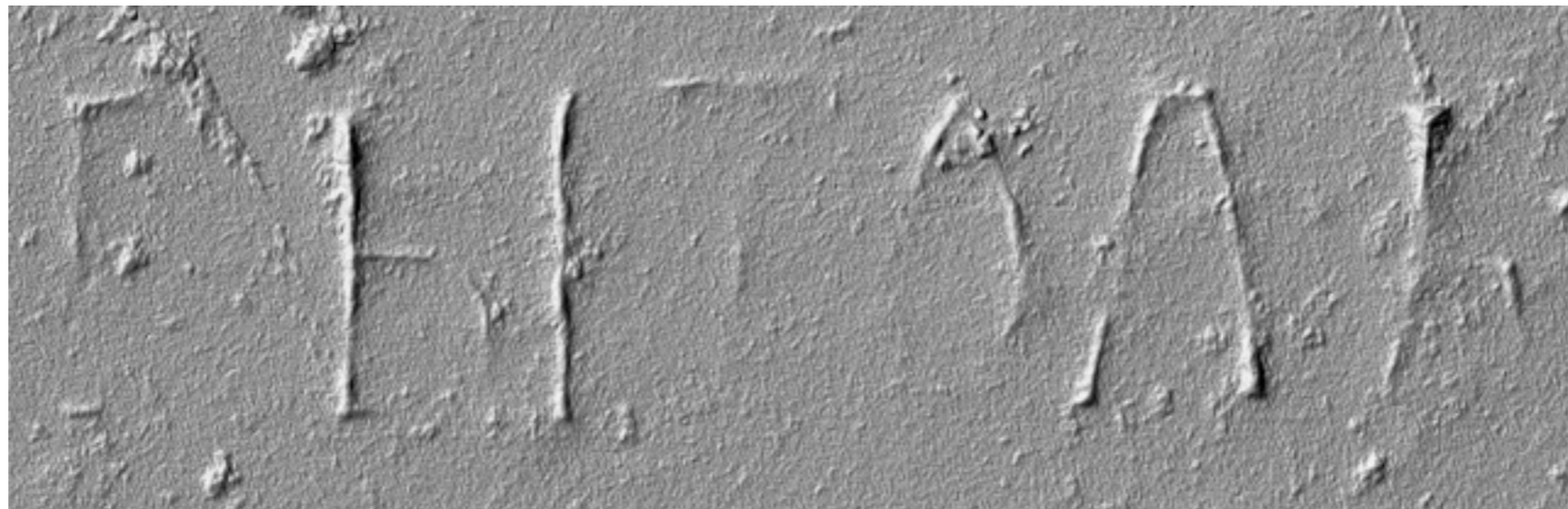
> PA^ζ[###]

6. Superscript-ζ present

Гр А Д Ъ С Ъ Б Ы Т О Л Ъ

Б Ы Т О Л Ъ

"First mention of Bitola"

СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА

OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017 year
"BITOLA INSCRIPTION" where the name of
BITOLA was mentioned for the first time

7. The text so far ...

[зи]даемъ и дѣлаемъ ѿваном самодръжцемъ влзгарьском
[по]моціи и молитвамѣ прѣстѣя владѣица нашеа бѣа ѿ в
[ст]жпеніе ѿ вѣ врѣховзною аплѣз [.] съ же градъ дѣлань быст
[оубѣ]жище и на спсєние ѿ на жизнь вльгаромъ [.] начатъ же
градъ съ **Бытоль** мѣа октовѣа въ кѣ [.] коньчѣ же са мѣа
исх[одащ...] [..... у] [в]ысть вльгарінь родомъ оу[...]
к[???.....] [в]лаговѣрьноу сѣинь Арона с[...]
[ь]ж[?] [.....] [самодр]ѣжавьнаго наже і развѣсте
[ь]ц[??] [.....] [і][в].....] іа кде же възато бѣи зл^а[то]
[.....] [...]фоа [.] съ же **Васил** црѣь раз-
[.....] **С** **У** **Д** **В** лѣ[то] отъ створеніа мира
[.....] **то**моу исходащоу

Reich
des
ir Samuel
zum 996. Jahre

- Close inspection of the actual stone philologically important
- Implications for rec. of the text
- Uncertainty about inscription greater than before

Conclusion

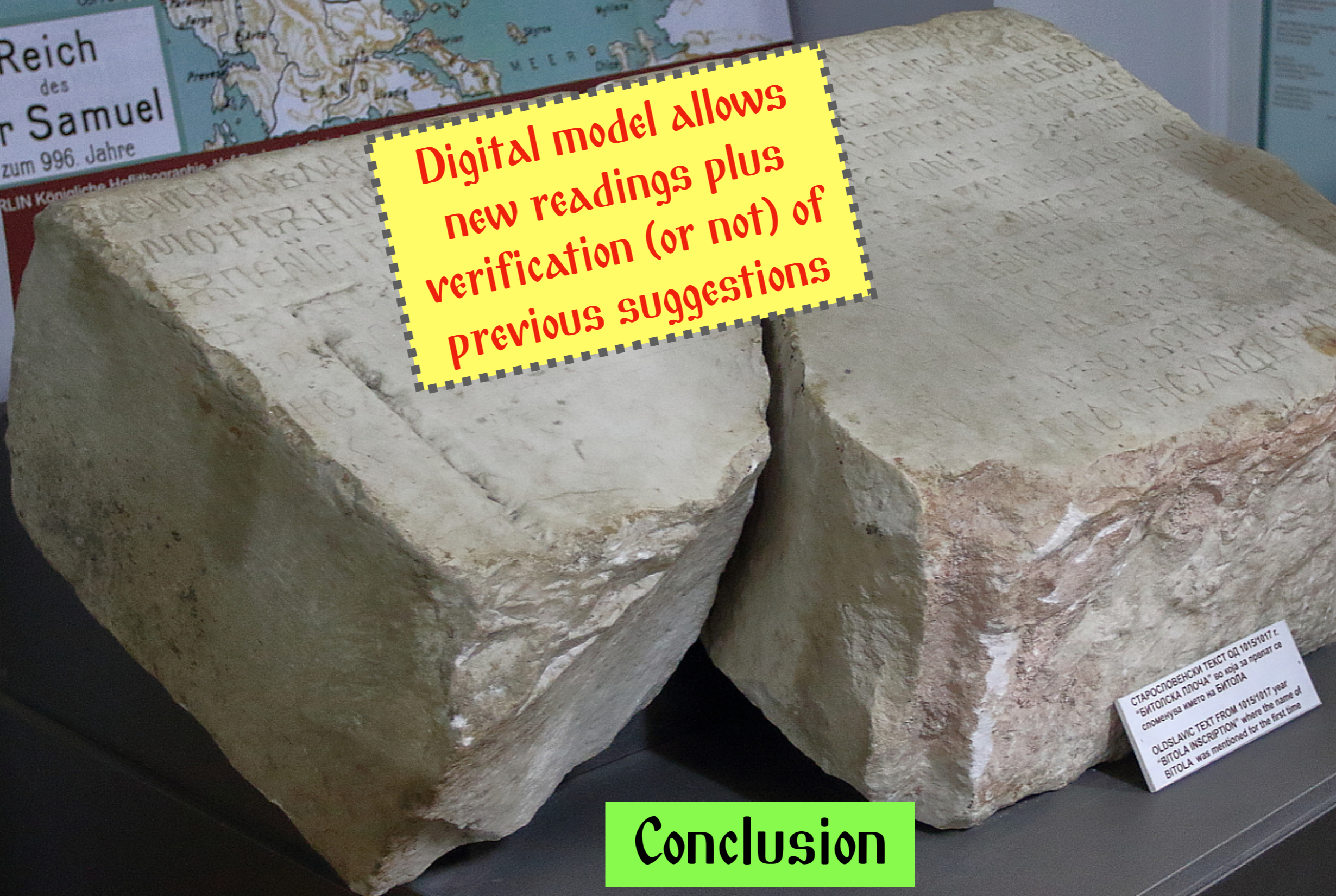
СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споминува името на БИТОЛА

OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017 year
"BITOLA INSCRIPTION" where the name of
BITOLA was mentioned for the first time

Reich
des
Kaiser Samuel
zum 996. Jahre

Digital model allows
new readings plus
verification (or not) of
previous suggestions

СТАРОСЛОВЕНСКИ ТЕКСТ ОД 1015/1017 г.
"БИТОЛСКА ПЛОЧА" во која за првпат се
споменува името на БИТОЛА
OLDSLAVIC TEXT FROM 1015/1017 year
"BITOLA INSCRIPTION" where the name of
BITOLA was mentioned for the first time

Conclusion

Meeting at the Rectorate of UKLO, with rector prof. Nedelkovski

BITOLA NEWS AND UKLO NEWS, , MAY 3, 2023

This presentation was originally given during the 2024 “Konstanz Meeting” of Slavic Linguists, Hamburg, 16.–20. 2024.

Sebastian Kempgen: Marble, Stone and Iron Speaks. New facts and readings of the “Bitola Inscription” based on a Digital 3D Model.

Version 1.1

© Prof. Dr. Sebastian Kempgen 2024

ORCID: 0000-002-2534-9423

D-96045 Bamberg, University of Bamberg, Germany

sebastian.kempgen@uni-bamberg.de

<https://www.uni-bamberg.de/slavling/personal/prof-em-dr-sebastian-kempgen/>

10.20378/irb-106711

